

Солиҳ ибн Фавзон ибн Абдуллоҳ ал-Фавзон

ТАВҲИД КИТОБИ

Араб тилидан Муҳаммад Исмоил таржимаси

«Ислом Нури»

Муқаддима:

1. 1-БОБ. БАШАРИЯТ ҲАЁТИДАГИ ЙЎЛДАН ОҒИШ. КУФР, ДИНСИЗЛИК, ШИРК ВА НИФОҚ ТАРИХИГА БИР НАЗАР.....4
2. 2-БОБ. ТАВҲИДГА ЗИД БЎЛГАН ЁКИ УНИ НУҚСОНЛИ ҚИЛАДИГАН СЎЗЛАР ВА ФЕЪЛЛАР.....18
3. 3-БОБ. РАСУЛУЛЛОҲ СОЛЛАЛЛОҲУ АЛАЙҲИ ВА САЛЛАМ ВА АҲЛИ БАЙТЛАРИ ҲАМДА САҲОБАЛАРИ ҲАҚЛАРИДА ЭЪТИҚОД ҚИЛИШ ВОЖИБ БЎЛГАН НАРСАЛАР БАЁНИ.....42
4. 4-БОБ. БИДЪАТЛАР.....56

Муқаддима

Оламлар Рабби Аллоҳга ҳамду санолар, пайғамбаримизга ва у зотнинг аҳди ва асҳобига салавоту саломлар бўлсин.

Бу китоб тавҳид мавзусида бўлиб, уни мухтасар шаклда ва иборалари енгил бўлишига ҳаракат қилдим. Уни буюк алломалар, хусусан шайхулислам Ибн Таймия, аллома Ибнул Қоййим, Муҳаммад ибн Тамимий ва унинг шогирдлари бўлмиш муборак даъват имомлари китобларидан иқтибос қилдим.

Шубҳасиз, исломий ақида илми энг асосий илм бўлиб, амаллар дуруст, Аллоҳ ҳузурида мақбул ва ўз эгаларига фойдали бўлиши учун бу илмни ўрганиш, ўргатиш ва амал қилишга қаттиқ аҳамият бериш керак. Хусусан, бутунгидек динсизлик, тасаввуф ва таркидунёчилик, мозорларга сиғиниш, пайғамбаримиз суннатларига зид бўлган бидъатлар каби ҳар хил оқимлар кенг тарқалган замонда яшаб турар эканмиз, унинг аҳамияти янада яққолроқ кўринади. Бу оқимлар ғоят хатарли бўлиб, мусулмон киши улар қаршисида Китобу Суннат ва салафи солиҳ йўллари асосига қурилган соғлом ақида қуроли билан қуролланган бўлиши керак. Акс ҳолда бу адаштирувчи оқимлар уни ўз домига тортиб кетиши ҳеч гап эмас. Бу эса мусулмон фарзандларига соғлом ақидани асл манбаларидан ўргатишга эътибор беришни талаб қилади.

Аллоҳ таоло пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоху алайҳи ва салламга, у зотнинг аҳди байти ва асҳобларига салавоту саломлар йўлласин.

БИРИНЧИ БОБ
БАШАРИЯТ ҲАЁТИДАГИ ЙЎЛДАН ОҒИШ
КУФР, ДИНСИЗЛИК, ШИРК ВА НИФОҚ ТАРИХИГА БИР НАЗАР

У қуйидаги бўлимларни ўз ичига олади:
Биринчи бўлим: Башарият ҳаётидаги оғиш;
Иккинчи бўлим: Ширк – таърифи ва турлари;
Учинчи бўлим: Куфр – таърифи ва турлари;
Тўртинчи бўлим: Нифоқ – таърифи ва турлари;
Бешинчи бўлим: Жоҳилият, фиска, залолат, муртадикнинг қисмлари ва ҳукмлари билан ҳар бирининг ҳақиқатининг баёни.

БАШАРИЯТ ҲАЁТИДАГИ ОҒИШ

Аллоҳ таоло халқларни Ўзининг ибодати учун яратди ва бунда уларга ёрдам берадиган ризқларни муҳайё қилиб қўйди:

﴿٥٧﴾ مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعَمُونَ ﴿٥٨﴾

﴿٥٨﴾ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴿٥٩﴾

«Мен жин ва инсни фақат Ўзимга ибодат қилишлари учунгина яратдим. Мен улардан бирон ризқ истамасман ва улар Мени таомлантиришини истамасман. Зеро Аллоҳнинг Ўзигина (барча халойиққа) ризқу рўз берувчи, куч-қувват соҳиби ва қудратлидир» (Ваз-Зарийёт: 56-58).

Инсонни ўз фитратига – табиий хилқатига қўйилса, у Аллоҳнинг илоҳлигига иқрор бўлувчи, Аллоҳни яхши кўрувчи ва Унга бирон нарсани шерик қилмасдан ибодат қилувчи бўлади. Бироқ, инсон ва жинлардан иборат шайтонларнинг алдаш мақсадида жимжимадор сўзлар билан васваса қилиб, чиройли кўрсатадиган нарсалар уни бузади ва тўғри йўлдан оғдириб юборади. Зотан, тавҳид инсон табиатига ўрнатилган, ширк эса аслида унга бегона ва келгинди нарсадир. Аллоҳ таоло айтади:

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَٰلِكَ

الدِّينِ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾

«Бас, ўзингизни доимо тўғри бўлган динда (Исломда) тутинг! Аллоҳ инсонларни яратган табиий хилқат (Исломда бўлиш) ни сақланг! Аллоҳнинг яратиши ўзгартирилмас» (Рум: 30).

Расулдуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: «*Ҳар бир туғилган гўдак фитрат (Ислом дини) да туғилади, сўнг ота-онаси уни яҳудий ё насроний ё мажусий қилади*» (Бухорий ва Муслим ривоятлари). Демак, тавҳид одамзотнинг қон-қонида бор нарсадир.

Одам алайҳиссалом ва у зотдан кейин келган зурриётлари даврида узоқ асрлар мобайнида дин – Ислом эди. Аллоҳ таоло айтади:

﴿٢١٣﴾ كَانِ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ ﴿٢١٤﴾

«Одамлар бир миллат эдилар. Сўнг (ораларида келишмовчиликлар пайдо бўлгач), Аллоҳ (мўминларга) хушxabар элтувчи ва (кофирларни жаҳаннам азобидан) қўрқитувчи пайғамбарларини юборди» (Бақара: 213).

Ширк ва соф ақидадан оғиш биринчи бўлиб Нуҳ алайҳиссалом қавмида содир бўлди. Ул зот пайғамбарларнинг энг биринчиси бўлдилар.

﴿ إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ ﴾

«Биз сизга, Нухга ва ундан кейинги пайғамбарларга ваҳй қилганимиздек ваҳй қилдик» (Нисо: 163).

Ибн Аббос розияллоҳу анҳумо айтади: «Одам ва Нух алайҳиссаломлар ўртасида ўн аср ўтган, барчаси Ислолда эди».

Ибнул Қоййим «Ифосатул-лаҳфон» номли асарининг 2/102- бетида: «Бу ҳақдаги энг тўғри сўз шу, зеро Убай ибн Каъб қироатида мазкур оят:

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ ﴿١١٣﴾

«Сўнг ораларида келишмовчиликлар пайдо бўлгач, Аллоҳ хушхабар элтувчи ва қўрқитувчи пайғамбарларни юборди» деб ўқилади (Бақара: 213).

وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا

فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١١﴾

«(Аввалда) одамлар фақат бир миллат (яъни, бир динда) бўлган эдилар. Сўнгра бўлиниб кетдилар» (Юнус: 19) ояти ҳам буни қувватлайди» дейди.

Яъни, пайғамбарлар юборилишининг сабаби – халқлар аввалда ўзлари амал қилиб келган ҳақ диндан чиқиб кетишлари бўлди.

Худди шунга ўхшаш, араблар ҳам Иброҳим алайҳиссаломнинг динида бўлган эдилар. Бир давр келиб, Амр ибн Луҳай ал-Хузозий номли кимса у зотнинг динларини ўзгартириб, араб ерларига, хусусан Ҳижозга бут-санамларни олиб кирди, шундан сўнг Аллоҳдан ўзгага сиғинишлар бошланди. Ушбу муқаддас диёрда ва унинг атрофларида ширк кенг ёйилди, шундан сўнг Аллоҳ таоло Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламни пайғамбар қилиб юборди ва у зот одамларни тавҳидга, Иброҳимнинг миллатига даъват этдилар, Аллоҳ йўлида ҳақиқий курашдилар, охир-оқибат тавҳид ақидаси ва Иброҳимнинг миллати қайтиб келиб, бутлар синдирилди. Аллоҳ шу билан динни камолига етказди ва бутун оламга Ўзининг неъматини мукамал қилди.

Бу умматнинг аввалидаги энг афзал авлодлар айна шу манҳаж устида яшаб ўтдилар. Улардан кейинги авлодларда жаҳолат ёйилди, бошқа динларга мансуб бегона фикрлар сизиб кирди, залолатга чорловчилар сабабли умматнинг кўп қисмига ширк қайтиб келди. Азиз-авлиёларни улуғлаш, уларга муҳаббат қўйиш кўринишида қабрлар зиёратгоҳларга айлантирилди, сағаналар бино қилинди. Дуо, мадад сўраш, уларга атаб назр ва қурбонликлар қилиш каби ҳар хил ибодат турлари билан уларни Аллоҳдан ўзга ибодат қилинадиган "бут"ларга айлантирилди. Ширкни «солиҳларни васила қилиш», «уларга муҳаббат изҳор қилиш» деган исмлар билан исмладилар, буни уларга нисбатан ибодат деб санамаймиз, деб даъво қилдилар. Ҳолбуки, аввалги мушрикларнинг сўзлари ҳам айна шундай бўлганини унутдилар:

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ

بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٣﴾

«У зотдан ўзга «дўстлар»ни («худо») қилиб олган кимсалар: «Биз (ўша «худо»ларимизга) фақат улар бизни Аллоҳга яқин қилишлари учунгина ибодат қиламиз», (дейдилар)» (Зумар: 3).

Башариятда қадимда ҳам, ҳозирда ҳам шу қабилдаги ширк содир бўлиб келгани ҳолда улардан кўплари рубубият тавҳидига иймон келтирадилар, фақат ибодатлардагина ширк келтирадилар. Аллоҳ таоло айтганидек:

وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ ﴿١٦﴾

«Уларнинг кўплари Аллоҳга фақат мушрик бўлган ҳолларидагина иймон келтирадилар» (Юсуф: 106).

Раб таолонинг борлигини Фиръавн, худосиз даҳрийлар ва ҳозирги даврдаги коммунистлар каби жуда озчиликдан бошқалар умуман инкор қилмаганлар. Уларнинг инкори манмансираш бобидан бўлиб, аслида ич-ичларида У зотнинг борлигига иқрор бўлишга мажбур эдилар. Аллоҳ таоло айтганидек:

وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤﴾

«Ва ўзлари аниқ билган ҳолларида зулм ва кибр қилиб, уларни (Аллоҳнинг Мусога берган мўъжизаларини) инкор этдилар» (Намл: 14).

Ақллари тан олардики, ҳар бир махлуқ учун бир холиқ-яратувчи бўлиши, ҳар бир мавжудни вужудга келтирувчиси бўлиши зарур. Ўта аниқ ва мукаммал қурилган бу борлиқ низомини бошқариб туриш учун доно, қудратли ва билимдон зот бўлиши зарур. Ким буни инкор қилса, ё эсини еб қўйган аҳмоқ ё кибр-ҳавоси ақлига ғолиб келган ақлсиз бўладики, бундай кимсаларга эътибор берилмайди.

ШИРК: ТАЪРИФИ, ТУРЛАРИ

Ширкнинг таърифи:

Ширк – Аллоҳ таолога илоҳлик хусусиятлари (бундан кейин "улуҳийят" дейилади) ва роб (тарбиятқунанда) лик хусусиятлари (рубубийят)да шерик исбот қилишдир. Кўпинча ширк улуҳийятда бўлиб у Аллоҳга қўшиб бошқага ҳам дуо қилиш ёки қурбонлик, назр, қўрқиш, умид қилиш, муҳаббат қўйиш каби Аллоҳга қилиниши лозим бўлган ибодат турларини Ундан ўзгага йўналтиришда намоён бўлади. Ширк гуноҳлар ичида энг каттаси бўлиб, бунинг бир неча сабаблари бор:

1) Чунки, у улуҳийят хусусиятларида махлуқни холиққа ўхшатишдир. Ким Аллоҳга бировни шерик қилса, уни Унга ўхшатган бўлади. Бу эса энг катта зулмдир. Аллоҳ таоло айтганидек:

إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾

«Чунки ширк келтириш катта зулмдир» (Луқмон: 13).

Зулм – бир нарсани ўз ўрнидан бошқа жойга қўйишдир. Ким Аллоҳдан бошқага ибодат қилса, у ибодатни ўз ўрнидан бошқа (ноўрин) жойга қилган ва уни нолойиқ бўлган томонга буриб юборган бўлади. Бу эса энг катта зулмдир;

2) Аллоҳ таоло ширкдан тавба қилмаган одамни кечирмаслигини хабар берган:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ ۖ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا

عَظِيمًا ﴿٤٨﴾

«Албатта Аллоҳ Ўзига (бирон нарсанинг) шерик қилинишини кечирмас. Шундан бошқа гуноҳларни Ўзи хоҳлаган бандалари учун кечирур» (Нисо: 48);

3) Аллоҳ таоло мушрикка жаннатни ҳаром қилганини, у жаҳаннамда абадий қуяжанини хабар берган:

إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ﴿٧٢﴾

«Албатта кимда-ким Аллоҳга ширк келтирса, Аллоҳ унга жаннатни ҳаром қилур ва борар жойи дўзах бўлур. Зулм қилувчилар учун бирон ёрдамчи бўлмас» (Моид: 72);

4) Ширк барча қилинган яхши амалларни бекор қилади. Аллоҳ таоло деди:

وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾

«Агар улар мушрик бўлганларида қилган амаллари беҳуда кетган бўлур эди» (Анъом: 88).

Яна деди:

وَلَقَدْ أَوْحَىٰ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكَتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٦٥﴾

«Дарҳақиқат сизга ҳам, сиздан аввалги (пайғамбарларга ҳам шундай) ваҳий қилингандир: «Қасамки: агар мушрик бўлсанг, албатта қилган амалинг беҳуда кетур ва албатта зиён кўргувчилардан бўлиб қолурсан!» (Зумар: 65);

5) Мушрикнинг қони ва моли ҳалолдир. Аллоҳ таоло деди:

فَإِذَا أَنْسَلَخَ الْأَشْهُرَ الْحُرْمَ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَأَحْصُرُوهُمْ

وَأَقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ ﴿٥٠﴾

«Бас, қачон уруш ҳаром қилинган ойлар чиқса, мушрикларни топган жойингизда ўлдиригиз, (асир) олингиз, қамал қилингиз ва барча йўлларда уларни кузатиб туригиз!» (Тавба: 5).

Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: «Одамлар билан улар то «Ла илаҳа илаллоҳ» деб айтмагунларича урушишга буюрилдим. Агар уни айтсалар, мендан қонларини ва молларини сақлаб қоладилар, ҳақли ўринлар бундан мустасно» (Бухорий ва Муслим ривоятлари);

6) Ширк - гуноҳи кабираларнинг энг каттасидир. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сизларга катта гуноҳларнинг энг каттасини айтиб берайми?» дедилар. «Ҳа, ё Расулulloҳ» дейишди. «Аллоҳга ширк келтириш, ота-онага оқ бўлиш...», дедилар (Бухорий ва Муслим ривоятлари). Аллома Ибнул Қоййим «Алжавабул кафий» китобининг 109 - бетида ёзади: «Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло хабар берадики, халқ (яратиш) ва амр (буюриш)дан мақсад Аллоҳ таоло исм ва сифатлари билан танилиши, шериксиз ёлғиз Ўзига ибодат қилиниши ва одамлар адолатни барпо қилишларидир. У – осмонлар ва ерни тутиб турган адолатдир. Аллоҳ таоло айтганидек:

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ﴿٢٥﴾

«Қасамки, Биз Ўз пайғамбарларимизни аниқ ҳужжат-мўъжизалар билан юбордик ва улар билан бирга Китоб ҳамда одамлар адолатни барпо қилишлари учун мезон-тарози туширдик» (Ҳадид: 25).

Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло одамлар адолатни барпо қилишлари учун пайғамбарларини юборгани ва китобларини туширганини хабар берди. Адолатнинг энг каттаси эса – тавҳиддир. У адолатнинг боши ва асосидир. Ширк эса зулмдир. Аллоҳ таоло айтганидек:

إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿٣١﴾

«Чунки ширк келтириш катта зулмдир» (Луқмон: 13).

Демак, ширк зулмларнинг энг қаттиғи, тавҳид эса адолатларнинг энг каттасидир. Нима нарса мана шу мақсудга қаттиқ зид келар экан, у гуноҳларнинг энг каттасидир... Ширк бу мақсудга мутлақо зид бўлгани учун гуноҳ кабираларнинг энг улкани бўлди. Аллоҳ ҳар бир мушрикка жаннатни ҳаром қилди, унинг қонини, молини, аҳлини тавҳид аҳлига ҳалол қилди, Унга бандаликни бажо

келтиришмагани боис уларни кул қилишга рухсат берди, мушрикнинг ҳеч бир амали Унинг ҳузурда мақбул бўлмайди, У мушрик учун қилинган шафоатни қабул қилмайди, охирада унинг бирон бир дуосини ижобат қилмайди ва бирон умидини рўёбга чиқармайди. Зеро, мушрик Аллоҳни танимайдиган жоҳилларнинг энг жоҳилидирки, Унга махлуқини баробар билди. Бу эса ўтакетган жаҳолатдир. Шунингдек – гарчи мушрик воқеда Раббига зулм қилмаган ва ўз жонига зулм қилган эса-да – бу унинг тарафидан содир этилган энг катта зулм ҳамдир.

7) Ширк – Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло Ўзини ундан пок санаган нуқсон ва айбдир. Ким Аллоҳга ширк келтирса, Аллоҳ Ўзини ундан поклаган нарсани У зотга исбот қилган бўлади. Бу ўта саркашлик ва Аллоҳга қаттиқ қарши чиқишдир.

Ширкнинг турлари:

Ширк икки хил:

Биринчи: Эгасини диндан чиқарадиган, тавба қилмасдан ўлса абадий дўзахда қолдирадиган катта ширк. У – ибодат турларидан бирортасини Аллоҳдан бошқага йўналтиришдир. Аллоҳдан бошқага дуо қилиш, Аллоҳдан ўзгага – хоҳ қабрларга, хоҳ жин ва шайтонларга бўлсин – қурбонлик ва назрлар қилиш, вафот этиб кетган кишиларнинг ёки жин ва шайтонларнинг бирон зиён-заҳмат етказишлари ёки касал қилиб қўйишларидан қўрқиш, ҳозирда азиз-авлиёларнинг мозорлари олдида қилинаётганидек ҳожатларни ўташ ва мусибатларни аритиш каби Аллоҳдан ўзгаси қодир бўлмайдиган ишларни Ундан ўзгадан умид қилиш каби. Аллоҳ таоло айтади:

وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شَفَعُونَا عِنْدَ اللَّهِ

«Улар Аллоҳни қўйиб, ўзларига зиён ҳам, фойда ҳам етказа олмайдиган нарсаларга ибодат қиладилар ва: «Ана шу нарсалар Аллоҳ ҳузурда бизларнинг оқловчиларимиз», дейдилар» (Юнус: 18).

Иккинчи: Диндан чиқармайдиган, лекин тавҳидни нуқсонли қиладиган кичик ширк бўлиб, у катта ширкка олиб боради. У ҳам икки қисмга бўлинади:

Биринчи қисм: Ошкора ширк, у сўз ва иш-ҳаракатлардан иборат.

Сўзларга мисол:

Аллоҳдан бошқанинг номи билан қасам ичиш. Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «*Ким Аллоҳдан бошқа билан қасам ичса кофир ва мушрик бўлади*» дедилар (Термизий ривояти).

«Аллоҳ хоҳлади ва сиз хоҳладингиз» дейиш. Бир одам шундай деганида Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам унга: «*Мени Аллоҳга тенглаштирдингми?! Фақат Аллоҳ ўзи хоҳлади дегин*», дедилар (Насоий ривояти).

«Аллоҳ ва сиз бўлмаганингизда эди» дейиш.

«Аллоҳ хоҳласа, сўнгра фалончи хоҳласа», «Аллоҳ бўлмаганида, сўнгра фалончи бўлмаганида» дейиш дурустдир. Чунки, «сўнгра» боғловчиси орада бир мунча масофа билан бирин-кетинликни англади ва банданинг истагини Аллоҳнинг истагига тобеъ эканини билдиради. Аллоҳ таоло айтганидек:

وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

«Сизлар фақат бутун оламлар Парвардигори бўлмиш Аллоҳ хоҳдасагина (Тўғри йўлда бўлишни) хоҳларсизлар» (Таквир: 29). «Ва» боғловчиси эса мутлақ биргаликни ва шерикликни ифодалайди, тартиб ва кетма-кетликни англамайди. Масалан: «Мен учун фақат Аллоҳ ва сен борсан», «Бу Аллоҳнинг баракотидан ва сенинг баракотингдан» деганга ўхшаш.

Иш-ҳаракатларга мисол:

Балони аритиш ё даф қилиш учун ҳалқа ва ип тақиб олиш, кўз тегиши ва бошқа нарсалардан сақланиш учун туморлар тақиб каби. Агар мана шу нарсалар балони даф қилишга сабаб деб эътиқод қилса, кичик ширк бўлади. Чунки, Аллоҳ таоло буларни сабаб қилмаган. Аммо агар мана шу

нарсаларнинг ўзи балони аригади ё даф қилади деб эътиқод қилса, катта ширк бўлади. Чунки, бу Аллоҳдан бошқага боғланиш ҳисобланади.

Иккинчи қисм: Махфий ширк бўлиб, у хоҳиш-истак ва ниятлардаги ширкдир. Риё ва сумъа – яъни, Аллоҳга қурбат ҳосил қилинадиган бирон амални қилиб, у билан одамларнинг мақтовига эришишни исташ бунга мисол бўлади. Масалан, бировлардан мақтов эшитиш учун намозини чиройли ўқиш ёки садақа бериш ёхуд одамлар эшитиб, уни мақташлари учун зикрлар айтиш ва чиройли овозда тиловат қилиш каби. Агар амалга риё аралашса, у амал бутунлай йўққа чиқади. Аллоҳ таоло айтади.

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ وَاحِدٌ فَمَن كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ

عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴿١١٠﴾

«(Эй Муҳаммад, уларга) айтинг: «Ҳеч шак-шубҳа йўқки, мен ҳам сизлар каби бир одамдирман. Менга Тангрингиз ёлғиз Аллоҳнинг Ўзи экани ваҳий этилмоқда. Бас, ким Роббисига рўбарў бўлишидан умидвор бўлса, у ҳолда яхши амал қилсин ва Роббига бандалик қилишда бирон кимсани (унга) шерик қилмасин! (Яъни, қиладиган барча амалларини ёлғиз Аллоҳ учун қилсин)» (Каҳф 110).

Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сизларга энг қўрқадиган нарсам кичик ширкдир», дедилар. «Эй, Расулаллоҳ кичик ширк нима?» деб сўрадилар. «Риё» деб жавоб бердилар (Аҳмад ва Табароний ривоятлари).

Дунёвий тама илинжида амал қилиш – фақат мол топиш учун ҳаж қилиш ё азон айтиш ё имомлик қилиш каби. Ёки мол топиш учун шаръий илм таҳсил қилиш ё жиҳод қилиш ҳам шу жумладандир. Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: «*Динорнинг, дирҳамнинг, латта-путтанинг қули хор бўлсин, берилса рози бўлади, берилмаса жаҳли чиқади*» (Бухорий ривояти).

Имом Ибнул Қоййим раҳимаҳуллоҳ «Алжавабул кафий» нинг 115- бетида айтади: «Хоҳиш-истак ва ниятлардаги ширк соҳили кўринмайдиган улкан бир денгиздир, камдан-кам одам ундан нажот топади. Кимда-ким амали билан Аллоҳдан бошқани кўзласа, У зотга қурбат ҳосил қилишдан бошқа нарсани ният қилса сўнгра мукофотни Ундан талаб қилса ният ва истакларида ширк келтирган бўлади. Ихлос – банда феъллари, сўзлари, ният ва истакларини холис Аллоҳ учун қилишдир. Аллоҳ таоло бандаларига буюрган ва ҳеч кимдан ундан бошқасини қабул қилмайдиган ҳанийфия – Иброҳим алайҳиссаломнинг миллати шудир, Исломнинг ҳақиқати шудир. Аллоҳ таоло айтганидек:

وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿١٥٠﴾

«Кимда-ким Исломдан ўзга дин истаса, бас (унинг «дини» Аллоҳ ҳузурида) ҳаргиз қабул қилинмайди ва у охиратда зиён кўрувчилардандир» (Оли Имрон: 85).

Ким ундан юз ўтирса, ақлсиз кимсалардан бўлади».

Юқорида ўтган гаплардан хулоса шуки, катта ва кичик ширк ўртасида қуйидаги фарқлар бор:

- 1) Катта ширк диндан чиқаради, кичик ширк диндан чиқармайди.
- 2) Катта ширк ўз эгасини дўзахда абадий қолишига сабаб бўлади, кичик ширкни қилган одам дўзахга кирса, унда абадий қолмайди.
- 3) Катта ширк барча яхши амалларни бекорга чиқаради, кичик ширк ундай эмас, балки риё ҳамда дунёвий ғараз учун қилинган амал ўзи аралашган амалнигина ҳабата қилади.
- 4) Катта ширк ўз эгасининг қони ва молини ҳалол қилади, кичик ширк ҳалол қилмайди.

КУФР: ТАЪРИФИ, ТУРЛАРИ

Куфрнинг таърифи:

Куфрнинг луғавий маъноси «ўраш» ва «яшириш»дир, шаръий истилоҳда эса иймоннинг зиддини англатади. Зеро, куфр – у билан бирга ёлгон санаш, шак-шубҳа ё бош тортиш ё ҳасад ё кибр ё рисолатга эргашишдан тўсувчи айрим хоҳиш-истакларга эргашиш бўлсин ёки бўлмасин – Аллоҳга ва пайғамбарларига иймон келтирмасликдир. Гарчи рисолатни ёлгон сановчининг куфри каттароқ бўлса ҳам, пайғамбарларнинг ҳақлигига ишончи бўла туриб ҳасад билан инкор қилувчи ва ёлгон сановчи ҳам куфрда ундан кам эмас (Ибн Таймия: «Мажмуъул фатово» (12 - 335)).

Турлари: Куфр икки хил:

Биринчи: Диндан чиқарадиган катта куфр. У беш қисмдир:

1-қисм: Ёлгон санаш куфри.

Бунга далил – Аллоҳ таолонинг ушбу сўзи:

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ ۗ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى

لِلْكَافِرِينَ ﴿١٨﴾

«Аллоҳ шаънига ёлгон тўқиган ёки Ҳақ – Қуръон келган чоғида уни ёлгон деган кимсадан ҳам золимроқ ким бор?! Бундай кофир кимсаларнинг жойи Жаҳаннамдадир!» (Анкабут: 68).

2-қисм: Тасдиқлаш билан бирга бўйин товлаш ва кибрланиш куфри. Бунга далил:

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٤﴾

«Эсланг, (эй Муҳаммад), Биз фаришталарга Одамга таъзим қилинг дейишимиз билан саждага эгилдилар. Фақат Иблис кибр ва ор қилиб – кофирлардан бўлди» (Бақара: 34).

3-қисм: Шак-шубҳа куфри – у гумон куфридир. Унинг далили:

وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ ۗ قَالَ مَا أَظُنُّ أَن تَبِيدَ هَذِهِ ۗ أَبَدًا ﴿٢٥﴾ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ

قَائِمَةً وَلَئِن رُّدِدْتُ إِلَىٰ رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِّنْهَا مُنْقَلَبًا ﴿٢٦﴾ قَالَ لَهُ صَاحِبُهَا وَهُوَ مُحَوَّرٌ ۗ أَكْفَرْت

بِالَّذِي خَلَقَكَ مِن تَرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّيْنَاكَ رَجُلًا ﴿٢٧﴾ لَّيْسَ لَكَ مِنَ اللَّهِ رِبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي

أَحَدًا ﴿٢٨﴾

«(Кофирлик билан) ўзига зулм қилган ҳолда, боғига кирар экан, айтди: «Бу (боғ – менинг молу давлатим) ҳеч қачон йўқ бўлмайди. Қиёмат ҳам қойим бўлмайди, деб гумон қиламан. Қасамки, агар Парвардигоримга қайтарилсам, (яъни, Қиёмат қойим бўлиб, қайта тирилсам) албатта бундан ҳам яхшироқ оқибат - бахтни топурман». Биродари унга хитоб қилиб, деди: «Сен ўзингни (асли-наслинг бўлмиш Одамни) тупроқдан сўнг нутфа – бир томчи сувдан яратиб, сўнгра (уни) инсон қилиб ростлаган зот - Аллоҳга кофир бўлдингми?! Мен эса: «У – Аллоҳ Парвардигоримдир», (дейман) ва Парвардигоримга ҳеч кимни шерик қилмайман» (Каҳф: 35-38).

4-қисм: Юз ўгириш куфри. Бунга далил:

وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنذِرُوا مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾

«Кофир бўлган кимсалар эса ўзлари огоҳлантирилган нарсдан (яъни охиратдаги азобдан) юз ўгирувчидирлар» (Ахқоф: 3).

5-қисм: Нифоқ куфри. Унинг далили:

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ ءَامَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٣﴾

«Бунга сабаб уларнинг (тилларида) иймон келтириб, сўнгра (дилларида) кофир бўлганларидир. Бас, уларнинг диллари муҳраб қўйилди. Энди улар (иймоннинг ҳақиқатини) англай олмаслар!» (Мунофиқун: 3).

Иккинчи: Диндан чиқармайдиган кичик куфр. У амалий куфр бўлиб Китобу Суннатда куфр деб номланган гуноҳларни ўз ичига олади. Улар катта куфр даражасига етмайди. Аллоҳ таолонинг куйида зикр қилинадиган сўзларидаги “куфр” куфрони неъмат маъносидадир:

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ ءَامِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِّنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ

بِأَنعَمِ اللَّهُ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١١٢﴾

«Аллоҳ бир шаҳарни мисол келтирур: у тинч, сокин (шаҳар) эди, ҳар томондан ризқу рўзи бекаму қўст келиб турар эди. Бас, (қачонки) у (яъни, унинг аҳолиси) Аллоҳнинг неъматига ношукрлик қилгач, Аллоҳ у (шаҳар аҳолисига) бу «ҳунарлари» (куфру исёнлари) сабабли очарчилик ва нотинчлик балосини тотдириб қўйди» (Наҳл: 112).

Расулдуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «*Мусулмонни сўкиш фикс, у билан жанг қилиш куфрдир*» (Бухорий ва Муслим ривоятлари), «*Мендан сўнг бир-бирингизнинг бўйингизга қилич урадиган кофир бўлиб кетманглар*» (Бухорий ва Муслим ривоятлари) деган ҳадисларида ишлатилган “куфр” ва “кофир” сўзлари Исломдан чиқармайдиган кичик куфрдир.

Шунингдек, Расулдуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «*Ким Аллоҳдан бошқаси билан қасам ичса кофир ёки муширик бўлибди*» (Термизий ривояти) деган сўзларидаги Аллоҳдан бошқа билан қасам ичган одамнинг куфри ҳам кичик куфр.

Аллоҳ таоло гуноҳи кабира соҳибини мўмин деб атади:

يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَىٰ ﴿١٧٨﴾

«Эй мўминлар, сизларга ўлдирилган кишилар учун қасос олиш фарз қилинди» (Бақара: 178), қотилни иймонлилар сафидан чиқариб ташламади, уни қасос эгаси учун биродар деб атади:

فَمَنْ عَفَىٰ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتَّبِعْ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدِّءْ إِلَيْهِ بِإِحْسَنٍ ۗ ذَٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكَمْ

وَرَحْمَةٌ ۗ ﴿١٧٨﴾

«Энди кимга биродари томонидан бир оз афв қилинса (яъни қотилдан қасос олиш ўрнига товон олишга рози бўлинса), у ҳолда яхшилик билан бўйсунуш ва чиройли суратда товон тўлаш лозимдир» (Бақара: 178).

Аллоҳ таоло деди:

وَإِنْ طَافَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَقَاتِلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا
الَّتِي تَبَغَى حَتَّى تَفِىءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ سَخِيبٌ
الْمُقْسِطِينَ ﴿١٠﴾ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١١﴾

«Агар мўминлардан бўлган икки тоифа (бир-бирлари билан) урушиб қолсалар дарҳол уларнинг ўртасини ўнглаб қўйинглар! Энди агар улардан бирови иккинчисининг устига тажовуз қилса, бас то (тажовузкор тоифа) Аллоҳнинг амрига қайтгунича сизлар тажовуз қилган (тоифа) билан урушинглар! Энди агар у (тоифа тажовузкорликдан) қайтса, сизлар дарҳол уларнинг ўртасини адолат билан ўнглаб қўйинглар. (Мудом) адолат қилинган! Зеро Аллоҳ адолат қилувчиларни суюр. Мўминлар ҳеч шак-шубҳасиз оға-инилардир. Бас, сизлар икки оға-инингизнинг ўртасини ўнглаб қўйинглар! Аллоҳдан қўрқинглар — шояд У зот томонидан бўладиган раҳматга эришсангизлар» (Хужурот: 9, 10), (Таҳовия шарҳидан қисқартириб олинди).

Катта куфр билан кичик куфр ўртасидаги фарқлар хулосаси:

- 1) Катта куфр диндан чиқаради ва қилинган яхши амалларни бекорга чиқаради. Кичик куфр диндан чиқармайди ва қилинган яхши амалларни бекорга чиқармайди, бироқ даражасига қараб уларни нуқсонли қилади ва соҳибини азобга дучор этиши мумкин.
- 2) Катта куфр эгаси дўзахда абадий қолади. Кичик куфр эгаси дўзахга кирса, унда абадий қолмайди, Аллоҳ унинг тавбасини қабул қилиши ва умуман дўзахга киритмаслиги ҳам мумкин.
- 3) Катта куфр қон ва молни ҳалол қилади. Кичик куфр қон ва молни ҳалол қилмайди.
- 4) Мўминлар катта куфрдаги одамни ўзларининг ашаддий душманлари деб билишлари лозим. Уни яхши кўриш, у билан дўстлашиш – энг яқин қариндошлари бўлса ҳам – мўминлар учун дуруст эмас. Кичик куфр дўстликни мутлақо ман қилмайди, унинг эгасини иймони миқдорига қараб яхши кўрилади, маъсияти миқдорига қараб ёмон кўрилади.

НИФОҚ: ТАЪРИФИ, ТУРЛАРИ

Нифоқнинг таърифи:

Нифоқ ёки мунофиқлик луғатда «нофиқо» сўзидан олинган бўлиб, қўшоёқнинг инидан чиқувчи тешикларидан бири деган маънони англатади. Қўшоёқни ушламоқчи бўлинса, уларнинг биридан кириб бошқасидан чиқиб кетади. Ёки «нафақ» сўзидан олинган бўлиб, яшириниб олиш мумкин бўлган лаҳм, ертўла маъносини англатади (Ибн Асир: «Ан-Ниҳоя» (5/98)).

Шаръий истилоҳда унинг маъноси – зоҳирда мусулмон бўлиб кўриниб, ботинда куфр ва ёмонликни яширишдир. Мунофиқ деб аталишининг сабаби – шариатнинг бир эшигидан кириб, бошқа эшигидан чиқиб кетгани учундир. Аллоҳ таоло шу маънога диққат қаратиб:

﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ ﴿٧٧﴾

«Албатта, мунофиқлар ҳақиқий фосиқдирлар» (Тавба: 67) – яъни, шариатдан чиқувчидирлар, дейди. Аллоҳ таоло мунофиқларни кофирлардан ҳам ёмонроқ деб ҳисоблади:

﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا﴾ ﴿١٤٥﴾

«Албатта, мунофиқлар дўзахнинг энг тубан жойида бўлурлар» (Нисо: 145).

﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَدِّعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَدِيعُهُمْ﴾ ﴿١٤٦﴾

«Албатта мунофиқлар Аллоҳни алдамоқчи бўладилар.— Ҳолбуки, Аллоҳ уларни «алдаб» қўйгувчидир» (Нисо: 142).

تُخَدِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَمَا تُخَدِعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٤٢﴾ فِي قُلُوبِهِمْ
مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿١٤٣﴾

«Улар Аллоҳни ва иймонли кишиларни алдамоқчи бўладилар ва ўзлари сезмаганлари ҳолда фақат ўзларинигина алдайдилар. Уларнинг дилларида мараз бор эди, бас, Аллоҳ маразларини янада зиёда қилди. Улар учун қилган ёлғонлари сабаб аламли азоб бордир» (Бақара: 9-10).

Нифоқнинг турлари:

Нифоқ икки хил:

Биринчи: Эътиқодий нифоқ. У - эгаси тилида исломни изҳор қилиб, дилида куфрни яширган катта нифоқдир. Нифоқнинг бу тури кишини буткул диндан чиқаради ва бундай кимса дўзахда абадий қолади. Аллоҳ таоло бу нифоқ аҳлини куфр, иймонсизлик, динни ва диндорларни масхара қилиш, дин душманларига уларнинг Исломга бўлган адоватларида шерик бўлиш каби барча ёмон сифатлар билан сифатлади. Мунофиқлар ҳар бир замонда мавжудлар. Хусусан, Исломнинг куч-қудрати кўриниб, унга ошкора қарши чиқишга қодир бўлмаган пайтларида мусулмонларга ичкаридан фириб бериш учун ва мусулмонлар орасида яшаб, молу жонларини асраб қолиш учун ўзларини мусулмон қилиб кўрсатишади. Мунофиқ зоҳирда Аллоҳга, унинг фаришталарига, китобларига, пайғамбарларига, охират кунига иймон келтирган бўлиб кўринади, бироқ аслида буларнинг ҳаммасини ёлғон деб эътиқод қилади. Аллоҳ таоло Қуръони Каримда мунофиқларнинг сир-асрорларини очиб, ниқобларини йиртиб ташлади. Бандалари нифоқ ва мунофиқлардан эҳтиёт бўлишлари учун уларнинг қилмишларини ёритиб берди. Бақара сурасининг аввалида оламдаги учта тоифани – мўминлар, кофирлар ва мунофиқларни баён қилиб, мўминларни тўрт оятда, кофирларни икки оятда зикр қилиб ўтди, мунофиқларни эса кўпликлари, ислом ва мусулмонларга нисбатан фитналари қаттиқ бўлгани боис ўн уч оятда баён қилди. Зотан, исломнинг улар билан мусибатланиши ғоят қаттиқдир. Чунки улар исломга, унга ёрдам бериш ва у билан дўстликка мансублар, ҳақиқатда эса унинг ашаддий душманидирлар. (Ибнул Қоййимнинг мунофиқларнинг сифатлари ҳақидаги рисоласидан).

Бу нифоқ олти турга бўлинади:

- 1) Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни ёлғончи санаш;
- 2) Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам олиб келган нарсаларнинг баъзисини рад қилиш;
- 3) Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни ёмон кўриш;
- 4) Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам олиб келган нарсаларнинг баъзисини ёмон кўриш;
- 5) Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам олиб келган диннинг кучсизланиши билан шодланиш;
- 6) Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг динлари кучайишни ёмон кўриш.

Иккинчи: Амалий нифоқ. У – дилда иймон сақланиб қолгани ҳолда мунофиқларнинг амалларидан баъзисини қилишдир. Нифоқнинг бу тури кишини диндан чиқармайди, бироқ шунга олиб боради. Бу нифоқ эгасида иймон ҳам, нифоқ ҳам бўлади. Нифоқи кўпайса, шу сабабли ҳақиқий мунофиққа айланади. Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг куйидаги сўзлари бунга далилдир: *«Кимда тўртта сифат бўлса, у ҳақиқий мунофиқ бўлади. Кимда улардан биттаси бўлса, то уни тарк қилгунича унда нифоқдан бир сифат бор бўлади: Унга омонат берилса хиёнат қилади, гапирса ёлғон сўзлайди, аҳд берса вафо қилмайди, хусуматлашса фожирлик қилади (ҳақдан оғиб кетади)».* (Муттафақун алайҳ).

Кимда мазкур тўрт сифат жамланса, унда ёмонлик бари жамланибди ва у ҳақиқий мунофиқларнинг сифатларига эга бўлибди. Кимда бу сифатлардан биттаси бўлса, мунофиқликнинг битта сифатига эга бўлибди. Гоҳо бандада яхшилик ва ёмонлик сифатлари, иймон ва куфру нифоқ

сифатлари жамланиб қолади. Мазкур сифатлар тақозоси билан қилган амалларига кўра савоб ва иқобга лойиқ бўлади. Мисол учун, намозни масжидда жамоат билан адо қилишдан эриниш ҳам мунофиқлар сифатларидан. Мунофиқлик ғоят ёмон ва хатарлидир, саҳобалар унга тушиб қолишдан қаттиқ кўрқишар эди. Ибн Аби Мулайка айтади: «Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва салламнинг саҳобаларидан ўттизтаси билан кўришганман, ҳаммалари мунофиқликдан қаттиқ кўрқардилар».

Катта нифоқ билан кичик нифоқ ўртасидаги фарқлар:

- 1) Катта нифоқ диндан чиқаради, кичик нифоқ диндан чиқармайди.
- 2) Катта нифоқ – эътиқодда ич ва ташнинг фарқли бўлишидир, кичик нифоқ эса эътиқодда эмас, амалда ич ва ташнинг фарқли бўлишидир.
- 3) Катта нифоқ мўминдан содир бўлмайди, кичик нифоқ гоҳо мўминдан ҳам содир бўлади.
- 4) Катта нифоқ эгаси кўпинча тавба қилмайди. Тавба қилганида ҳам унинг тавбаси қабул бўлиши ҳақида ихтилофлар бор. Кичик нифоқ ундай эмас, унинг эгаси тавба қилса, Аллоҳ унинг тавбасини қабул қилади. Шайхулислам Ибн Таймия айтади: «Кўпинча мўмин кишига нифоқ хислатларидан бир хислат кўндаланг бўлади-да, сўнгра Аллоҳ унинг тавбасини қабул қилади. Баъзан нифоққа олиб борадиган баъзи нарсалар унинг дилига келиб қолади Аллоҳ эса уни даф қилади. Мўмин шайтон васвасалари ва куфр васвасаларига мубтало бўлади ва бундан юраги сиқилади. Саҳобалар: «Ё Расулalloҳ, бизлардан биримиз дилида шундай нарсани топадики, осмондан ерга ташлаб юборилиши уни айтишдан кўра яхшироқ» деганларида у зот: «**Ана шу** (яъни, ҳиссиётингиз) **соф иймондир**», дедилар. (Аҳмад ва Муслим ривоятлари). Бир ривоятда: «Бунга айтиш жуда оғир» дейишганида: «**Унинг найрангини васвасага чеклаб қўйган Аллоҳга ҳамд бўлсин**» дедилар. (Китобул иймон: 238-с).

Аммо катта нифоқ аҳлига келсак, Аллоҳ таоло улар ҳақида:

صُمُّ بَكْمٌ عَمَىٰ فَهَمٌ لَا يَرِجَعُونَ ﴿١٨﴾

«(Улар) кар, соқов, кўрдирлар, демак (ботил йўлларида исломга) қайтмайдилар». (Бақара: 18). дейди. Яна улар ҳақида:

أَوَّلًا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ

يَذْكُرُونَ ﴿١٦﴾

«Кўрмайдилармики, улар ҳар йили бир-икки марта балога – фитналарга йўлиқмоқдалар. Шундан кейин ҳам на тавба қиладилар ва на панд-насихат оладилар». (Тавба: 126) дейди.

Шайхулислам Ибн Таймия айтади: Уламолар уларнинг тавбаси зоҳирда қабул бўлиши ҳақида ихтилоф қилганлар, чунки улар доим мусулмонлик даъвосида бўлишганидан тавбалари ҳам маълум бўлмайди. (Мажмуъул фатово (28/434, 435)).

ЖОҲИЛИЯТ, ФИСҚ, ЗАЛОЛАТ, МУРТАДЛИК: УЛАРНИНГ ҚИСМЛАРИ ВА ҲУКМЛАРИ

Жоҳилият

Жоҳилият – арабларнинг Исломдан олдинги даврда бўлиб келган: Аллоҳни, пайғамбарларини, дин шариатларини билмаслик, насаблар билан фахрланиш, кибрланиш, зўравонлик каби ҳолатларидир (Ибн Асир, Ан-Ниҳоя (1/323)). Илмсизлик ёки илмга эргашмаслик маъносидаги «жаҳл» сўздан олинган.

Шайхулислам Ибн Таймия айтади: «Ҳақни танимаган одам жаҳолати содда бўлган жоҳилдир. Агар ҳақнинг зиддини эътиқод қилса, у жаҳолати мураккаб бўлган жоҳилдир.

Одамлар Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва саллам пайғамбар қилинишларидан олдин ана шу маънодаги жоҳилиятда эдилар. Ўрталарида юрган гап-сўз ва ҳатти-ҳаракатларни уларга жоҳил

чиқариб берган ва унга фақат жоҳилгина амал қилади. Шунингдек, пайғамбарлар олиб келган нарсаларга зид бўлган яҳудия ва насрония каби барча йўллар ҳам жоҳилият бўлиб, бу оммавий равишдаги жоҳилият эди. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам юборилганларидан кейин жоҳилият кофирлар диёрларидаги каби, бир жойда бор бўлса, бошқасида бўлмаслиги мумкин. Ёки бир шахсда жоҳилият бўлиб, бошқасида бўлмаслиги мумкин. Масалан, бир одам Исломни қабул қилишидан олдин гарчи ўзи ислом диёрида яшаса-да, жоҳилиятда бўлган ҳисобланади. Аммо Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам пайғамбар қилиб юборилганларидан кейин мутлақ замонга нисбат бериладиган жоҳилият даври йўқолди. У зотнинг умматларидан бир тоифа то қиёмат қойим бўлгунича ҳақ устида ғолибона давом этади. Аммо баъзи мусулмон диёрларида кўпгина мусулмон шахсларда чекланган жоҳилият бўлиши мумкин. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганларидек: «*Умматим ичида тўртта иш борки, улар жоҳилият ишларидандир*» (Муслим ривояти). Абу Зарга айтганларидек: «*Сен жоҳилият (феъл-атвори) бор киши экансан!*» (Муттафақун алайҳ) ва шу маънодаги бошқа сўзлари ҳам бор» (Иқтизоус-сиротил-мустақийм (1/225-227)).

Илмсизлик маъносидаги жаҳлга нисбат берилган жоҳилият икки қисмга бўлинади:

1) Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг пайғамбар қилиб юборилишларидан олдинги умумий жоҳилият. У Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг биъсатлари (юборилишлари) билан ниҳоясига етди.

2) Айрим давлатларга, айрим шаҳарларга, айрим шахсларга хос бўлган жоҳилият, у ҳозирда ҳам мавжуд. Бу билан жоҳилиятни ҳозирги замонга оммавий равишда нисбатлаб: «Ушбу аср жоҳилияти» дейдиган кишиларнинг сўзлари хато экани маълум бўлади. Бунинг ўрнига «бу асрдаги айрим кишиларнинг жоҳилияти ёки бу асрдаги кўпчилик одамларнинг жоҳилияти» дейилса тўғри бўлади. Оммавий жоҳилият деб аташ нотўғри. Чунки, Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг пайғамбар этиб юборилишлари билан оммавий жоҳилият барҳам топган.

Фисқ

Фисқ луғатда «чиқиш» маъносини англатади. Шаръий истилоҳда эса Аллоҳнинг тоатидан чиқиш демақдир. У Аллоҳнинг тоатидан батамом чиқишни ҳам англатади ва шу нуқтаи назардан кофирни фосиқ ҳам деб аталади. Жузъий чиқишни ҳам англатади, гуноҳи кабиралардан бирортасини қилган мўминга ҳам фосиқ деб айтилади.

Фисқ икки хилдир:

1) Диндан чиқарадиган фисқ – яъни куфр. Кофирни фосиқ ҳам деб номланади. Аллоҳ таоло иблис ҳақида зикр қилиб:

﴿ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ ﴾

«Бас, Парвардигорининг амридан чиқди» (Каҳф: 50) дейди. Шайтондан содир бўлган бу фисқ (чиқиш) куфр эди. Аллоҳ таоло:

﴿ وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَاهُمُ النَّارُ ﴾

«Фосиқ бўлган кимсаларнинг маъволари эса дўзахдир» (Сажда: 20) дейди ва бу билан кофирларни кўзда тутди. Бунга оятнинг давоми далил бўлади:

﴿ كَلَّمَا أَرَادُوا أَنْ تَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا

﴿ تَكْذِبُونَ ﴾

«Ҳар қачон ундан чиқмоқчи бўлсалар, яна унга қайтарилиурлар ва уларга: «Ўзларингиз ёлғон деган дўзах азобини тотингиз», дейлиур» (Сажда: 20).

2) Муслмонлар ичидан осий бўлганларига ҳам фосиқ дейилади, бироқ фосиқлиги уни Исломдан чиқармайди. Аллоҳ таоло айтади:

يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمُ السِّنُّهُمُ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾

«Покиза аёлларни (зинокор) деб бадном қилиб, сўнгра (бу даъволарига) тўртта гувоҳ келтира олмаган кимсаларни саксон дарра уринглар ва ҳеч қачон уларнинг гувоҳликларини қабул қилманглар! Улар фосиқ-итоатсиз кимсалардир» (Нур: 4). Яна айтади:

فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفْتٌ وَلَا فُسُوقٌ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ ﴿١٩٧﴾

«Бас, ким шу ойлarda ўзига ҳажни фарз қилса (ҳаж қилишни ният қилса), ҳаж давомида (жуфтига) яқинлашмайди, фосиқлик (гуноҳ ишлар) ва жанжал-сурон қилмайди» (Бақара: 197). Уламолар бу оятдаги “фосиқлик” калимасини гуноҳ ишлар деб тафсир қилганлар (Ибн Таймия, Китобул иймон (278-с)).

Залолат

Залолат – тўғри йўлдан адашиш маъносини англатади ва у ҳидоятнинг зиддидир. Аллоҳ таоло айтади:

مَنْ أَهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ ۗ وَمَنْ ضَلَّٰ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ﴿١٥﴾

«Ким ҳидоят йўлига юрса, бас, ўзи учун юрар. Ким (ҳидоят) йўлидан озса, у ҳам ўз зиёнига озур» (Исро: 15).

Залолат–адашиш бир неча маъноларда истеъмом қилинади:

1) Гоҳо куфрга истеъмом қилинади. Аллоҳ таоло деди:

وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ ۖ وَكُتُبِهِ ۖ وَرُسُلِهِ ۖ وَالْيَوْمِ الْأَخِرِ فَقَدْ ضَلَّٰ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٣٦﴾

«Кимки Аллоҳга, фаришталарига, китобларига, пайғамбарларига ва охираат кунига кофир бўлса, демак, у жуда қаттиқ адашибди» (Нисо: 136);

2) Гоҳо ширкка истеъмом қилинади. Аллоҳ таоло деди:

وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّٰ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١١٦﴾

«Кимки Аллоҳга ширк келтирса, демак, жуда қаттиқ адашибди» (Нисо: 116);

3) Гоҳо куфрдан пастроқ бўлган мухалифликка истеъмом қилинади. “Адашган фирқалар” дейилганга ўхшаш;

4) Гоҳо хатога истеъмом қилинади. Аллоҳ таоло деди:

قَالَ فَعَلْتُهَا إِذَا وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٢٠﴾

«(Мусо) айтди: «Ўшанда мен у ишни билмаган ҳолда қилган эдим» (Шуъаро: 20);

5) Гоҳо нисён – нутишга истеъмом қилинади. Аллоҳ таоло деди:

فَإِنْ لَّمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَأَمْرَاتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكَّرَ

إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَىٰ ﴿٢٨٢﴾

«Бири нутиб адашса, яна бири унга эслатади» (Бақара: 282);

6) Гоҳо адашиб-улоқиб кетишга истеъмом қилинади. “Йўқолган туя” дейилганга ўхшаш.

Риддат ёки муртадлик луғатда «ортга қайтиш» маъносини англатади. Фикҳий истилоҳда: «Мусулмон бўлгандан сўнг яна куфрга қайтиш» демакдир. Аллоҳ таоло деди:

وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ ۖ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ
وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

«Сизлардан ким ўз динидан қайтиб, динсиз ҳолда ўлса, ундай кимсаларнинг қилган амаллари дунёю охиратда беҳуда кетур. Улар дўзах эгаларидир ва унда абадий қолажақлар» (Бақара: 217).

Қисмлари: Муртадлик Исломни бузувчи амаллардан бирортасини қилиш билан ҳосил бўлади. Исломни бузувчи нарсалар кўп бўлиб, улар тўрт қисмга бўлинади:

1) **Сўз билан муртад бўлиш.** Аллоҳ таолони ё Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни ё малоикаларни ё пайғамбарлардан биронтасини сўкиш ёки ғайбни билишни даъво қилиш ё пайғамбарлик даъво қилиш ё пайғамбарлик даъво қилган одамни тасдиқлаш ё Аллоҳдан ўзгага дуо қилиш ё Аллоҳдан бошқаси қодир бўлмайдиган ишларда бошқадан мадад сўраш ё паноҳ тилаш каби.

2) **Феъл билан муртад бўлиш.** Бут-санамга, дарахтга, тошга, қабрларга сиғиниш, уларга атаб қон чиқариш, Қуръонни ифлос жойларга ташлаш, сеҳргарлик қилиш, сеҳрни ўрганиш ва ўргатиш, Аллоҳ нозил қилмаган ҳукм билан – уни ҳалол деб эътиқод қилиб – ҳукм қилиш каби (Бу фикр муаллифнинг шахсий фикри бўлиши мумкин. Чунки бу ҳақда аҳлиссунна уламолари бошқа гапларни ҳам айтганлар. (ИНТ)).

3) **Эътиқод қилиш билан муртад бўлиш.** Аллоҳнинг шериги бор деб ёки зино, ароқ ва судхўрликни ҳалол деб ёки нонни ҳаром деб ёки намоз фарз эмас деб эътиқод қилиш каби ҳалол ё ҳаромлиги ёки вожиблигига қатъий иттифоқ қилинган ва билмаслик мумкин бўлмаган нарсалар.

4) **Юқорида ўтганлардан бирортасида шак-шубҳа қилиш билан муртад бўлиш.** Ширкнинг ҳаромлигига ёки зино ва ароқнинг ҳаромлигига ёки ноннинг ҳалоллигига шубҳа қилиш ёхуд Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг рисолатларига ё бошқа бирон пайғамбарнинг рисолатига ёки Ислом дини ҳақида, унинг ҳозирги даврга яроқлилиги ҳақида шубҳа билан қараш каби.

Муртадлиги аниқ бўлган кишига ижро этиладиган ҳукмлар:

1) Муртад бўлган кишидан тавба қилиши талаб қилинади. Агар тавба қилса ва уч кун ичида Исломга қайтса, бу ундан қабул қилинади ва ўз ҳолига қўйилади.

2) Агар тавба қилишдан бош тортса, уни қатл қилиш фарз бўлади. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «*Ким динини ўзгартирса, уни ўлдириллар*», деганлар (Бухорий ва Абу Довуд ривоятлари).

3) Тавба қилиши талаб қилинган муддат мобайнида мол-дунёсида тасарруф қилишдан ман қилинади. Агар Исломга қайтса моли ўзиники бўлади. Йўқса ўлдирилган ё муртадликда ўлган пайтидан моли ўлжа сифатида байтулмолга олинади. Муртад бўлган пайтидан бошлаб мусулмонлар фойдасига ишлатилади, ҳам дейилган.

4) У билан яқин қариндошлари ўртасида мерослашиш ман қилинади, уларга меросхўр бўлмайди, улар ҳам ундан мерос олмайдилар.

5) Муртадлик билан ўлса ё ўлдирилса, ювилмайди, жаноза ўқилмайди, мусулмонлар қабристонига қўйилмайди, балки кофирлар қабристонига кўмилади ёки мусулмонлар қабристонидан бошқа бирон жойга кўмиб ташланади.

ИККИНЧИ БОБ ТАВҲИДГА ЗИД БЎЛГАН ЁКИ УНИ НУҚСОНЛИ ҚИЛАДИГАН СЎЗЛАР ВА ФЕЪЛЛАР

Бу бобда қуйидаги бўлимлар бор:

Биринчи бўлим: Кафтга, қартага қараш ёки мунажжимлик қилиш билан ғайбни билишни даъво қилиш.

Иккинчи бўлим: Сеҳргарлик, фолбинлик, башоратчилик.

Учинчи бўлим: Қабрлар ва зиёратгоҳларга қурбонлик, назр ва ҳадялар келтириш ва уларни улуғлаш.

Тўртинчи бўлим: Ҳайкал ва монументларни улуғлаш, таъзим бажо келтириш.

Бешинчи бўлим: Динни масхара қилиш, унинг ҳурматларини поймол қилиш.

Олтинчи бўлим: Аллоҳ нозил қилгандан бошқа нарса билан ҳукм қилиш.

Еттинчи бўлим: Қонун чиқариш, ҳалол ва ҳаром қилиш ҳаққини даъво қилиш.

Саккизинчи бўлим: Динсиз тоифаларга, жоҳилий хизмларга аъзо бўлиш.

Тўққизинчи бўлим: Ҳаётга моддиюнчилик (материалистлик) назари билан қараш.

Ўнинчи бўлим: Туморлар, руқялар.

Ўн биринчи бўлим: Аллоҳдан бошқа билан қасам ичиш, Аллоҳ қолиб махлуқ билан тавассул қилиш ва ундан мадад сўраш.

Кафтга, қартага ва шу каби нарсаларга қараш билан ғайбни билишни даъво қилиш

Ғайбдан мурод – одамларга махфий бўлган келажак ва ўтмиш ишлари ва улар кўра олмайдиган нарсалар бўлиб, унинг илмини Аллоҳ таоло фақат Ўзига хослаган. (Ғайб илмини даъво қилиш деб — рўй бермаган ҳодисаларни аввалдан айтиш, охиратга тегишли ишлар (агар улар Аллоҳ таоло ва Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам хабар бермаган ишлар бўлса), уларнинг кайфияти ҳақида гапириш, уларни билиш фақат Аллоҳ таолога ва муайян фаришталарига хос бўлган ишлар ҳақида гапиришга айтилади. Бу ишларнинг илми Ёлғиз Аллоҳга хос. Аммо баъзи ўтмишга ёки ҳозирга хос ғайб ишлари бўлади-ки, уларнинг ғайблиги нисбийдир. Масалан, йўқолган нарса, уни эгаси билмаслиги мумкин аммо уни топиб олган ёки қаердалигини кўрган киши билади. Демак, бу мисолдаги ғайб илми нисбийдир, йўқотган кишига нисбатан номаълум, кўрган кишига маълум. Фалончининг ҳозир қаерда экани уни билган одамга маълум, билмаганга эса номаълум. Лекин буларнинг барчаси Аллоҳга маълумдир. Юқорида кимки ғайбни сўраб фолбинга мурожаат қилса, кофир ва мушрик бўлади деб айтилди. Мана шу ҳукм йўқолган нарсасини сўраб фолбинга мурожаат қилган кишига ҳам татбиқ қилинадими? Ҳолбуки унинг йўқолган нарсасининг илми нисбий ғайбга киради. Ҳа, бунинг ҳукми ҳам юқоридаги билан бир хил, чунки у йўқолган нарсасини билишлари мумкин бўлган одамлардан умумий қилиб, ким фалон нарсани кўрди, ёки топиб олди деб сўраса, жоиз эди. Аммо у фолбинга бориши билан, у одамлар ичида мутлақ ғайбни билади деган эътиқодни қилади. Биз ҳозиргина таъкидладик барча турдаги ғайбни — у мутлақ бўлсин, нисбий бўлсин — Аллоҳ таологина мутлақ суратда билади, ундан бошқа бирон кимса бу билимга эга эмас. (ИНТ)) Аллоҳ таоло деди:

قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ

«Айтинг: «Осмонлар ва ердаги бирон кимса ғайбни билмас, магар Аллоҳгина (билур)»» (Намл: 65). Ғайбни ёлғиз Аллоҳдан бошқа ҳеч ким билмайди. Гоҳо бирон ҳикмат ва манфаат юзасидан пайғамбарларига ғайб ишларидан Ўзи истаганини билдиради. Аллоҳ таоло деди:

عَلِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِ أَحَدًا ﴿٦٦﴾ إِلَّا مَن أَرْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْأَلُكُم مِّن بَيْنِ

يَدَيْهِ وَمِمَّن خَلْفَهُ رَصَدًا ﴿٦٧﴾

«(У зот) ғайбни билувчидир. Бас, Ўз ғайбидан бирон кимсани огоҳ қилмас. Фақат Ўзи рози бўлган пайғамбарнигина (Ўзининг ғайбидан сир-асрорининг айримларидан огоҳ этар)» (Жин: 26-27). Яъни, Ўзининг рисолатига танлаб олган зотларгагина ғайбдан Ўзи истаган нарсани билдиради. Чунки, пайғамбар мўъжизалар билан, шу жумладан Аллоҳ унга билдирган ғайб хабарлари билан ўзининг пайғамбарлигини исботлайди. Бу эса фаришталардан ва инсонлардан бўлган расул-элчиларни ўз ичига олади, баъзи ғайб ишларни билиш мана шу икки тоифага хосланган. Аллоҳ истисно қилган расуллардан бошқа кимда-ким, қайсидир йўллар билан – кафтга ё ойнага қараш билан бўлсин, коҳинлик ё сеҳр ё мунажжимлик билан ё бошқа бирон йўл билан бўлсин – ғайб илмини биламан деб даъво қилса, у ёлғончи ва кофирдир. Баъзи кўзбўямачи лўттибоз ва дажжоллардан содир бўлаётган, йўқолган нарсаларнинг қаердалигини айтиб бериш, айрим касалликларнинг сабабларидан сўзлаб: «фалончи сенга фалон-фалон амални қилганлиги туфайли сен шу касалга чалингансан» дейишлари кабилар айна шу қабилдаги ишлардир. Бу ишлар аслида уларга жин ва шайтонлар ёрдамида ҳосил бўлади, бироқ улар одамларни алдаб, ўзларини юқорида айтилганидек ишлар орқали ғайбни билгандек кўрсатишади.

Шайхулислам Ибн Таймия айтади: «Фолбинлардан баъзиларининг уларга боғланган жин ва шайтонлари бўлиб, (фаришталардан) ўғринча эшитиб олган ғайб хабарларини уларга етказишар, сўнг улар бунга ёлғонларни қўшиб-чатишарди... Улардан баъзисига шайтон у юртда бўлмайдиган таомларни: мева ва ширинликларни келтиради. Уларнинг баъзисини жин Макка, Байтул Мақдис каби жойларга учуриб олиб боради» (Мажмуъатут-тавҳид (797-801)).

Гоҳо уларнинг ғайбдан гапиришлари мунажжимлик – ерда бўлажак воқеа-ҳодисаларни фалақдаги ўзгаришларга қараб айтиб бериш орқали бўлади. Шамолларнинг эсиш даврини, ёмғирларнинг ёғиш вақтларини, нарх-наволарнинг ўзгаришини ва шу каби бошқа ишларни юлдузларнинг ҳаракатланишига, йиғилишига ва тарқалишига қараб билишларини даъво қиладилар. Фалон юлдуз кўринганда уйланса, шундай-шундай яхшиликлар ҳосил бўлади, фалон юлдуз чиққанда сафар қилса, бундай бўлади, фалон юлдуз фалон жойда турганида туғилган фарзанд мана бундай бахтга ёки бахтсизликка эришади, деган гапларни гапиришади. Айрим газета-журналларда «Мунажжим башорати» рукнида бериладиган уйдирмалар ҳам айна шу қабилдаги гаплардандир.

Айрим жоҳил ва иймони заиф кишилар кўпинча мунажжимлар ҳузурига ўзининг келажаги ҳақида, бошига қандай кунлар келиши, кимга уйланиши ё турмушга чиқиши ва ҳоказолар ҳақида сўраб боришади. Ваҳоланки, кимда-ким ғайбни билишни даъво қилса ёки шундай даъво эгасини тасдиқласа, у мушрик ва кофир бўлади. Чунки у Аллоҳга Унгагина хос бўлган илмда шерикликни даъво қилган бўлади. Юлдузлар яратилиб, бўйсундириб қўйилган, улар бирон ихтиёрга эга эмас, бировнинг бахти ё бахтсизлигига, ўлими ё ҳаётига уларнинг алоқаси йўқ. Буларнинг ҳаммаси гап ўғриси бўлган шайтонларнинг ишларидан.

Сеҳргарлик, фолбинлик, башоратчилик

Бу ишларнинг ҳаммаси ҳаром ва шайтоний ишлар бўлиб, ақийдага зид, унга халал етказади. Чунки булар фақат ширк амаллари воситасида ҳосил бўлади.

Сеҳр

Сеҳр – сабаби махфий ва кўзга кўринмайдиган нарса.

У афсунлар, руқялар, сеҳргар айтадиган ҳар хил сўзлар, дорилар ва тутатқилар ёрдамида қилинадиган махфий ишлар билан ҳосил бўлади. Унинг ҳақиқатан қалбларга ва баданларга таъсири бўлиб, кишини касал қилиши, ўлдириши, эр-хотиннинг ўртасини ажратиб юбориши мумкин. Унинг таъсири Аллоҳнинг кавний қадарий (Кавний — бор бўлиш, қадарий — азалда битиб қўйилган яъни, бирон нарса Аллоҳнинг изнисиз бўлмайди, бўладиган ҳар бир нарсани азалда Аллоҳ таоло Лавҳул-Маҳфузга битиб қўйган. Сеҳр Аллоҳ таоло изн бермаса таъсир қилмайди, Аллоҳ сеҳрнинг амалга ошишига изн бериши кавний жиҳатдандир, аммо шаръий жиҳатдан Аллоҳ уни ҳаром қилган, унга амал қилишга рози бўлмайди. Демак, ҳаётда содир бўлаётган ҳар бир иш ҳалол бўлсин ҳаром бўлсин Аллоҳнинг кавний изни ва иродаси билан бўлади, уларнинг ҳалолларини Аллоҳ таоло шаръан ҳам

ирода қилади ва рози бўлади, ҳаромларини эса шаръан ирода қилмайди ва бўлишига рози бўлмайди. (ИНТ)) изни билан бўлади. У шайтоний амалдир. Улардан кўпига фақат ширк ва ҳабис руҳларга улар яхши кўрадиган нарсалар билан қурбат ҳосил қилиш воситасида эришилади. Шунинг учун шариат соҳиби уни ширкка боғлади. Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «*Еттига ҳалок қилувчи нарсадан сақланинглр*», дедилар. «*Улар нималар?*» деб сўраганларида: «*Аллоҳга ширк келтириш, сеҳр...*», дедилар (Бухорий ва Муслим ривоятлари).

Сеҳр ширкка икки тарафдан дохилдир:

Биринчи тараф: унда шайтонлар хизматидан фойдаланиш, уларга боғланиш, сеҳргарнинг хизматини бажаришлари учун уларга яхши кўрадиган нарсалари билан қурбат-яқинлик ҳосил қилиш борлиги учун. Зотан, сеҳр – шайтонларнинг таълимидан бўлади. Аллоҳ таоло айтганидек:

وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ ﴿١٠٢﴾

«Балки одамларга сеҳр ўргатадиган шайтонлар кофир эдилар» (Бақара: 102).

Иккинчи тараф: Ғайбни билиш даъвоси ва бунда Аллоҳга шериклик даъвоси борлиги учун. Бу эса куфр ва залолатдир. Аллоҳ таоло деди:

وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ ﴿١٠٣﴾

«Ахир (Аллоҳнинг китоби ўрнига сеҳрни) алмашган кимсаларга Охиратда ҳеч қандай насиба йўқ эканини билган эдилар-ку» (Бақара: 102). Демак, шундай бўлар экан, ҳеч шак-шубҳасиз бу иш ақийдага зид бўлган ва у билан шуғулланган одамни қатл қилиш лозим бўлган куфр ва ширкдир. Катта саҳобалардан бир жамоаси уларни ўлдирганлар. Ҳозирда одамлар сеҳр ва сеҳргарликка енгил ва бепарво қарайдиган бўлиб қолган. Кўпинча уни алоҳида бир фан деб санашиб, у билан фахрланишади, у билан шуғулланувчиларга мукофотлар, рағбатлантирувчи совғалар беришади. Сеҳргарлар учун алоҳида клублар, йиғилишлар, мусобақалар ташкил қилишади, уларда минглаб ишқибозлар ҳозир бўлади. Бу эса динни билмаслик, ақийдага лоқайдлик билан қараш, уни мазах қилувчиларга имконият яратиб беришдан бошқа нарса эмас.

Фолбинлик ва башоратчилик:

Улар ғайбни ва ғойиб ишларни билишни даъво қилишдир. Ерда вужудга келажак ва содир бўлажак нарсаларнинг хабарини бериш, йўқолган нарсанинг қаердалигини айтиб бериш каби. Бу эса осмондан гап ўғирлайдиган шайтонларнинг хизматидан фойдаланиш билан бўлади. Аллоҳ таоло деди:

هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَن تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ ﴿٢٢١﴾ تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٢٢٢﴾ يُلْقُونَ السَّمْعَ

وَأَكْثُرُهُمْ كَاذِبُونَ ﴿٢٢٣﴾

«Мен сизларга жинлар кимларга тушиши ҳақида хабар берайми? Улар барча гуноҳга ботган товламачиларга тушиб, эшитиб олганларини уларга ташлайдилар. Уларнинг (жинларнинг) кўплари ёлғончилардир» (Шуаро: 221-223). Яъни, жин малоикаларнинг гапларидан битта сўзни эшитиб олиб (бу сўз келажакда бўладиган ишларни фаришталар юқоридан пастга етказаётган пайтларидаги сўзларидан бири бўлади холос), уни фолбиннинг қулоғига етказади. Фолбин эса бу сўзга юзта ёлғон қўшиб чатийди, осмондан эшитиб олинган ўша битта сўз туфайли одамлар унга ишонишади, чунки ўша битта сўз айтилган нарсаларга тўғри келиб қолган бўлади. Ғайбни фақат Аллоҳ билади. Ким фолбинлик ва шу каби ишлар билан ғайб ишларидан биронтасида Аллоҳга шериклик даъво қилса ёки шундай даъво қилган одамни тасдиқласа, Аллоҳга Унинг хусусиятларидан бўлган нарсада шерик исбот қилган бўлади.

Фолбинлик ширкдан холи бўлмайди, чунки у шайтонларга улар яхши кўрган ишлар билан қурбат ҳосил қилиш билан бўлади. Бу эса Аллоҳнинг илмида Унга шериклик даъво қилиш жиҳатидан

рубубиятдаги ширк бўлса, бирон турли ибодат билан Аллоҳдан бошқага қурбат ҳосил қилиш жиҳатидан улухиятдаги ширк бўлади. Абу Хурайра розияллоху анҳудан ривоят қилинган ҳадисда Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «*Ким фолбинга бориб, унинг гапларини тасдиқласа, Муҳаммад соллalloҳу алайҳи ва салламга нозил қилинган нарсага кофир бўлибди*». (Абу Довуд ривояти).

Эътибор қаратиш ва огоҳланиш лозимки, сеҳргар, фолбин ва башоратчилар одамларнинг ақийдалари билан ўйнашадилар. Ўзларини табиблар мақомида кўрсатиб, беморларга Аллоҳдан бошқага атаб, фалон-фалон сифатдаги кўй-кўзи ёки хўроз каби жонлиқ сўйиб, қон чиқаришни буюришади. Ёки уларга бўйинларига осиб оладиган ё уйларига, сандиқларига солиб қўядиган туморлар шаклидаги ширкона тилсимлар ва шайтоний афсунларни ёзиб берадилар. Бошқа бирлари эса йўқолган нарсаларнинг жойларини айтиб берувчи сифатида ном чиқарадилар. Йўқотган нарсаси ҳақида сўраб ҳузурларига келган жоҳил одамларга жин-шайтонлардан бўлган ёрдамчилари кўмагида йўқолган нарсанинг жойини айтиб берадилар ёки олиб келиб берадилар (Улар ҳамма сўралган нарсаларни топиб бера олмайдилар. Балки баъзиларини топиб бера оладилар, холос. Мана шу баъзининг ўзи жоҳиллар учун кифоя. Мабодо нарсаси топилмаган ҳолда ҳам фолбинга ёмон гумон қилмайди, унинг фирибгарлиги ҳақида ўйламайди, балки ўзининг ихлосни ёки бирон ишни жойига келтира олмаганига йўйиб қўя қолади). Яна баъзилари ўзларини кароматли авлиёлар қилиб кўрсатишади, ёниб турган ўтга кириб, зиён-захматсиз чиқишади, баданларига тиг уриб ёки ўзларини автоулов (машина) гилдираклари остига ташлаб, ҳеч қандай зарар кўришмайди. Бу аслида шайтоннинг амалидан бўлган ва адаштириш учун уларнинг қўлларида содир бўлаётган сеҳр ва кўзбойлашдир.

Ёки улар ҳақиқати бўлмаган ҳаёлланидиган ишлардир, балки улар Фиръавннинг сеҳргарлари асо ва арқонлар билан бошқаларнинг кўз ўнгида қилгани каби махфий ҳийлалардир. Шайхулислом Ибн Таймия ўзининг Рифоийларнинг бир фирқаси бўлмиш батоихий аҳмадий сеҳргарлари билан қилган мунозараси ҳақида айтади: «Батоихийлар шайхи менга овозини кўтариб: «Бизда мана бундай, мана бундай ҳолатлар бор» деб, ўтда ёнмаслик ва шу каби ишларнинг уларга хос эканини даъво қилди. Шунда мен ҳам овозимни кўтариб, ғазаб билан: «Мен машриқдан мағрибгача барча аҳмадийларга хитоб қилиб айтаманки, сизлар ўт билан нима иш қилсангиз, мен ҳам худди шуни қиламан. Ким ўтда куйса мағлуб бўлади — ёки «унга Аллоҳнинг лаънати бўлсин» дедим шекилли, — лекин бир шарт биланки, аввал жисмларимиз сирка ва иссиқ сув билан яхшилаб ювилади» дедим. Амирлар ва одамлар мендан бунинг сабабини сўрадилар, мен уларга: «Чунки, буларнинг ўт билан алоқаларида (куймайдиган қилиб қўядиган) ҳийлалари бор, уни қурбақанинг ёғи, норинж пўстлоғи, талқ тошидан тайёрлашади (ва баданларига уни суртишади)» дедим, шунда одамлар шовқин кўтаришди. У бу ишга қодирлигини кўрсатиб: «Сен ҳам, мен ҳам жисмларимизга олтингугурт суртиб, бўйрага ўраламиз» деди. Мен: «Бўпти, тур» дедим ва уни бунга зўрлай бошладим. У кўйлагини ечмоқчи бўлгандай қўлини кўтараётган эди, мен: «Йўқ, аввал иссиқ сув ва сирка билан ювинасан» дедим. У ўзларининг одатларига кўра одамларни чалғитмоқчи бўлди. Сўнг: «Ким амирни яхши кўрса, бир боғ ўтин келтирсин» деди. Мен айтдим: «Бу вақтни чўзиш ва жамоатни тарқатишга ҳаракат, бу билан мақсуд ҳосил бўлмайди. Унинг ўрнига чироқ ёқилсин-да, мен ҳам, сен ҳам бармоқларимизни аввал ювиб, сўнг унга тикамиз. Кимнинг бармоғи куйса, ўша мағлуб ҳисобланади — ёки унга Аллоҳнинг лаънати бўлади, дедим шекилли». Бу гапимдан сўнг унинг авзойи ўзгарди ва мағлуб бўлди (Мажмуъул фатово (11/446-465)).

Бу қиссани келтиришдан мақсад ўша дўттибозларнинг мана шундай яширин ҳийлалар билан одамларни алдашларини баён қилиш эди.

ҚАБРЛАР ВА ЗИЁРАТГОҲЛАРГА ҚУРБОНЛИК, НАЗР ВА ҲАДЯЛАР КЕЛТИРИШ ВА УЛАРНИ УЛУҒЛАШ

Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам ширкка олиб борувчи барча йўлларни тўсганлар ва улардан ғоят қаттиқ огоҳлантирганлар. Қабрлар масаласи ҳам шулар жумласидан бўлиб, уларга сиғинишдан ва уларнинг эгалари хусусида ғулув кетишдан сақловчи қоидаларни тузиб бердилар. Жумладан:

1) Авлиёлар ва солиҳлар ҳақларида ғулув кетишдан огоҳлантирдилар. Чунки бу уларга сиғинишга олиб боради. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: **«Ғулувдан сақланинглар! Сизлардан илгаригиларни ғулув ҳалок қилган»** (Аҳмад, Термизий, Ибн Можа ривоятлари). Яна айтганлар: **«Мени худди насоролар Ибн Марямни кўкка кўтарганидек кўкка кўтариб мақтаманглар! Мен бор йўзи бир бандаман. «Аллоҳнинг бандаси ва расули» денглар»**. (Бухорий ривояти).

2) Қабрлар устига бино қилишдан огоҳлантирдилар. Абул Ҳайёж ал-Асадий ривоят қилади: Алий ибн Аби Толиб розияллоҳу анҳу менга шундай дедилар: **«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам мени юборган ишга сени ҳам юборайми? Биронта ҳам ҳайкални қўймай бузиб ташлайсан, биронта ҳам кўтарилган қабрни қўймай текислайсан»** (Муслим ривояти). Қабрларни гипслаб сувашдан ва улар устига сағаналар бино қилишдан қайтардилар. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам қабрни сувашдан, унинг устида ўтиришдан ва унинг устига бино қилишдан қайтардилар (Муслим ривояти).

3) Қабрлар олдида намоз ўқишдан қайтардилар. Оиша розияллоҳу анҳо айтадилар: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам (ўлим соати яқинлашиб) келган вақтда юзларига йўл-йўл ёпинчиқларини ташлаб олдилар, нафаслари бўғилиб кетгач, юзларини очдилар ва мана шундай ҳолатда туриб: **«Яҳудий ва насронийларга Аллоҳнинг лаънати бўлсин, пайгамбарларининг қабрларини масжид қилиб олишди»** деб, уларнинг қилмишларидан (умматларини) огоҳлантирдилар. Агар шундан кўрқмаганларида у зотнинг қабрлари очикқа чиқариб қўйиларди. Бироқ уни масжид қилиб олинишидан кўрқдилар» (Муттафақун алайҳ). Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: **«Огоҳ бўлинглар, сизлардан илгари ўтганлар пайгамбарларининг қабрларини масжид қилиб олишар эди. Огоҳ бўлинглар, қабрларни масжид қилиб олманглар! Мен сизларни бундан қайтараман»** (Муслим ривояти). Қабрларни масжид қилинишининг маъноси – гарчи устига масжид қурилмаган бўлса ҳам улар олдида намоз ўқишдир. Намоз ўқиш қасд қилинган ҳар бир жой масжид ҳисобланади. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: **«Ер мен учун намозгоҳ ва (суб бўлмаганда таяммум билан) покловчи қилинди»** (Муттафақун алайҳ). Устига масжид қуриб олинса, иш яна ҳам қаттиқлашади.

Кўпчилик одамлар бу қайтариқларга зид иш қилиб, Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам огоҳлантирган ишларга қўл урдилар ва бунинг ортидан катта ширкка кириб қолдилар. Қабрлар устига масжидлар, сағаналар, чиллаҳоналар қурдилар, уларни ҳар турли ширк амаллари – қурбонлик ва назрлар сўйиш, уларда ётган маййитларга дуо қилиб, улардан мадад сўраш каби ишлар адо этиладиган зиёратгоҳларга айлантдилар.

Аллома Ибнул Қоййим раҳимаҳуллоҳ айтади: «Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қабрлар ҳақидаги суннатлари, у зот буюрган ва қайтарган ишлар ва у зотнинг саҳобалари тутган йўлларни бугунги кунда одамлар қилаётган ишларга солиштирган одам бу иккисининг бир-бирига бутунлай тескари эканини кўради. Масалан, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам қабрларга қараб намоз ўқишдан қайтарганлар, улар қабрлар олдида намоз ўқишади. Қабрларни масжидлар қилиб олишдан қайтарганлар, улар қабрлар устига масжидлар қуриб, уларни машҳадлар деб аташди. Қабрлар устида чироқ ёқишдан қайтарганлар, улар қабрлар устида шамчироқлар ёқишга вақфлар ажратишади. Қабристонларни ийдгоҳ қилиб олишдан қайтарганлар, улар эса қабристонларни ҳар турли маросимлар ўтказиладиган жойга айлантириб олишди, уларда ҳайит байрамларига тўпланганидан ҳам кўпроқ одамлар тўпланадиган бўлди. Қабрларни текислашга буюрганлар. Имом Муслим «Саҳиҳ»да келтирганидек, Абул Ҳайёж ал-Асадий айтади: Алий ибн Аби Толиб розияллоҳу анҳу менга шундай дедилар: **«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам мени юборган ишга сени ҳам юборайми? Биронта ҳам ҳайкални қўймай бузиб ташлайсан, биронта ҳам кўтарилган қабрни қўймай текислайсан»** (Муслим ривояти). Имом Муслим яна ривоят қилади: «Сумома ибн Шуфай айтади: Биз Фазола ибн Убайд билан Румдаги Рудис деган жойда эканимизда бир шеригимиз

вафот этди. Шунда Фазола ибн Убайд унинг қабрини текислаб қўйишга буюрди. Сўнг: «*Мен Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва саллам қабрларни текислашга буюрганларини эшитганман*», деди». Улар эса мазкур икки ҳадисга қаттиқ хилоф иш тутишади, қабрларни ердан уй баландлигида кўтаришади, уларга қуббалар қуришади... Қаранг, Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва саллам қайтарган нарсалари билан ҳозирги одамлар қилаётган ишлар ўртасида нақадар катта фарқлар бор! Шубҳасиз, бу ишларда санаб адоғига етиб бўлмайдиган кўп ёмонликлар бор. (Бу бузилишларни айтиб ўтаркан, жумладан шундай дейди:) Набий соллalloҳу алайҳи ва салламнинг қабрларни зиёрат қилишдаги кўрсатмалари – охиратни эслаш, маййитнинг ҳаққига дуо қилиш, унга раҳмат сўраш, истиғфор айтиш, офият тилаш билан унга яхшилик қилиш эди. Шунда зиёрат қилувчи ўзига ҳам, маййитга ҳам яхшилик қилган бўлар эди. Бу мушриклар эса ишни бутунлай тескари томонга айлантиришди ва зиёратдан бўлган мақсаднинг акси ўлароқ, маййитни Аллоҳга шерик қилиб, унга дуо қилиш ёки дуода уни восита қилиш, ундан ҳожатларини раво этишини сўраш, устларига баракотлар ёғдиришини ёки душманлари устидан нусрат беришини сўраш каби ширк амалларини қиладиган бўлишди. Натижада ўзларига ҳам, маййитга ҳам ёмонлик қилишди, яъни уни ҳеч бўлмаганда ҳаққига қилинадиган дуо ва истиғфорлардан маҳрум қилишди». (Ифосатул-лаҳфон (1/214-217)).

Юқоридагилардан маълум бўладики мазорларга қурбонликлар ва назрлар келтириш катта ширк экан. Бунинг сабаби эса Пайғамбар соллalloҳу алайҳи ва салламнинг йўлларига зид иш тутилганидир. Ул зот соллalloҳу алайҳи ва салламнинг қабрлар ҳақидаги кўрсатмалари уларнинг устига бино қурмаслик ва уларни масжид қилиб олмаслик эди. Пайғамбар соллalloҳу алайҳи ва салламга хилоф ўлароқ қабрлар устига қуббалар қилиниб, масжидлар қурилгандан кейин жоҳиллар бу қабр соҳиблари фойда ва зарар беришга қодир, мадад сўраганларга ёрдам беришади, ҳожатмандларнинг ҳожатларини раво қиладилар деб эътиқод қилдилар ва уларга қурбонлик ва назрлар келтирдилар. Бориб, бориб эса бу қабрлар Аллоҳдан ташқари ибодат қилинадиган санамларга айланди. Ҳолбуки, Пайғамбар соллalloҳу алайҳи ва саллам: «*Эй Аллоҳ қабримни сизиниладиган санам қилиб қўйма*», деб дуо қилгандилар. Аллоҳ таоло Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва саллам дуоларининг баракотлари билан қабрларини бундай бўлишидан сақлади ва уни уч девор ичида муҳофаза қилди. Бироқ Ислом оламнинг кўплаб мамлакатларида бу нарса содир бўлди, буни кўрганлар кўриб, билганлар билиб турибдилар.

ҲАЙКАЛЛАРНИ ВА ХОТИРА УЧУН ЎРНАТИЛГАН ТОШЛАРНИ УЛУҒЛАШ ҲУКМИ ҲАҚИДА

Тимсол ёки ҳайкал – инсон ё ҳайвон ё бошқа бирон жонзот гавдасининг тасвири. Насб – хотира тоши эса аслида мушриклар бирон улуг ёки пешво кишиларининг хотирасини тирилтириш учун унинг олдида жонлиқ сўйиб, қонини оқизадиган тошдир.

Набий соллalloҳу алайҳи ва саллам жонзотларни тасвирлашдан қайтарганлар. Айниқса улуг одамларнинг – олимлар, подшоҳлар, обидлар, лашкарбошилар, пешволарнинг сиймоларини тасвирлаш қаттиқ қайтарилган ишлардан. Уларни тасвирлаш бирон лавҳага ё қоғозга ё деворга ё кийимга суратларини тушириш йўли билан бўлсин ёки ҳозирги замонда машҳур бўлган фотосуратларини олиш йўли билан бўлсин ёки тош ё бошқа нарсани йўниб ҳайкалларини яшаш йўли билан бўлсин, бари бирдир. Набий соллalloҳу алайҳи ва саллам девор ва шу каби жойларга суратлар осидан, тош-тимсоллар ўрнатишдан, шу жумладан хотира тошлари ўрнатишдан қайтарганлар. Чунки бу нарса ширкка олиб борадиган воситадир. Аслида, ер юзида илк пайдо бўлган ширк сурат ва ҳайкаллар тасвирлаш ва уларни ўрнатишдан келиб чиққан. Нуҳ алайҳиссаломнинг қавмида солиҳ кишилар бўлган эди. Улар вафот этишгач, қавмлари кўп маҳзун бўлишди. Шунда Шайтон уларнинг ҳайкалларини ясаб, жамланиб ўтирадиган жойларига ўрнатиб қўйишни ва ҳайкалларни уларнинг номлари билан аташни қавмнинг кўнглига солди. Улар шундай қилишди, бироқ уларга ибодат қилишмади. Бу авлод дунёдан ўтиб кетиб, илм унутилгач (яъни, бу ҳайкалларнинг қўйилишидан мақсад нима экани унутилди), келгуси авлодлар секин аста уларга сиғина бошладилар (Бухорий ривояти). Аллоҳ таоло Нуҳ алайҳиссаломни пайғамбар қилиб юборди, у зот қавмини суратлар сабабли келиб чиққан ширкдан қайтарди, бироқ қавми унинг даъватини қабул қилмади ва бутларга айланиб улгурган ўша ҳайкалларга сиғинишдан қайтишмади:

وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آءِ الْهَيْكَلِ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ﴿١٣﴾

«Ва (ўзларига эргашган тубан-пасткаш кимсаларга): «Сизлар ҳаргиз ўз худоларингизни тарк қилманглар!» «Вад»ни ҳам, «Сувоъ»ни ҳам, «Яғус»ни ҳам, «Яук»ни ва «Наср»ни ҳам ҳаргиз тарк қилманглар!» дедилар» (Нух: 23). Мазкур исмлар хотиралари ўчиб кетмасин деб ўрнатилган ўша ҳайкаллар эгаларининг исмлари эди.

Қаранг, хотира тошлари сабабли қандай қилиб Аллоҳга ширк келтириш ва Унинг расулларига бўйсунмаслик келиб чиқди ва бу нарса уларнинг тўфон сабабли ҳалок қилинишларига сабаб бўлди. Бу эса ҳайкаллар ясаш ва уларни ўрнатишнинг қандай оқибатларга олиб келиши мумкинлигидан дарак беради. Шу боис Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам мусаввирларни лаънатлаганлар, уларни қиёмат куни энг қаттиқ азобланадиган кишилар бўлишини айтганлар, суратларни ўчириб ташлашга амр қилганлар, сурат бор уйга фаришта кирмаслигини хабар берганлар. Буларнинг ҳаммаси бу ишнинг ёмонлигидан ва умматнинг ақийдасига хатари кучлигидан шундай бўлди. Зеро, ер юзидаги биринчи ширк суратлар ўрнатиш туфайли бошланган эди. Сурат ва ҳайкалларни хонадонларга ўрнатиладими, майдон ё боғларга, барчаси шаръан ҳаромдир. Чунки бу нарса ширкка восита, ақийданинг бузилишига сабаб бўлади. Бутунги кунда кофирлар маҳкам тутишадиган ақийдалари йўқлигидан шу ишни қилаётган бўлсалар, мусулмонлар ўз куч-қувватлари ва бахт-саодатлари манбаи бўлган ақийдалирини сақлаб қолиш учун бу ишда кофирларга шерик бўлмасликлари лозим.

ДИННИ МАСХАРА ҚИЛИШ, УНИНГ ҲУРМАТЛАРИНИ ПОЙМОЛ ҚИЛИШ

Динни масхара қилиш – Исломдан муртад бўлиш ва диндан тамоман чиқиш демакдир. Аллоҳ таоло деди:

قُلْ أَبِاللَّهِ وَءَايَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ ﴿٦٦﴾

«Айтинг: Аллоҳдан, Унинг оятларидан, Унинг пайғамбаридан кулувчи бўлдингизми? Узр айтманглар! Сизлар иймон келтирганингиздан сўнг яна куфрга қайтдингиз» (Тавба: 65-66).

Бу оят Аллоҳни масхара қилиш куфр эканига, пайғамбарни масхара қилиш куфр эканига, Аллоҳнинг оятларини масхара қилиш куфр эканига далолат қилмоқда. Ким бу ишлардан биттасини масхара қилса, ҳаммасини масхара қилган бўлади. Мунофиқлар Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламини ва саҳобаларини масхара қилганларида шу оят нозил бўлган эди. Бу ишлардан бирини масхара қилиш бошқасига ҳам уланиб кетади. Аллоҳнинг тавҳидига бепарво қарайдиган ва ўликларга дуо қилишга қаттиқ аҳамият қиладиганлар агар тавҳидга чақирилсалар ва ширкдан қайтарилсалар, бунга камситиш назари билан қарайдилар. Аллоҳ таоло айтганидек:

وَإِذَا رَأَوْكَ إِذَا يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُؤًا أَهْذًا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا ﴿٤١﴾ إِنْ كَادَ لِيُضِلَّنَا عَنْ

آءِ الْهَيْكَلِ لَوْلَا أَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا ﴿٤٢﴾

«(Эй Муҳаммад,) қачон улар сизни кўрсалар, фақат: «Аллоҳ мана шуни пайғамбар қилиб юбордимми?! Агар сабр қилиб (маҳкам турмаганимизда) ҳақиқатан у бизларни худоларимиздан оздираёзди-я», деб сизни масхара қилурлар» (Фурқон: 41-42). Қалбларида ширкни улуғлаш бўлгани учун мушриклар доим ўзларини тавҳидга чорлаган пайғамбарларни айблаб, ақдсизлик, адашганлик ва мажнунлик билан сифатлаб келганлар.

Аллоҳ таоло деди:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ ﴿١٦٥﴾

«Одамлар орасида шундай кимсалар борки, улар ўзгаларни Аллоҳга тенг билиб, уларни Аллоҳни севгандек севадилар» (Бақара: 165). Ким бир махлуқни Аллоҳни яхши кўрганича яхши кўрса, мушрик бўлади. Аллоҳ учун яхши кўришни Аллоҳ билан бирга яхши кўришдан фарқлай билиш лозим. Қабрларни муқаддас санаб сиғинадиган кишиларни Аллоҳнинг тавҳиди ва ибодатига доир нарсаларни масхара қилаётганларини, қабрда ётган ҳомийларини эса ғоят улуғлашаётганларини кўрасиз. Улар Аллоҳ номига бемалол ёлғон қасам ичишлари мумкин, бироқ ўзи сиғинадиган азиз-авлиё номига ёлғон қасам ичишдан қўрқади.

Баъзи тоифаларни кўрасизки, азиз-авлиёдан хоҳ қабри ёнида, хоҳ бошқа жойда бўлсин мадад сўрашни саҳар пайти масжидда Аллоҳга дуо қилишдан кўра фойдалироқ санашади ва уларнинг йўлидан тавҳидга бурилган кишиларни масхара қилишади. Кўплари масжидларни хароб қилиб, машҳадларни обод қилишади. Бу Аллоҳни, Унинг оятларини ва пайғамбарини менсимаслик ва ширкни улуғлашдан бошқа нарса эмас (Мажмуъул фатово (15/47-49)). Бу ишлар бугунги кунда қабрпараслардан жуда кўп содир бўлмоқда.

Истеҳзо – масхара икки хил бўлади:

Биринчи: У ҳақда оят нозил бўлган ишлар каби очиқ масхаралаш. Бунга мисол мунофиқларнинг Табук йўлида айтганлари: «Бу қориларимиздан кўра қорнини ўйлайдиганроқ, ёлғончироқ, душманга рўпара келганда кўрқоқроқ одамни кўрмадик» ёки: «Бу динингиз бешинчи дин», ёки «динингиз тентаклар дини» ёки яхшиликка буюриб, ёмонликдан қайтарадиган одамларни кўришса масхараомуз: «Ана, диндорлар келди» деганга ўхшаш сон-саноқсиз гаплар.

Иккинчи: Очиқ бўлмаган масхаралаш. Аллоҳнинг Китоби ё Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳадислари ўқилганда ёки амри маъруф ва наҳий мункар қилинганда кўз қисиш ё қовоқ учиршиш, тил чиқариш, лаб чўччайтириш, қўл билан ишора қилиш кабилар билан масхаралаш. (Мажмуатут-тавҳидин-наждия (409-с)).

Баъзилар айтадиган: «Ислом йигирманчи асрга ярамайди, у фақат ўрта асрларга яроқли дин. У колоқ ва реакцион дин, унинг таъзир ва жазоларида ўта қаттиққўллик ва ваҳшийлик бор, у талоққа ва кўпхотинликка рухсат бериши билан аёлнинг ҳуқуқига зулм қилган» деган гаплар, ёки: «инсон томонидан жорий қилинган қонунлар одамлар учун Ислом ҳукмларидан яхшироқ» деган гап, тавҳидга чақирадиган, қабр ва мозорларга сиғинишдан қайтарадиган одамни «бу экстремист» деб аташ, ёки «мусулмонлар жамоатини бўлиб ташлашни истайди», дейиш ёки «бу ваҳҳобий», «бешинчи мазҳабдаги одам» деган гаплар, буларнинг ҳаммаси динни ва дин аҳлини сўқиш, соғлом ақийдани масхара қилишга киради. Ёки бўлмасам, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатларини тутмоқчи бўлган одамнинг соқолини мазах қилиб: «дин соч-соқол билан ўлчанмайди» дейиш ҳам шу қабилдаги гаплардандир.

АЛЛОҲ НОЗИЛ ҚИЛМАГАН НАРСА БИЛАН ҲУКМ ҚИЛИШ

Гап-сўзларда, хусуматларда, қон (қатл, қасос)ларда, молиявий муомалаларда ва бошқа ҳақ-ҳуқуқларда ихтилоф пайдо бўлганда Аллоҳнинг Китобига ва Расулнинг суннатига мурожаат қилиш, Аллоҳ таолонинг ҳукмига бўйсунуш, шариатига рози бўлиш, У зотга бўлган иймон ва бандаликнинг тақозосидир. Зеро, ёлғиз Угина ҳакамдир ва ҳукм Уникидир. Шундай экан, ҳокимлар Аллоҳ нозил қилган Қуръон билан ҳукм қилишлари, раият ҳам ҳукм чиқаришда Аллоҳнинг Китоби ва Расулнинг Суннатига мурожаат қилишлари лозим. Аллоҳ таоло айтади:

﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ ﴾

«Албатта, Аллоҳ сизларни омонатларни ўз эгаларига топширишга ва одамлар орасида ҳукм қилганингизда адолат билан ҳукм қилишга буюради» (Нисо: 58). Яна айтади:

يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِن تَنَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ

إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٥١﴾

«Эй мўминлар, Аллоҳга итоат қилингиз, ва пайғамбарга ҳамда ўзларингиздан бўлган олимлар (ва мусулмон ҳоким) ларга бўйсунингиз! Бордию бирон нарса ҳақида талашиб қолсангиз, — агар ҳақиқатан Аллоҳга ва охират кунига ишонсангиз — у нарсани Аллоҳга ва пайғамбарига қайтарингиз! Мана шу яхшироқ ва чиройлироқ ечимдир» (Нисо: 59). Сўнг Аллоҳ нозил қилган ҳукмлардан бошқасига мурожаат қилиш иймон билан бир жойда жамланмаслигини баён қилади:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ ءَامَنُوا بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ

يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ ۗ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿٦٠﴾

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا

قَضَيْتَ وَدُسِّلُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾

«(Эй Муҳаммад), ўзларини сизга нозил қилинган нарсага (Қуръонга) ва сиздан илгари нозил қилинган нарсаларга иймон келтирган деб ҳисоблайдиган (айрим) кимсаларнинг шайтонга ҳукм сўраб боришни истаётганларини кўрмадингизми? Ҳолбуки, уларга унга ишонмаслик буюрилган эди. (Чунки) шайтон уларни бутунлай йўлдан оздиришни истади... Йўқ, Роббингизга қасамки, то улар ўз ўрталарида чиққан келишмовчиликларда сизни ҳакам қилмагунларича ва кейин сиз чиқарган ҳукмдан дилларида ҳеч қандай танглик топмай, тўла таслим бўлмагунларича - бўйсунмагунларича зинҳор мўмин бўла олмайдилар » (Нисо: 60 ва 65-оятлар).

Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло қасам билан таъкидлаб, Расулудлоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга ҳукм сўраб бормаган ва у кишининг ҳукмларига рози бўлиб, таслим бўлмаган кишида иймон бўлмаслигини айтди. Шунингдек, Аллоҳ нозил қилганидан бошқаси билан ҳукм қиладиган ҳокимларни кофир, фосиқ ва золимлар деб атади:

وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٤٤﴾

«Кимда-ким Аллоҳ нозил қилган дин билан ҳукм қилмас экан, бас, улар кофирлардир» (Моида: 44),

وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٥﴾

«Кимда-ким Аллоҳ нозил қилган дин билан ҳукм қилмас экан, бас, улар золимлардир» (Моида: 45),

وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤٧﴾

«Кимда-ким Аллоҳ нозил этган дин билан ҳукм этмас экан, улар фосиқлардир» (Моида: 47).

Уламолар ўртасидаги ижтиҳодий масалалардаги барча низоларда, Аллоҳ нозил қилган ҳукмларга мурожаат қилиш ва бу масалалардан Қуръон ва суннат очиқ далолат қилганларини олиш ва ким бўлишидан қатъий назар имом ёки соҳиби мазҳабга таассуб қилмаслик керак. Баъзи исломга мансуб давлатларда бўлганидек фақат (никоҳ, талоқ, мерос каби) шахсий аҳволлардагина эмас, балки

судлашишда ва бутун ҳуқуқий масалалардаги хусуматларда ҳам Аллоҳ нозил қилган нарса билан ҳукм қилиш ва ҳукми у иккиси асосида бўлишини талаб қилиш лозим бўлади. Зеро, Ислому бўлинмас бир бутун диндир. Аллоҳ таоло деди:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ

«Эй мўминлар, тўла ҳолдаги исломга кирингиз! (Яъни, исломнинг баъзи ҳукмларига итоат қилиб, баъзиларига итоат қилмайдиган кимсалардан бўлмагиз!)» (Бақара: 208). Яна деди:

أَفْتَوْمُنُونَ بَعْضُ الْكُتُبِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضِ

«Ё (самовий) китобнинг бир қисмига ишониб, бир қисмини инкор қиласизми?» (Бақара: 85).

Шунингдек, мазҳабларга эргашган кишилар ўз имомларининг сўзларини, хусусан ақийдага доир ишларда Китобу Суннатга қайтаришлари, уларга мувофиқ келганини олиб, хилоф келганини ҳеч қандай таассубсиз ва тарафкашликсиз рад қилишлари лозим бўлади. Зеро, имомларнинг ўзлари – уларни Аллоҳ раҳмат қилсин – шунга васият қилганлар ва барчаларининг тутган йўллари шу бўлган. Ким бунга хилоф иш қилса, гарчи уларнинг мазҳабларига нисбатланса-да, уларга эргашган бўлмайди ва Аллоҳ таоло қуйидаги оятда айтган кишилар жумласидан бўлади:

اتَّخَذُوا أَحْبَابَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ

«Улар Аллоҳни қўйиб ўзларининг донишмандларини ва роҳибларини ҳамда Масих ибни Марямни Роб деб билдилар» (Тавба: 31). Ушбу оят насоролар ҳақида бўлса ҳам, қилмишлари уларнинг қилмишига ўхшаган барчани ўз ичига олади.

«Ким одамлар ўртасида Аллоҳ нозил қилмаган нарса билан ҳукм қилиб Аллоҳ ва Расулнинг амрларига хилоф қилса ёки нафси ҳавосининг қўйига кириб шундай қилишни истаса, ҳар қанча мўминлик даъво қилмасин, Ислому ва иймон бўйинбоғини бўйнидан ечиб ташлаган бўлади. Аллоҳ таоло бундай кимсаларнинг ишларини мункар, даъволарини эса ёлғон деб атади:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ ءَامَنُوا بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ وَمَا أَنْزَلَ مِن قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَن

يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَن يَكْفُرُوا بِهِ

«(Эй Муҳаммад), ўзларини сизга нозил қилинган нарсага (Қуръонга) ва сиздан илгари нозил қилинган нарсаларга иймон келтирган деб даъво қиладиган (айрим) кимсаларнинг шайтонга ҳукм сўраб боришни истаётганларини кўрмадингизми? Ҳолбуки, уларга унга ишонмаслик буюрилган эди» (Нисо: 60). «Даъво қиладиган» деган калимадан уларда иймон бўлмаслиги маълум бўлмоқда. Чунки, «даъво қилиш» ибораси аксар амалга ошмайдиган ва амалда унинг тақозосига хилоф қилинадиган ёлғон даъволарга истеъмом қилинади» (Фатҳул мажид (467-с)).

Аллоҳ таолонинг ушбу сўзи юқоридаги маънони янада очиқлайди «**Ҳолбуки, улар унга (тоғутга) кофир бўлишга буюрилган эдилар.**»

(Ибнул Қоййим – Аллоҳ раҳмат қилсин - деди: «*Тоғут* –банданинг ибодатда, эргашшишда ва итоат қилишда ҳаддидан ошишлигидир. Шу нуқтаи назардан тоғутлар беҳисобдир. Уларнинг катталари бештадир:

- 1- Шайтон – унга Аллоҳнинг лаънати бўлсин!
- 2- Бир кимсаки унга ибодат қилинади ва у бунга рози бўлади.
- 3- Инсонларни ўзига ибодат қилишга чорлаган кимса.
- 4- «Оз бўлсада ғайб илмидан хабардорман» деб даъво қилган кимса.
- 5- Аллоҳ нозил қилган шариатдан бошқаси (замонавий инсонлар томонидан қўйилган қонунлар) билан ҳукм қилган ҳоким).

Чунки тоғутга кофир бўлиш тавҳиднинг асосидир, бу асосни бажармаган одам мувахҳид бўлмайди. Тавҳид — унинг мавжудлиги билан бутун амаллар тўғри бўладиган, йўқолиши билан эса

амаллар бузиладиган иймоннинг асосидир, буни Аллоҳ таоло баён қилиб деди: «Бас, ким тоғутдан юз ўгириб, Аллоҳга иймон келтирса, у ҳеч ажраб кетмайдиган мустаҳкам ҳалқани ушлабди».

Аллоҳ нозил қилган нарса билан ҳукм қилмайдиган кишидан иймонни нафй қилиш Аллоҳнинг шариатини ҳоким қилиш – иймон, ақийда ва ибодат эканига далолат қилади. Аллоҳнинг шариати одамларга фойдалироқ ва тартиб-интизомни сақловчироқ бўлгани учунгина ҳоким қилинмайди. Баъзи одамлар шу томонгагина эътибор қаратишади ва биринчи ҳамда асосий тарафини унутишади. Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло Аллоҳнинг шариатини ибодат деб эмас, фақат ўзига манфаат борлиги учунгина ҳоким қиладиган одамларни айблаб айтади:

وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ مُّعْرِضُونَ ﴿٤٨﴾ وَإِن يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ

يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ ﴿٤٩﴾

«Қачон улар Аллоҳ ва Унинг пайғамбарига ўрталарида ҳукм чиқариш учун чорлансалар, баногоҳ улардан бир гуруҳи (пайғамбар ҳузурига келишдан) юз ўтиргувчидир. Агар ҳақиқат улар (тараф)да бўлса, (пайғамбар олдиларига) бўйин эгиб келурлар» (Нур: 48-49).

АЛЛОҲ НОЗИЛ ҚИЛМАГАН НАРСА БИЛАН ҲУКМ ҚИЛАДИГАН ОДАМНИНГ ҲУКМИ

Аллоҳ таоло деди:

وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٤٤﴾

«Кимда-ким Аллоҳ нозил қилган дин билан ҳукм қилмас экан, бас, улар кофирлардир» (Моид: 44). Ояти карима маъносига кўра, Аллоҳ нозил қилгандан бошқа нарса билан ҳукм қилиш куфрдир. Бу куфр гоҳо диндан чиқарувчи катта куфр бўлса, гоҳо диндан чиқармайдиган кичик куфр бўлади. Бу ҳокимнинг (ҳукм қилувчининг) ҳолига қараб бўлади. У агар Аллоҳ нозил қилган нарса билан ҳукм қилиш вожиб эмас деб эътиқод қилса ва у билан ҳукм қилиш-қилмасликда ўзини ихтиёрли деб билса, ёки Аллоҳнинг ҳукмини паст кўрса ва инсонлар тарафидан тузилган қонун ва тузумларни ундан яхшироқ деб билса, ёки уни ҳозирги замонга яроқли эмас деса ёки Аллоҳ нозил қилгандан бошқа нарса билан ҳукм қилиш билан кофир ва мунофиқларнинг кўнглини олишни истаса, бу катта куфрдир. Агар Аллоҳ нозил қилган нарса билан ҳукм қилиш вожиб деб эътиқод қилса ва кўрилайётган масалада Аллоҳнинг ҳукми нима эканини билса, шундан сўнг ўзининг гуноҳкор бўлишини эътироф қилиб туриб, Аллоҳнинг ҳукмидан юз ўтирса, у осий ва кичик куфрни қилган бўлади. Агар Аллоҳнинг ҳукмини билишга уринса, бунга куч-ғайрат сарфласа, бироқ уни билмаса ва хато қилса, у хатокор бўлади, хатоси кечирилган ва қилган ижтиҳоди учун битта ажрга эга бўлган бўлади. (Шарҳут таҳовия (363-364-с)).

Бу бир хос масаладаги ҳукм ҳақида эди. Аммо умумий масалалардаги ҳукм бундан фарқлидир. Шайхулислом Ибн Таймия ёзади:

«Ҳоким агар диндор бўлса, лекин илмсиз равишда ҳукм қилса, дўзах аҳлидан бўлади. Агар олим бўлса, лекин ўзи билган ҳақнинг зидди билан ҳукм қилса, дўзах аҳлидан бўлади. Агар адолатсиз ва илмсиз равишда ҳукм қилса, дўзах аҳлидан бўлишга лойиқроқ. Бу бирон шахсга қилинган ҳукм ҳақидаги гап эди. Аммо у мусулмонларнинг динида умумий ҳукм қилса ва ҳақни ботил, ботилни ҳақ деса, суннатни бидъатга, бидъатни суннатга, маъруфни мункарга, мункарни маъруфга айлантурса, Аллоҳ ва Расули буюрган нарсдан қайтарса ва Аллоҳ ва Расули қайтарган нарсага буюрса, бу бутунлай бошқа бир тур-ки, унда Аллоҳ таоло ўзи ҳукм қилади». (Мажмуъул фатово (35/388)).

Яна ёзади: «Ким Аллоҳ таоло пайғамбарига нозил қилган нарса билан ҳукм қилиш вожиб деб эътиқод қилмаса кофир бўлади. Ким одамлар ўртасида ҳукм қилишда Аллоҳ нозил қилган нарсага эргашмасдан, балки ўзи адолат деб кўрган нарса билан ҳукм қилишни ҳалол санаса, унинг бу иши куфрдир. Дунёдаги ҳар бир уммат-ҳалқ адолат билан ҳукм қилишга чақиради. Гоҳида уларнинг динида адолат каттаконлари адолат деб кўрган нарса бўлади. Балки Исломга мансуб бўлган

амирлардан кўплари ҳам Аллоҳ нозил қилмаган, ўзларининг ота-боболаридан қолган одатлари билан ҳукм қилишади ва Китобу Суннат бўйича эмас, балки мана шу урф-одатлари бўйича ҳукм қилишни муносиб кўришади, бу эса куфрдир». (Минҳожус-суннатин-набавия).

Шайх Муҳаммад ибн Иброҳим айтади: «Агар Аллоҳдан бошқанинг ҳукми билан ҳукм қилса-ю, аслида Аллоҳнинг ҳукмигина ҳақ эканини ва ўзининг бу билан гуноҳкор бўлаётганини билиб турса, ундан содир бўлаётган бу иш фақат бир-икки марта содир бўлса, мана шуни кичик куфр дейилади. Аммо амалда Аллоҳдан бошқанинг ҳукми билан ҳукм қилишни тартиблаган ва ҳаммани шунга мажбурлаган, тилда эса: «Биз хато қиляпмиз, шариатнинг ҳукми адолатлироқ» деб айтса ҳам бундайларнинг кофирлиги диндан чиқарувчи катта куфр ҳисобланади». (Шайх Муҳаммад ибн Иброҳим Олиш-Шайх фатволари (12/280)).

Бу сўзлардан маълум бўладики, (аслида, мунтазам равишда исломий ҳукм қилинган, бироқ) онда-сонда содир бўладиган жузъий ҳукм билан барча ҳукмларда ёки аксар ҳукмларда асос қилинадиган умумий ҳукм ўртасида катта фарқ бор ва бу диндан чиқарадиган куфр саналади. Зотан, ким шариати исломияни четга суриб, унинг ўрнига инсонлар тарафидан тузилган қонунларни бадал қилса, бу дегани қонун шариатдан кўра яхшироқ ва ҳаётга яроқлироқ дегани бўлади. Бу эса шак-шубҳасиз, диндан чиқарадиган ва тавҳидга зид келадиган катта куфрдир.

ҚОНУН ЧИҚАРИШ, ҲАЛОЛ ҚИЛИШ ВА ҲАРОМ ҚИЛИШ ҲАҚҚИНИ ДАЪВО ҚИЛИШ

Бандалар ибодатларида, муомалотларида ва бошқа ишларида унга биноан юрадиган, шунингдек уларнинг ўртасидаги низоларга ажрим чиқариб, хусуматларга барҳам берадиган ҳукмларни чиқариш фақат инсонларнинг Робби Аллоҳ таолонинг ҳаққидир:

﴿أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾

«Огоҳ бўлингизким, яратиб ва буюриш фақат Униқидир. Барча оламлар Парвардигори — Аллоҳ буюқдир» (Аъроф: 54). Бандаларига нима нарса яроқли бўлишини билувчи ва шунга кўра уларга қонунлар чиқарувчи зот фақат Унинг Ўзидир. Парвардигор бўлганидан уларга қонунлар чиқаради, банда бўлганликларидан Унинг қонунларини қабул қиладилар, бундаги манфаат фақат уларга бўлади. Аллоҳ таоло айтади:

﴿فَإِنْ تَنَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ

﴿وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾

«Бордию бирон нарса ҳақида талашиб қолсангиз,— агар ҳақиқатан Аллоҳга ва охират кунига ишонсангиз — у нарсани Аллоҳга ва пайғамбарига қайтарингиз! Мана шу яхшироқ ва оқибати чиройлироқдир» (Нисо: 59).

﴿وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ﴾

«Сизлар ихтилоф қилган ҳар бир нарсанинг ҳукми Аллоҳга (қайтарилур ва У зот ким ҳақ, ким ноҳақ эканлигини ажратиб берур)» (Шуро: 10). Аллоҳ таоло бандаларнинг Ўзидан бошқани қонун чиқарувчи деб қабул қилишларини инкор қилди:

﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ﴾

«Балки улар учун (куфр ва ширк каби) Аллоҳ буюрмаган нарсаларни — «дин»ни уларга шариат қилиб берган шериклари — бутлари бордир?!» (Шуро: 21).

Демак, ким Аллоҳнинг қонунидан бошқа қонунни қабул қилса, Аллоҳ таолога ширк келтирган бўлади. Аллоҳ ва Расули томонидан таъйинланмаган ибодатлар барчаси бидъат ва ҳар қандай бидъат залолатдир. Расулаллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: «*Ким бизнинг бу ишимизда (яъни*

динимизда) ундан бўлмаган нарсани пайдо қилса, у рад қилинади». (Бухорий ва Муслим ривоятлари). Бир ривоятда: «Ким бизнинг ишимиздан бўлмаган бирон ишни қилса, у рад қилинади». (Муслим ривояти). Сиёсатда ва одамлар ўртасида ҳукм юритишда Аллоҳ ва Расули чиқармаган ҳар қадаи қонун – тоғутнинг ҳукмидир, жоҳилият ҳукмидир:

أَفْحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ^ع وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾

«Жоҳилият ҳукмрон бўлишини истайдиларми?! Иймонлари комил бўлган қавм учун Аллоҳдан ҳам гўзалроқ ҳукм қилувчи ким бор?!» (Моида: 50).

Шунингдек, ҳалол ва ҳаром қилиш ҳаққи ҳам фақат Аллоҳга тегишли бўлиб, бирон кимса бу ҳақларда У зотга шерик бўлиши мумкин эмас. Аллоҳ таоло айтади:

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ^ط وَإِنَّ الشَّيْطَانَ لِيُوحِيَ إِلَيْ

أُولِيَآئِهِمْ لِيُجْدِلُوَكُمْ^ط وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿٥١﴾

«Аллоҳнинг номи зикр қилинмаган нарсалардан емангиз! Зотан, бу иш итоатсизликдир. Албатта, шайтонлар ўз дўстларини (яъни мушрикларни) сизлар билан жанжаллашишлари учун васвасага солурлар. Агар уларга бўйсунсангизлар, ҳеч шак-шубҳасиз мушриклардан бўлиб қолурсизлар». (Анъом: 121).

Аллоҳ субҳанаҳу Ўзи ҳаром қилган нарсаларни ҳалол санайдиган шайтонларга ва уларнинг дўстларига итоат қилишни Ўзига ширк келтириш деб атади. Худди шу каби кимда-ким олимларга ва амирларга Аллоҳ ҳалол қилган нарсани ҳаром қилишларида ё Аллоҳ ҳаром қилган нарсани ҳалол қилишларида итоат қилса, уларни ўзига илоҳ тутган бўлади. Аллоҳ таоло айтганидек:

اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا

لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا^ط إِلَّا إِلَهَ إِلَّا هُوَ^ج سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٥٢﴾

«Улар Аллоҳни қўйиб ўзларининг олимларини ва роҳибларини ҳамда Масих ибни Марямни Роб деб билдилар. Ҳолбуки, фақат ягона Аллоҳга бандалик қилишга буюрилган эдилар. Ҳеч илоҳ йўқ, фақат Унинг Ўзи бордир. У зот уларнинг ширкларидан покдир». (Тавба: 31).

Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам мазкур оятни Адий ибн Ҳотим розияллоҳу анҳуга ўқиб берганларида у: «Ё Расулulloҳ, биз уларга ибодат қилмас эдик-ку» деди. У зот: «Сизларга Аллоҳ ҳаром қилган нарсани ҳалол қилиб беришса ҳалол санардингиз, Аллоҳ ҳалол қилган нарсани ҳаром дейишса ҳаром санардингиз, шундай эмасми, ахир?!» дедилар. «Ҳа, шундай» деганида: «Мана шу уларга ибодат қилишдир», дедилар (Термизий, Ибн Жарир ва бошқалар ривояти).

Ҳалол ва ҳаром қилишда Аллоҳ қолиб, уларга итоат қилиш – уларга ибодат ва ширк бўлди. Бу эса «Бир Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқ» деб гувоҳлик берувчи тавҳидга зид бўлган катта ширкдир. Зеро, бу шаҳодат маъносига кўра ҳалол ва ҳаром қилиш фақат Аллоҳ таолонинг ҳаққидир. Агар олимларга ва обидларга Аллоҳнинг шариатига муҳолиф равишда ҳалол ва ҳаром қилишларида итоат қилган одам ҳақида гап шу бўлса – ваҳоланки улар илм ва динга яқин бўлишади, баъзан хатолари нотўғри ижтиҳодлари туфайли бўлиб, бунинг учун бир ажрга эга бўлишлари ҳам мумкин – энди кофир ва динсизлар тарафидан яратилиб, мусулмон мамлакатларига юборилаётган, мусулмонлар ўртасида у билан ҳукм қилинаётган қонунлардаги ҳукмларга итоат қилувчи одамлар ҳақида нима дейиш мумкин?!

ДИНСИЗ ТОИФАЛАРГА, ЖОҲИЛИЙ ҲИЗБЛАРГА АЪЗО БЎЛИШНИНГ ҲУКМИ

1) Коммунистик, секуляр (илмония-дунёвийлик), капиталистик каби динсиз тоифа ва йўлларга аъзо бўлиш Исломдан чиқиб, муртад бўлишдир. Агар бу йўлларга аъзо бўлган одам Исломни даъво қилса, бу катта нифоқ бўлади. Зеро мунофиқлар зоҳирда Исломга нисбатланиб, аслида кофирлар билан бўладилар. Аллоҳ таоло улар ҳақида шундай дейди:

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ ءَامَنُوا قَالُوا ءَامَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ

مُسْتَهْزِءُونَ ﴿١٤﴾

«Иймон келтирган зотларга йўлиққанларида: «Биз ҳам иймон келтирдик», дейдилар. Ўзларининг шайтонлари (бошлиқлари) билан ҳоли қолганда эса: «Биз албатта сизлар билан биргамиз, фақат (уларнинг устидан) кулмоқдамиз, холос», дейишади» (Бақара: 14).

Яна айтади:

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ بِكُمْ فَإِن كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِّنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ نَكُن مَّعَكُمْ وَإِن كَانَ لِلْكَافِرِينَ

نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعَكُم مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤١﴾

«Улар (яъни мунофиқлар) сизларга кўз тикиб турадилар. Агар сизларга Аллоҳ томонидан фатҳу зафар бўлса: «Биз ҳам сизлар билан бир диндамиз-ку», дейдилар. Агар ғалаба кофирларга насиб бўлса: «Биз сизлардан устун бўлган ва сизларни мўминлардан ҳимоя қилган эмасмидик?» — дейишади» (Нисо: 141).

Бу алдоқчи мунофиқларнинг иккита юзи бўлади. Бир юзи билан мўминларга боқишса, иккинчи юзи билан кофир биродарларига боқишади. Уларнинг иккита тили бўлади. Битгасини мусулмонлар зоҳирга қараб қабул қилаверадилар, иккинчиси эса уларнинг яширин сирларини фош қилади:

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ ءَامَنُوا قَالُوا ءَامَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ

مُسْتَهْزِءُونَ ﴿١٤﴾

«Иймон келтирган зотларга йўлиққанларида: «Биз ҳам иймон келтирдик», дейдилар. Ўзларининг шайтонлари (бошлиқлари) билан ҳоли қолганда эса: «Биз албатта сизлар билан биргамиз, фақат (уларнинг устидан) кулмоқдамиз, холос», дейишади» (Бақара: 14). Китобу Суннатдан – унинг аҳлини масхаралаб ва ҳақир санаб – юз ўтиришди, кўпайгани сари ёмонлик ва мутакаббирликни зиёда қиладиган илмлари билан мағрурланишиб Аллоҳу Расулининг ҳукмига бўйсунидан бош тортишди. Аллоҳу Расулининг сўзларини маҳкам ушлаган кишиларни кўришса, уларнинг устларидан кулишларини кўрасиз:

اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٥﴾

«Аллоҳ уларнинг устидан кулади ва ўз туғёнларида адашиб-улоқиб юришларини давомли қилади» (Бақара: 15). Аллоҳ таоло мўминлар сафига қўшилишга буюрган:

يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ ﴿١١٩﴾

«Эй мўминлар, Аллоҳдан қўрқингиз ва иймонларида ростгўй бўлган зотлар билан бирга бўлингиз!» (Тавба: 119).

Бу динсиз йўллар ўзаро душман йўллардир, чунки улар ботилга асосланган. Масалан, шуюийлар (коммунистлар) Холиқ субҳанаху ва таолонинг борлигини инкор қилишади ва самовий динларга қарши курашишади. Ким ўз ақлига ақидасиз яшашни ва бирламчи ақлий ҳақиқатларни инкор қилишни раво кўрса, у ақлини ишлатмайдиган беақл бўлади. Илмонийлар (дунёвийлик

тарафдорлари) динларнинг барча турларини инкор қилишади ва бу ҳаётда фақат ҳайвонларча яшашдан бошқа ғояси бўлмаган моддийликка (материалистик фалсафага) суянишади. Капиталистларнинг эса ҳалолдан бўладими, ҳаромдан бўладими, қайси томондан бўлса ҳам мол-дунё жамғаришдан бошқа ғам-ташвиши бўлмайди. Уларда камбағалларга нисбатан меҳр-шафқат деган нарса бўлмайди. Иқтисодлари рибо асосига қурилган. Рибо эса Аллоҳ ва Расулига қарши кураш, давлат ва шахсларнинг емирилиши, қашшоқ халқларнинг қонларини сўриш демакдир. Заррача иймони бор одам у ёқда турсин, қайси ақли расо инсон бундай ақлсиз, динсиз, ҳаётда унга интиладиган ва унинг йўлида курашадиган бирор ғояси бўлмаган бу тузумларда яшашга рози бўлади?! Аслида бу тузумлар мусулмонлар диёрига уларнинг кўпидан саҳиҳ дин кўтарилгани, беэътиборликда униб, қарамликда яшашгани боисгина кириб келган.

2) Жоҳилий, миллий, ирқий ҳизб ва тоифаларга аъзо бўлиш ҳам куфр ҳамда Ислом динидан қайтиб, муртад бўлишдир. Чунки Ислом миллий-ирқий таассубларни, жоҳилий наъраларни рад этади. Аллоҳ таоло айтади:

يَأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا ۗ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ

عِنْدَ اللَّهِ أَتَقْوَىٰكُمْ ﴿١٣﴾

«Эй инсонлар, дарҳақиқат Биз сизларни бир эркак (Одам) ва бир аёл (Ҳавво)дан яратдик ҳамда бир-бирларингизни тани(б били)шинглар учун сизларни (турли-туман) халқлар ва қабила-элатлар қилиб қўйдик. Албатта сизларнинг Аллоҳ наздидаги энг ҳурматлироғингиз тақводорроғингиздир» (Хужурот: 13).

Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: «Ким асабийя-ирқчиликка чақирса, у биздан эмас. Ким асабийя учун жанг қилса, у биздан эмас. Ким асабийя учун заабланса, у биздан эмас» (Муслим ривояти).

Яна дедилар: «Албатта Аллоҳ сизлардан жоҳилият тасубини ва ота-боболар билан мақтанишни кетказди. Энди киши фақат тақводор мўмин ёки бадбахт фожир бўлади. Инсонлар Одам алайҳиссалом фарзандларидир, Одам эса тупроқдан яралган. Арабнинг ажам устида ҳеч қандай афзаллиги йўқ, фақат тақво билангина (афзал бўлиши мумкин)» (Термизий ва бошқалар ривояти).

Бундай тоифачиликлар мусулмонларни бўлиб ташлайди. Ҳолбуки, Аллоҳ таоло бирликка, яхшилик ва тақво устида ўзаро ёрдамлашишга буюрган, бўлиниш ва ихтилофга берилишдан қайтарган. Аллоҳ таоло айтади:

وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا ۗ وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ

قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا ﴿١٤﴾

«Барчангиз Аллоҳнинг арқонига (Қуръонга) боғланингиз ва бўлинмангиз! Ҳамда Аллоҳнинг сизларга берган неъматини эсланг: бир-бирингизга душман бўлган пайтларингизда дилларингизни ошно қилиб қўйди-ю, сизлар Унинг неъматини сабаб биродарларга айландингиз» (Оли Имрон: 103).

Аллоҳ таоло бизлардан фақат битта ҳизб бўлишимизни истади. Нажотга эришувчи бу ҳизб - Аллоҳнинг ҳизбидир.

«Бироқ, Европанинг сиёсий ва маданий истилосига учраганидан сўнг ислом олами ушбу қонқариндошлик, ирқчилик ва ватандошлик таассубига бўйсуна бошлади, уларни илмий асосланган масала, муқаррар ҳақиқат, қочиб қутулиш имконсиз бўлган воқелик деб ишона бошлади, мусулмон халқлар Ислом таг томири билан йўқотиб ташлаган таассубчиликни яна қайта тирилтиришга, унинг расм-русумларини тиклашга, исломдан олдинги даврлардаги миллий-ирқий анъаналари билан фахрланишга ғайритабиий бир кўринишда интила бошлади. Ваҳоланки, айна шу нарсани Ислом

жоҳилият деб номлаган, Аллоҳ таоло мусулмонларга ундан қутулиш неъматини инъом қилган ва бу неъматнинг шукрини адо этишга ундаган эди.

Табиийки, аслида мўмин киши узоқ ё яқин даврлар илгари ўтган жоҳилиятни фақатгина нафрат, ёмон кўриш, жирканиш ва сесканиш билан эслайди. Қамоқ азобларига дучор бўлиб, ундан эндигина қутулиб чиққан одам маҳбуслик даврида чеккан азоб-уқубатлар ва тортган хўрликларини титроқларсиз эслай оладими ахир?! Узоқ вақт оғир дард тортиб, ҳаётдан бутунлай умиди узилган одам касаллигидан тузалиб кетгач, ўтган кунларини ранги ўзгармай, кўнгли бузулмайд эслай оладими ахир?!» (Абул Ҳасан ан-Надвий, «Риддатун ва ла Аба Бакр лаҳа» рисоласидан). Бу тоифачиликлар Аллоҳнинг шариатидан юз ўтирган, Унинг динидан тонган кимсалар учун Аллоҳ юборган азоб деб билмоқ лозим. Аллоҳ таоло айтганидек:

قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبَسَكُمْ شِيْعًا

وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ ۗ

«Айтинг: У сизларга устингиздан ё оёқларингиз остидан азоб юборишга, ёки сизларни гуруҳ-гуруҳ қилиб аралаштириб юбориб (жангу жадалларда) айримларингизга айримларингизнинг зарарини тотдириб қўйишга қодир бўлган зотдир» (Анъом: 65).

Расулдуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: «Модомики, раҳбарлари Аллоҳнинг Китоби билан ҳукм қилмас экан, Аллоҳ уларни бир-бирларига азоб тоттирадиган қилиб қўяди» (Ибн Можа ривояти).

Ҳизб ва тоифаларга таассуб қилиш худди яхудларда бўлганидек, бошқаларда бўлган ҳақдан юз ўтиришга сабаб бўлади. Аллоҳ таоло улар ҳақида шундай дейди:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ ءَامِنُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا نُنُومِنُ بِمَا أَنْزَلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَاءَهُ وَهُوَ

الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَهُمْ ۗ

«Қачон уларга: «Аллоҳ нозил қилган нарсага иймон келтиринг», дейилса, «Биз ўзимизга нозил қилинган нарсага иймон келтирамиз», дейдилар. Ва ундан кейин келган ўзларидаги нарсани (Тавротни) тасдиқ этувчи ҳақ (китоб)га кофир бўладилар» (Бақара: 91).

Расулдуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам келтирган ҳақдан ота-боболарининг йўлига таассуб қилиб юз ўтирган жоҳилият аҳлининг ҳолати ҳам айни шундай бўлган эди:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ ءِآبَاءَنَا ۗ

«Қачон (мушрикларга): «Аллоҳ нозил қилган ҳукмларга бўйсунинг, дейилса, улар: «Йўқ, биз оталаримизни қандай йўлда топган бўлсак, ўшанга эргашамиз», дейишади» (Бақара: 170).

Бу тоифачилар ўз тоифаларини Аллоҳ бутун башариятга марҳамат қилиб берган Исломнинг ўрнига қўйишни истайдилар.

ҲАЁТГА МОДДИЙЛИК НАЗАРИ БИЛАН ҚАРАШ ВА БУ НАЗАРИЯНИНГ ЗАРАРЛАРИ

Ҳаётга нисбатан икки хил қараш – моддий қараш ва соғлом қараш мавжуд бўлиб, ҳар икки қарашнинг ўзига хос таъсирлари бор.

Ҳаётга моддийлик назари билан қарашнинг маъноси:

Ҳаётга моддий назар билан қарашда инсоннинг фикр юритиши фақат нақд нафс хоҳишларига эришишгагина кифояланган ва ҳаракатлари шу доира ичигагина чекланган бўлади. Фикрлаши бунинг ортидан келувчи оқибатларга етиб бормаиди, бу оқибатлар учун амал қилмаиди, у ҳақда

қайғурмайди. Билмайдик, Аллоҳ таоло бу дунё ҳаётини охират учун экинзор қилган, дунёни амал ҳовлиси, охиратни эса жазо-мукофот ҳовлиси қилган. Ким дунёсини солиҳ амаллар билан ғанимат билса ҳар икки ҳовлининг фойдасини қўлга киритган бўлади, ким дунёсини зое қилса охиратини ҳам зое қилган бўлади:

﴿ حَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ذَٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ﴾

«У дунёю охиратда зиён кўрур. Бу эса очиқ-аниқ зиёндир» (Ҳаж: 11).

Аллоҳ таоло бу дунёни бекорга яратмади, балки уни улкан ҳикмат учун яратди. Аллоҳ таоло айтади:

﴿ الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴾

«У сизларнинг қайсиларингиз чиройлироқ-яхшироқ амал қилувчи эканлигингизни имтиҳон қилиш учун ўлим ва ҳаётни яратган зотдир» (Мулк: 2).

﴿ إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴾

«Албатта, Биз (бадаларимиздан) қайсилари чиройлироқ амалларни қилишларини синамоқ учун Ер устидаги бор нарсани унга зийнат — безак қилиб қўйдик» (Қаҳф: 7).

Аллоҳ субҳанаҳу бу ҳаётда дунё матоларини ва кўзга кўриниб турувчи зийнатларни – мол-дунё, фарзандлар, обрў-эътибор, ҳукмдорлик ва булардан бошқа ҳисоби фақат Ўзига маълум бўлган даражада кўп бошқа лаззатбахш нарсаларни яратиб қўйди.

Одамлар ичида айрим – тўғрироғи кўпчилик – кишилар борки, қарашлари бу матоларнинг фақат ташқи тарафига чекланган, нафсларини шулар билан қондирадилар, уларнинг ички тарафига назар солмайдилар, уларга эришиш, жамғариш ва улар билан лаззат топиш билан банд бўлиб, улар ортидан келувчи охират ҳаёти учун амал қилишдан ғафлатдалар. Балки улар шу дунё ҳаётидан бошқа ҳаёт бўлишини инкор қиладилар. Аллоҳ таоло айтганидек:

﴿ وَقَالُوا إِن هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴾

««Ҳаёт фақат дунёдаги ҳаётимиздир. Биз ҳеч қайта тирилгувчи эмасмиз», деб айтадилар» (Анъом: 29).

Аллоҳ таоло ҳаётга бундай назар билан қарайдиган кишиларга ваъид - азоб хабарини беради:

﴿ إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنَّنُوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ

﴿ أَيْتِنَا غَفُلُونَ ﴾ ﴿ أُولَٰئِكَ مَا لَهُمْ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴾

«Албатта, Бизга рўбарў бўлишни умид қилмайдиган, ҳаёти дунёнинг ўзигагина рози бўлиб, фақат ўша билан хотирлари жам бўлган кимсалар ҳамда Бизнинг оятларимиздан ғофил қолган кимсалар — ана ўшаларнинг жойлари, касб қилиб ўтган гуноҳлари сабабли — дўзахдир» (Юнус: 7-8).

Яна айтади:

﴿ مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوفٍ إِلَيْهِمْ أَعْمَلَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ ﴾

﴿ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَطِلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾

«Ким (фақат) шу ҳаёти дунёни ва унинг зебу зийнатларини истайдиган бўлса, уларга қилган амалларини(нг ажр-мукофотини) шу дунёда комил қилиб берурмиз ва улар бу дунёда зиён кўрмайдилар. Ундай кимсалар учун охиратда дўзах ўтидан ўзга ҳеч қандай насиба йўқдир.

Уларнинг бу дунёда қилган барча яхшиликлари беҳуда кетур ва қилиб ўтган амаллари бефойдадир» (Худ: 15,16).

Бу азоб хабари мазкур қараш тарафдорларининг барчасини: мунофиқлар ва риекорлар каби охират амалини қилиб туриб, бу билан дунё ҳаётини истайдиган кишилар бўладими, жоҳилият аҳли ва капиталист, коммунист, илмоний динсизлар каби бузгунчи йўлларни тутган, қайта тирилиш ва ҳисоб-китобга ишонмайдиган кофирлар бўладими, фарқсиз, барча-барчасини ўз ичига олади. Зеро, улар ҳаётнинг қадрини билмадилар, уларнинг дунёга бўлган қарашлари ҳайвонларнинг қарашидан фарқ қилмайди. Балки улар ҳайвонлардан ҳам адашганроқ, чунки ақларини ишлатмадилар, куч-тоқатларини фоний ва йўқ бўлиб кетувчи нарсаларга сарфладилар, вақтларини зое қилдилар. Ўзларини кутиб турган, бир кун келиб иложсиз албатта боришадиган оқибатлари учун амал қилмадилар. Ҳайвонларни эса бирон бир оқибат кутиб тургани йўқ, уларнинг бу ҳақда фикр юритадиган ақллари ҳам йўқ. Аллоҳ таоло айтади:

أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ ۚ إِنَّ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٤﴾

«Ёки сиз уларнинг кўпларига (ҳақ сўзни) тинглай оладилар ё англай оладилар деб ўйлайсизми?! (Ундок эмас, зеро) улар ҳеч нарса эмаслар, магар чорва ҳайвонлари кабидирлар. Йўқ, улар янада йўлдан озганроқ кимсалардир!» (Фурқон: 44).

Аллоҳ таоло бу қараш эгаларини билимсизлик билан сифатлади:

وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٥﴾ يَعْلَمُونَ ظَهْرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهَمَّ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ

غٰفِلُونَ ﴿٤٦﴾

«Лекин кўп одамлар билмаслар. Улар охиратдан ғофил-беҳабар бўлган ҳолларида фақат ҳаёти дунёнинг зоҳиринигина билурлар» (Рум: 6-7).

Улар гарчи саноат ва ихтиролар бобида етук билим эгалари бўлган тақдирда ҳам, илм ва билим эгаси деб номланишга нолайиқ жоҳиллардир. Чунки уларнинг билимлари дунё ҳаётининг фақат зоҳирий тарафидан уёғига ўтолмади. Бу – эгалари олимлик деб аталган бундай шарафли номга эга бўлишга сазовор бўлмайдиган ноқис илмдир. Аслида, бундай юксак унвон Аллоҳни ҳаққирост таниган ва Ундан қўрққан зотларга истеъмол қилинади. Аллоҳ таоло айтганидек:

إِنَّمَا تَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ ﴿٢٨﴾

«Аллоҳдан бандалари орасидаги олим-билимдонларгина қўрқур» (Фотир: 28).

Ҳаётга моддий қарашга ёрқин намуналардан бири – Аллоҳ таоло Қорун қиссасида зикр қилган воқеа ва унга ато этган беҳисоб хазиналардир:

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ ۚ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا

أُوتِيَ قَدْرُونَ ۗ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٧٩﴾

«Сўнг, (Қорун) қавми олдига ясан-тусан қилиб чиққан эди, ҳаёти дунёни истайдиган кимсалар: «Эх, қани эди бизлар учун ҳам Қорунга ато этилган молу-давлат бўлса эди. Дарҳақиқат у улугъ насиба эгасидир», дедилар» (Қасас: 79).

Унга ўхшашни орзу қилдилар, унга ҳавас билан қарадилар ва моддий қарашларидан келиб чиқиб, уни улугъ насиба эгаси деб сифатладилар. Бу худди ҳозирги даврда кофир давлатларда бўлган иқтисод ва саноат тараққиётига ўхшайдики, иймони заиф бўлган мусулмонлар уларнинг кофир эканлигига ва уларни кутиб турган ёмон оқибатларга қарамасдан, уларга ҳавас билан қарайдилар. Бу хато қараш уларни кофирларни улугълашга, кўнгилларида уларга нисбатан ҳурмат-эҳтиром пайдо бўлишига,

ёмон ахлоқ-одобларида уларга ўхшашга уринишга олиб келади. Ваҳоланки уларга ҳаракатчанликда, куч-қудратга эришишда ва фойдали ихтиро ва саноатларда тақлид қилсалар тўғрироқ бўлар эди.

Ҳаётга бўлган иккинчи – тўғри қараш:

Бу қараш эгаси бу дунёда бўлган мол-давлат, салтанат ва моддий қувватларнинг барчасини охират иши учун қўмакчи восита деб эътибор қилади.

Аслида, дунёнинг ўзи ҳеч қандай айбли нарса эмас, мақтов ёки айблов фақатгина банданинг унда қилган амалига қараб йўналтирилади. Дунё – охиратга ўтиш учун бир йўлак ва кўприқдир, жаннат озуқаси дунёдан олинади, жаннат аҳли эришадиган гўзал ҳаёт уларнинг дунёда эккан нарсаларидан ҳосил бўлади.

Дунё – жиҳод, намоз, рўза, Аллоҳ йўлида инфоқ-эҳсон қилиш ҳовлиси, яхшиликлар томон мусобақаланиш майдони. Аллоҳ таоло жаннат аҳлига айтади:

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ

«Ўтган кунларда (яъни ҳаёти дунёда) қилиб ўтган (эзгу) амалларингиз сабабли (ушбу ноз-неъматларни) пок билиб еб-ичаверинглар» (Ал-Ҳааққа: 24).

РУҚЯ ВА ТУМОР

Руқя

Руқя деб истма, шайтонлаш каби бирон касалликка йўлиққан одамга ўқиладиган дам-дуога айтилади. Уни «азайим» деб ҳам номлайдилар. У икки хил бўлади:

Биринчи: Қуръон оятлари ўқиш ёки Аллоҳнинг исм ва сифатлари билан паноҳ сўраш каби ширқдан холи бўлган руқялар. Руқянинг бу тури мубоҳдир. Чунки, Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам руқя қилганлар, руқя қилишга буюрганлар ва унга ижозат берганлар.

Авф ибн Молик розияллоҳу анҳу айтади: «Биз жоҳилиятда руқя қилар эдик. Расудуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан бу ҳақда сўраган эдик: «Ўқийдиган руқяларингизни менга эшиттиринглар. Модомики, ширк бўлмаса, руқяларнинг зарари йўқ», дедилар (Муслим ривояти).

Имом Суютий айтади: Уламолар руқя учта шарт жамланганда жоиз бўлишига иттифоқ қилганлар:

1) Аллоҳнинг каломи ёки Аллоҳнинг исм ва сифатлари билан бўлиши;

2) Араб тилида ва маъноси тушунарли бўлиши;

3) Руқянинг (мустақил) ўзи ҳеч қандай таъсир қилмайди, у фақат Аллоҳнинг тақдири билан таъсир қилади деб эътиқод қилиш («Фатҳул мажид» (135-б)).

Ўқилиш кайфияти: Касалга ўқиб дам солинади ёки сувга дам солиб, уни беморга ичирилади. Собит ибн Қайс ривоят қилган ҳадисда айтилишича: «Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам Батҳондан тупроқ олиб, уни бир (ичида суви бор) қадаҳга солдилар, сўнг унга дам уриб, унинг устидан қуйдилар» (Абу Довуд ривояти).

Иккинчи: Ширқдан холи бўлмаган, яъни дуо, мадад сўраш, паноҳ тилаш билан Аллоҳдан бошқасидан ёрдам сўраладиган руқялар. Жинларнинг исмлари билан, малоикаларнинг, анбиё ва солиҳларнинг исмлари билан руқя қилиш каби.

Бу – Аллоҳдан бошқага дуо қилиш бўлиб, катта ширк ҳисобланади. Ёки араб тилида бўлмаган ва маъноси тушунарсиз бўлган сўзлар билан руқя қилинганда билмаган ҳолда ширк ва куфр аралашиб қолиш хавфи бўлади. Руқянинг бу тури ман қилинган.

Тумор

Тумор – болаларнинг, баъзан катта ёшли эркак ва аёлларнинг бўйнига тақиладиган нарса бўлиб, у икки турли бўлади.

Туморнинг биринчи тури:

Туморга Қуръон оятлари ёки Аллоҳнинг исм ва сифатлари битилган бўлади ва шифо талабида тақиб олинади. Уламолар бу хил туморлар тақишнинг ҳукми тўғрисида икки хил фикрда бўлганлар:

Биринчи фикр: Бундай туморларни тақиш жоиз. Бу Абдуллоҳ ибн Амр ибн Ос розияллоху анхунинг сўзидир. Оиша розияллоху анҳодан ривоят қилинган сўзнинг зоҳири ҳам шу. Абу Жаъфар ал-Боқир ва Аҳмад ибн Ҳанбал ҳам бир ривоятда шу фикрда бўлганлар ва тумор тақишдан ман қилиб келган ҳадисни ширк аралашган туморга йўйганлар.

Иккинчи фикр: Тақиш мумкин эмас. Бу Ибн Масъуд ва Ибн Аббос, шунингдек Ҳузайфа, Уқба ибн Омир ва Ибн Укайм розияллоху анхум фикрларидир. Тобиинлардан бир жамоаси, жумладан Ибн Масъуднинг асҳоблари, бир ривоятда кўпчилик асҳобларининг сўзларига кўра имом Аҳмад ҳам шу фикрда бўлганлар. Бу фикрга ҳужжат қилиб Ибн Масъуд розияллоху анху Расулulloҳ соллalloху алайҳи ва салламдан ривоят қилган: *«Руқялар, туморлар ва иситма-совутма қилиш ширкдир»* (Абу Довуд, Ибн Можа, Аҳмад ривоятлари) ҳадисини келтирадилар.

Бу фикр уч жиҳатдан тўғридир:

- 1) Ҳадисдаги қайтариқ умумий бўлиб, умумдан бирон нарсани хосланмаган.
- 2) Олдини олиш бор, чунки бу (туморга рухсат бериш) рухсат берилмаган туморларни тақишга олиб бориши мумкин.
- 3) Қуръон оятлари ёзилган нарсани тақиб олган одам у билан иложсиз ҳолатхонага ҳам киради ва бу билан Қуръоннинг хорланишига сабаб бўлади.

Туморнинг иккинчи тури:

Мунчоқ, суяк, чиғаноқ, ип, оёқ кийими, ҳар хил михлар, жин ва шайтонларнинг исмлари, тилсимлар каби Қуръон оятларидан бошқа тақиб олинadиган нарсалар бўлиб, булар қатъан ҳаром ва ширкдир. Чунки бу Аллоҳ субҳанаҳудан, У зотнинг исмлари, сифатлари ва оятларидан бошқа нарсаларга боғланишдир. Ҳадисда: *«Ким бирон нарсани боғлаб олса, ўша нарсага топшириб қўйилади»* дейилган (Аҳмад, Термизий ривоятлари). Яъни, Аллоҳ таоло уни ўзи боғлаган нарсага топшириб қўяди. Ким Аллоҳга боғланса, Унга илтижо қилса, ишини Унга топширса, Аллоҳ унга кифоя қилади, узоғини яқин, оғирини енгил қилади. Ким Ундан бошқага – махлуқларга, туморларга, дори-дармонларга, қабрларга суянса, Аллоҳ уни мана шу – ундан бирон нарсани беҳожат қилолмайдиган, унга фойда ҳам, зарар ҳам етказа олмайдиган нарсаларга топшириб қўяди-да, натижада ақийдасини бой беради, Парвардигори билан бўлган алоқаси узилади ва У зот уни ёрдамсиз қолдиради.

Мусулмон киши ақийдасини зарарлантирадиган ва бузадиган нарсалардан муҳофаза қилиши, ножоиз бўлган даволарни қабул қилмаслиги, дарддан халос бўлиш мақсадида турли сафсатабоз ва алдоқчи кимсалар ҳузурига бормаслиги лозим. Чунки улар унинг қалбини ва ақийдасини касаллантирадилар. Ким Аллоҳга таваккул қилса, Аллоҳ унга кифоя қилади.

Баъзи одамлар бирон бир ҳиссий касаллик бўлмаса-да, ваҳмий касалликдан - кўз тегиши ёки ҳасаддан кўрқиб тумор тақади ёки машинасига, от-уловига, уйи ёки дўконининг эшигига тумор осиб қўяди. Бу ишлар ҳаммаси ақийданинг бўшлигидан, Аллоҳга бўлган таваккулининг заифлигидандир. Агар ақийда заифлашса, у ҳақиқий касаллик-ки, уни тавҳид ва саҳиҳ ақийдани ўрганиш орқали даволаш лозим бўлади.

АЛЛОҲДАН БОШҚА БИЛАН ҚАСАМ ИЧИШ, МАХЛУҚНИ АЛЛОҲГА ВОСИТА ҚИЛИШ, АЛЛОҲ ҚОЛИБ МАХЛУҚДАН МАДАД ТИЛАШНИНГ ҲУКМИ

Аллоҳдан бошқа билан қасам ичиш:

Қасам – муаззам (улуғланувчи, таъзим қилинувчи) нинг номини зикр қилиш билан сўзни муайян кўринишда таъкидлаш демақдир. Таъзим (улуғлаш) – ёлғиз Аллоҳ таолонинг ҳаққидир, Унигина улуғланади, Ундан бошқаси билан қасам ичиш асло жоиз эмас. Уламолар қасам фақатгина Аллоҳ

билан ёки Унинг исмлари ёки сифатлари билан бўлишига иттифоқ қилганлар, У зотдан бошқаси билан қасам ичишдан ман қилинишига ижмоъ қилганлар (Ҳошиятун ибн Қосим ала китабит-тавҳид (303-б)). Аллоҳдан бошқаси билан қасам ичиш ширқдир. Ибн Умар розияллоҳу анҳумо ривоят қилган ҳадисда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «**Ким Аллоҳдан бошқаси билан қасам ичса у кофир ёки мушрик бўлибди**» (Аҳмад, Термизий, Ҳоким ривоятлари). У кичик куфр ва кичик ширк саналади, бироқ унинг номига қасам ичилаётган шахс қасам ичувчининг наздида сиғиниш даражасигача улуғланса, унда бу катта ширкка айланади. Бугунги кунда қабрларга сиғинувчиларнинг ҳолига ўхшашки, улар қабрда ётган улуғларидан Аллоҳдан кўра кўпроқ кўрқадилар. Масалан, улардан бировидан ўзи улуғ санайдиган азиз-авлиё номига қасам ичиш талаб қилинса, ёлғон қасам ичишдан кўрқади, фақат гапи рост бўлсагина қасам ичади. Аммо Аллоҳ номи билан қасам ичиш талаб қилинса, ёлғон қасам ичишдан ҳам тоймайди.

Қасам ичиш – унинг номига қасам ичилаётганни улуғлаш бўлиб, у Аллоҳдан бошқа ҳеч кимга муносиб эмас. Қасамнинг ҳурматини сақлаш ва кўп қасам ичмаслик лозим. Аллоҳ таоло айтади:

وَلَا تَطْعَمُ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ﴿١٠﴾

«(Эй Муҳаммад), яна сиз ҳар бир тубан қасамхўр... кимсага итоат этманг!» (Қалам: 10).

وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ ﴿٨٩﴾

«Қасамларингизни (бузишдан) сақлангиз» (Моида: 89).

Яъни фақат зарурат юзасидан, ростлик ва яхшилик ҳолатида қасам ичингиз! Чунки, кўп қасам ичиш ёки ёлғон қасам ичиш Аллоҳ субҳанаҳу ва таолога ҳурматсизлик ва У зотни улуғламасликка далолат қилади. Бу эса тавҳидни нуқсонли қилади. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «**Уч тоифа одам борки, Аллоҳ уларга гапирмайди, уларни покламайди, уларга аламли азоб бордир**» дедилар ва жумладан: «**Бир кишики, Аллоҳни ўз матосига айлантириб олган, сотишида ҳам қасам ичади, олишида ҳам қасам ичади**» дедилар (Табароний ривояти). Шу қадар қаттиқ огоҳлантиришларидан маълум бўлмоқдаки, кўп қасам ичиш Аллоҳнинг номини беҳурмат қилишдан сақлаш мақсадида ҳаром қилинган. Шунингдек, Аллоҳ номи билан ёлғон қасам ичиш ҳам ҳаромдир. Аллоҳ таоло мунофиқларни улар билатуриб ёлғон қасам ичишади, деб сифатлаган.

Хулоса:

- 1) Аллоҳдан бошқа билан – масалан, омонатга ё Каъбага ёки Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам номларига – қасам ичиш ҳаром ва ширқдир.
- 2) Аллоҳ номига қасадан ёлғон қасам ичиш ҳаромдир.
- 3) Рост бўлса-да, бирор заруратсиз Аллоҳ номига кўп қасам ичиш ҳаром, зеро бу Аллоҳ субҳанаҳу номини беҳурмат қилишдир.
- 4) Зарурат тушганда ва айтаётган сўзи рост бўлса Аллоҳнинг номига қасам ичиш жоиз.

Тавассул – махлуқни Аллоҳга восита қилиш:

Тавассул – бирон нарсага яқинлашиш (қурбат ҳосил қилиш) ва унга боғланиш маъносидадир. Аллоҳ таоло айтади:

يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ

تَفْلِحُونَ ﴿٢٥﴾

«Эй мўминлар, Аллоҳдан кўрқингиз ва Унга (итоат қилиш ва розилигини излаш билан) яқин бўлингиз ҳамда Унинг йўлида жиҳод қилингиз, шунда шояд нажот топурсиз!» (Моида: 35).

Тавассул икки қисмга бўлинади:

Биринчи қисм – шаръий тавассул бўлиб, у ўзи бир неча хил бўлади:

- 1) Аллоҳ таолога У зот ўзи буюрганидек, исмлари ва сифатлари билан тавассул қилиш:

وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا ۖ وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ ۚ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا

يَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

«Аллоҳнинг гўзал исмлари бордир. Бас, Уни ўша исмлар билан чорланглар (ёд этинглар). Унинг исмларида ҳақдан оғиб (ноўрин жойларда уларни қўллайдиган мушрик) кимсаларни тарк қилинглар. Улар яқинда қилиб ўтган амалларига яраша жазоланурлар» (Аъроф: 180).

2) Аллоҳ таолога иймон ва солиҳ амаллар билан тавассул қилиш. Аллоҳ таоло иймон аҳллариининг сўзларини келтириб, шундай дейди:

رَبَّنَا إِنَّا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَنِ أَنْ ءَامِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا ۗ رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ

عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ ﴿١١٣﴾

«Роббимиз, албатта биз: «Роббингизга иймон келтирингиз!» — деб иймонга чорлаган жарчи (Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг нидоларини) эшитдигу иймон келтирдик. Роббимиз, бизнинг гуноҳларимизни мағфират қил, қилган ёмонликларимизни (саҳифайи аъмолимиздан) ўчиргил ва бизларни яхшилар билан бирга ўлдир!» (Оли Имрон: 193).

Имом Бухорий ва имом Муслим ривоят қилган ҳадиси шарифда уч киши ғорда эканида катта харсангтош ғор оғзини тўсиб қўйгани, шунда улар Аллоҳ таолога солиҳ амаллари билан тавассул қилганларида Аллоҳ уларни ғордан халос қилгани айтилган.

3) Юнус алайҳиссалом қилганидек, Аллоҳга Унинг тавҳиди билан тавассул қилиш:

لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ ﴿٤٧﴾

«Бирон (ҳақ) илоҳ йўқ, магар Ўзинг ҳақдирсан, эй пок Парвардигор» (Анбиё: 87).

4) Айюб алайҳиссалом қилганидек, Аллоҳ таолога ўзининг заиф ва муҳтожлигини изҳор қилиш билан тавассул қилиш:

﴿٤٨﴾ وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ ۗ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّحِيمِينَ

«(Роббим), мени бало ушлади. Ўзинг раҳм-шафқат қилувчиларнинг раҳмлироғидирсан» (Анбиё: 83).

5) Тирик солиҳ кишиларнинг дуолари билан тавассул қилиш. Саҳобалар қурғоқчилик пайтларида Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламдан Аллоҳ таолога ёмғир сўраб дуо қилишларини сўрардилар. У зотнинг вафотларидан сўнг амакилари Аббос розияллоҳу анҳудан дуо талаб қилганлар ва у киши дуо қилганлар (Бухорий ривоят қилган).

6) Гуноҳни эътироф қилиш билан Аллоҳга тавассул қилиш:

﴿٤٩﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَغَفَرْتَهُ ۚ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

(Кейин Аллоҳга илтижо қилиб), деди: «Роббим, дарҳақиқат мен ўз жонимга жабр қилиб қўйдим. Энди Ўзинг мени мағфират қилгин» (Қасас: 16).

Иккинчи қисм – ношаръий тавассул:

Юқорида шаръий тавассулда зикри ўтган турлардан бошқа нарсалар билан тавассул қилиш. Чунончи, дунёдан ўтиб кетган кишилардан дуо ва шафоат сўраб тавассул қилиш, Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жоҳ (ҳаққи-хурмат)лари билан тавассул қилиш, махлуқларнинг ўзи ёки уларнинг ҳаққи билан тавассул қилиш каби. Бу ҳақда қуйида батафсил баён қилинади:

1) Ўликлардан дуо талаб қилиш жоиз эмас:

Чунки, ўлик одам ҳаётлик пайтида қодир бўлгандек дуо қилишга қодир эмас. Ўликлардан шафоат сўраш мумкин эмас. Умар ибн Хаттоб, Муовия ибн Аби Суфён ва уларнинг хузурларида бўлган бошқа саҳобалар ҳам, уларга яхшилик билан эргашган кишилар (тобиинлар) ҳам қурғоқчилик пайтларида Аббос, Язид ибн Асвад каби тирик кишиларни тавассул қилиб дуо қилардилар, улар Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қабрлари олдида ҳам, қабрларидан бошқа жойда ҳам у зот билан тавассул қилиб, ёмғир сўраб дуо қилмаганлар, балки у зотнинг ўринларига Аббос ва Язид каби кишиларни восита қилганлар. Умар розияллоҳу анҳу дуо қилиб айтардилар: «Эй Парвардигор! Биз Сенга пайгамбаримизни восита қилиб сўрардик, шунда Сен бизга ёмғир ёғдирардинг. Мана энди пайгамбаримизнинг амакиларини восита қилиб сўраймиз, бизларга ёмғир ёғдиргин». Улар шаръий йўсинда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан тавассул қилиш имкони қолмагани учун ҳам шундай қилганлар. Йўқса, агар жоиз бўлса эди, Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қабрларига бориб, у зотни восита қилишга бемалол имконлари бор эди (Мажмуъул фатово (1/318,319)). Бундай қилмаганликлари ўликларни на дуолари билан, на шафоатлари билан восита қилишнинг жоиз эмаслигига далил бўлади. Агар у зоти шарифдан вафотларидан кейин ҳам худди тирикликларида бўлганидек дуо ва шафоат сўраш бир хилда мумкин бўлса эди, у зотни қўйиб бошқаларга асло мурожаат қилмаган бўлардилар.

2) Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳаққи-ҳурматларини ёки бошқа бировнинг ҳаққи-ҳурматини восита қилиш жоиз эмас:

«Агар Аллоҳдан сўрасангизлар, менинг жоҳим (ҳурматим)ни восита қилиб сўранглар, чунки Аллоҳнинг хузурида менинг жоҳим буюқдир» дейилган ҳадис ёлгон тўқима ҳадисдир. У мусулмонлар эътиمود қиладиган бирон китобда келмаган, ҳадис илми олимларидан биронтаси зикр қилмаган (Мажмуъул фатово (10/319)). Модомики бир ишнинг далили саҳиҳ бўлмас экан, уни қилиш жоиз бўлмайди. Чунки ибодатлар фақат саҳиҳ ва очиқ далиллар билангина собит бўлади.

3) Махлуқотларнинг зоти билан тавассул қилиш жоиз эмас:

Чунки, «Фалончининг зоти билан» дейилганда «билан» калимаси агар қасам учун бўлса, Аллоҳга ўша фалончи билан қасам ичган бўлади. Агар махлуққа махлуқ билан қасам ичиш жоиз эмас ва ҳадисда айтилганидек ширк бўлар экан, Холиқ аzza ва жаллага махлуқ билан қасам ичиш қандай жоиз бўлсин?!

Агар «билан» сабаб маъносида бўлса, Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло махлуқ билан сўрашни дуонинг ижобат бўлишига сабаб ҳам, бандаларига шаръий восита ҳам қилмаган.

4) Махлуқнинг ҳаққи билан тавассул қилиш икки сабабдан жоиз эмас:

Биринчи: Аллоҳ субҳанаҳу ва таолонинг зиммасига бирон кимсанинг ҳаққи вожиб эмас. Балки аксинча, махлуққа бу билан фазлу марҳамат кўрсатадиган зот Аллоҳ субҳанаҳунинг Ўзидир. Аллоҳ таоло айтади:

وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ

«Иймон келтирган зотларни ғолиб қилиш Бизнинг зиммамиздаги ҳақ бўлган» (Рум: 47).

Итоат қилувчи банданинг мукофотга ҳақдор (сазovor) бўлиши Аллоҳ тарафидан фазлу марҳамат ва инъом қилиш туфайли бўлган ҳақдорликдир. Бу бир махлуқнинг бошқа бир махлуқ устида бўлган ҳақдорлигига ўхшаган яхшиликка яхшилик қабилидаги сазоворлик эмас.

Иккинчи: Аллоҳ таоло бирон бандасига фазлу марҳамат кўрсатган бўлса, бу ҳақ унинг ўзига хос ва бошқага алоқаси йўқ бўлган ҳақдир. Агар унга ҳақли бўлмаган одам ўша билан тавассул қилса, ўзига алоқаси йўқ бегона нарса билан тавассул қилган бўлади ва бу унга ҳеч қандай фойда келтирмайди.

Аммо, «Сендан барча сўровчиларнинг ҳаққи билан сўрайман» деган сўзларни ўз ичига олган ҳадис собит (саҳиҳ) бўлмаган ҳадисдир. Чунки унинг иснодида Атийя ал-Авфий бор, баъзи муҳаддисларнинг сўзларига кўра унинг заифлигига иттифоқ қилинган. Шундай экан, бу каби заиф ҳадислар ақийда ишларидан бўлган ушбу муҳим масалада ҳужжат қилинмайди. Қолаверса, бу ҳадисда муайян бир шахснинг ҳаққи билан тавассул қилиш эмас, балки умуман сўровчиларнинг

ҳаққи билан тавассул қилиш айтилмоқда. Сўровчиларнинг ҳаққи эса ижобатдир, Аллоҳнинг ваъдаси шундай.

Бу улар учун Аллоҳ Ўзига Ўзи вожиб қилган ҳақдир, У зотга буни ҳеч ким вожиб қилган эмас. Демак, бу У зотга махлуқнинг ҳаққи билан эмас, балки Ўзининг содиқ ваъдаси бўйича қилинган тавассулдир.

Махлуқ билан истиъонат ва истиғоса қилиш ҳукми:

Истиъонат – бирор ишда ёрдам ва мадад сўрашдир.

Истиғоса – машаққат ва қийинчиликни кетказишни сўрашдир.

Махлуқ билан истиғоса ва истиъонат қилиш икки хил:

Биринчи: Махлуқдан у қодир бўлган ишларда ёрдам ва мадад сўраш жоиз.

Аллоҳ таоло айтади:

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ

«Яхшилик ва тақво йўлида ҳамкорлик қилингиз!» (Моида: 2).

Аллоҳ таоло Мусо алайҳиссалом қиссасида айтади:

فَاسْتَعِذْهُ الَّذِي مِنْ شَيْعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ ۗ فَوَكَرَهُ مُوسَىٰ فَقَضَىٰ عَلَيْهِ

«(Бас Мусонинг) гуруҳидан бўлган киши ундан душман томондан бўлган кимсага қарши ёрдам сўради» (Қасас: 15).

Шунингдек, уруш ва шу қабилада одам ўзининг ёру дўстларидан ёрдам олиши ҳам махлуқ қодир бўладиган ишлардандир.

Иккинчи: Ёлғиз Аллоҳнинг Ўзигина қодир бўладиган ишларда махлуқдан ёрдам ва мадад сўраш. Ўликлардан ёрдам сўраш ёки тириклардан касалларга шифо бериш, мусибатларни аритиш ва зарарни даф қилиш каби Аллоҳдан бошқаси қодир бўлмайдиган ишларда мадад сўраш каби. Бу хил мадад сўрашлар ножоиз ва катта ширқдир. Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва салламнинг замонларида бир мунофиқ мўминларга озор етказиб юрарди. Баъзилар: «Юринглар, бу мунофиқнинг ёмонлигидан Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва салламдан мадад сўрайлик» дейишганда Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва саллам: «Ёрдамни мендан сўралмайди, ёрдамни фақат Аллоҳдан сўралади», дедилар (Табароний ривояти). У зот тавҳидни ҳимоя қилиш ва ширкка олиб борувчи йўлларни тўсиш учун ҳамда Парвардигорларига нисбатан одоб ва тавозеъда турганларидан, шунингдек умматни сўз ва феъллардаги ширк воситаларидан огоҳлантириш мақсадида ҳаётликларида ўзлари қодир бўлган ишларда ҳам мазкур калиманинг ўзларига нисбатан ишлатилишини қариҳ кўрдилар. Агар Набий соллalloҳу алайҳи ва саллам ҳаётликларида қодир бўлган ишларидаки шундай бўлса, вафотларидан кейин Аллоҳдан бошқа ҳеч ким қодир бўлмайдиган ишларда қандай у кишидан ёрдам ва мадад сўраш жоиз бўлсин?! (Фатҳул мажид (196,197 б)).

Агар бу нарса у зотнинг соллalloҳу алайҳи ва саллам ҳақларидаки жоиз бўлмас экан, бошқаларнинг ҳаққида албатта жоиз бўлмайди.

**РАСУДУЛЛОҲ СОЛЛАЛЛОҲУ АЛАЙҲИ ВА САЛЛАМ ВА АҲЛИ БАЙТЛАРИ ҲАМДА
САҲОБАЛАРИ ҲАҚЛАРИДА ЭЪТИҚОД ҚИЛИШ ВОЖИБ БЎЛГАН НАРСАЛАР БАЁНИ**

Бу боб куйидаги бўлимларни ўз ичига олади:

Биринчи бўлим: Расудуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни яхши кўриш ва улуғлашнинг вожиблиги, у зотни кўкларга кўтариб мақташдан қайтарилганлик ва у зотнинг манзилатларининг баёни ҳақида.

Иккинчи бўлим: У зотга итоат қилиш ва эргашиш вожиблиги ҳақида.

Учинчи бўлим: У зотга салавот ва салом йўллашнинг вожиблиги ҳақида.

Тўртинчи бўлим: Аҳли байтларининг фазли, улар хусусида жафосиз ва ғулувсиз лозим бўладиган нарсалар ҳақида.

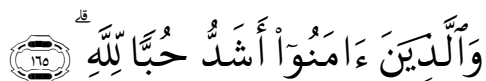
Бешинчи бўлим: Саҳобаларнинг фазли ва улар хусусида эътиқод қилиш вожиб бўлган нарсалар ҳақида, саҳобалар ўртасида юз берган ишлар хусусида аҳли сунна вал жамоанинг тутган йўли ҳақида.

Олтинчи бўлим: Саҳобаларни ва имомларни сўкишдан қайтарилганлик ҳақида.

Расудуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни яхши кўриш ва улуғлашнинг вожиблиги, у зотни кўкларга кўтариб мақташдан қайтарилганлик ва у зотнинг манзилатларининг баёни ҳақида

Расудуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни севиш ва улуғлашнинг вожиблиги:

Баъда энг аввал Аллоҳ азза ва жаллага муҳаббат қўйиши вожиб бўлади ва бу ибодат турларининг энг улуғларидандир. Аллоҳ таоло айтади:

«...иймонли кишиларнинг Аллоҳга бўлган муҳаббатлари қаттиқроқдир» (Бақара: 165).

Чунки У Зот зоҳиру ботин барча неъматларни баъдаларга марҳамат қилган тарбияткунандадир. Аллоҳ таолога муҳаббатдан сўнг У Зотнинг расули Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг муҳаббатлари вожиб бўлади. Зеро, у зот Аллоҳга даъват қилдилар, Аллоҳни танитдилар, шариатини етказдилар ва ҳукмларини баён қилиб бердилар. Мўминлар эришган дунёю охираат яхшиликларининг ҳаммаси у зот орқали ҳосил бўлди. Ҳеч ким у зотга итоат қилмай ва эргашмай туриб жаннатга кира олмайди. Ҳадисда айтилганки: *«Кимда учта нарса бўлса, у иймоннинг ҳаловатини топади: Аллоҳ ва Расули унга бошқа барча нарсадан кўра суюкли бўлиши, бир кишини яхши кўрса фақат Аллоҳ учун яхши кўриши, Аллоҳ уни куфрдан қутқарганидан сўнг яна куфрга қайтишни ўтга ташиланишни ёмон кўргандек ёмон кўриши»*. (Муттафақун алайҳ).

Расудуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг муҳаббатлари Аллоҳ таолонинг муҳаббатига тобеъ ва у билан чамбарчас боғлиқдир. У зотга хос муҳаббат қўйиш ва бу муҳаббатни Аллоҳдан бошқа барча маҳбубларнинг муҳаббатидан муқаддам қўйишнинг вожиб экани у зотнинг куйидаги ҳадисларидан маълум бўлади: *«Сизларнинг бирортангиз мен унга отасидан, фарзандидан ва барча инсонлардан кўра суюммироқ бўлмагунимча (комил) иймонли бўлмайди»*. (Муттафақун алайҳ). Ҳатто мўмин киши учун Расудуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам унинг ўзидан ҳам сеvimмироқ бўлиши вожиб экани ворид бўлган. Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анҳу: *«Ё Расудуллоҳ, сиз менга ўзимдан бошқа ҳаммадан кўра суюклисиз»* деганда, Расудуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: *«Жоним қўлида бўлган Зотга қасамки, сенга ҳатто ўзиндан кўра ҳам суюммироқ бўлмагунимча (иймонинг комил бўлмайди)»*, дедилар. Шунда Умар розияллоҳу анҳу: *«Энди сиз менга ўзимдан кўра ҳам сеvimмироқ бўлдингиз»*, дедилар. Расудуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: *«Ана энди (тўғри бўлди), эй Умар»*, дедилар (Бухорий ривояти).

Бундан маълум бўладики, Расудуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга бўлган муҳаббат Аллоҳдан бошқа барчанинг муҳаббатидан муқаддам туриши лозим. Зеро, бу Аллоҳга бўлган муҳаббатга боғланиб кетади. Чунки, Расудуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни Аллоҳ йўлида ва Аллоҳ учун

яхши кўрилади. У зотга бўлган муҳаббат мўминнинг қалбида Аллоҳга бўлган муҳаббатнинг зиёда бўлиши билан зиёдаланади, камайиши билан камаяди.

Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга бўлган муҳаббат у зотни улуғлаш, ҳурматларини жойига келтиришни, у зотга эргашишни, сўзларини жамики яралмишларнинг сўзларидан муқаддам қўйишни ва суннатларини улуғлашни тақозо қилади.

Аллома Ибнул Қоййим раҳимаҳуллоҳ айтади: «Инсонга нисбатан ҳар қандай муҳаббат ва улуғлаш фақатгина Аллоҳга бўлган муҳаббат ва улуғлаш ортидан келмоғи лозим. Чунончи, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга бўлган муҳаббат ва улуғлаш ҳам у зотни пайғамбар қилиб юборган Зотга бўлган муҳаббат ва улуғлаш ичига кириб, уни тўлдиради. Зотан, умматлари Аллоҳни севганларидан у зотни ҳам севишади, у зотни Аллоҳ улуғлагани учун улуғлашади, ҳурматлашади. Демак, бу Аллоҳнинг муҳаббатидандир, Аллоҳнинг муҳаббати тақозосидандир.

Аллоҳ таоло Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга маҳобат ва муҳаббат туширди. Шунинг учун бирон бир инсон зоти бошқа инсонлар қалбида Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга нисбатан асҳоблари қалбида ўрнашган муҳаббат, ҳайбат ва улуғликка эга бўлган эмас. Амр ибн Ос розияллоҳу анҳу Исломга кирганидан кейин айтадики, илгари ҳеч кимни Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламни ёмон кўргандек ёмон кўрмасдим, мусулмон бўлганимдан сўнг ҳеч ким менга у зотдан кўра севимлироқ ва ҳурматлироқ бўлмай қолди. Агар сизларга у зотни сифатлаб бериш мендан сўралса, буни қилолмаган бўлардим, чунки мен у зотни улуғ санаганимдан кўзларимни тикиб қарай олмас эдим.

Урва ибн Масъуд Қурайшга айтган эди: «Эй қавм, қасам ичиб айтаманки, мен Кисро, Қайсар ва бошқа подшоҳлар ҳузурида бўлганман. Бирон бир подшоҳнинг асҳоблари уни Муҳаммаднинг асҳоблари Муҳаммадни улуғлашларича улуғлаганини кўрмадим. Аллоҳга қасамки, уни ҳурматлаганларидан юзига тик боқмайдилар. Агар тупурса тупиги ерга етиб бормай улардан бирининг кафтига тушади-да, уни юзларига ва кўкракларига суртишади. Агар таҳорат қилса, ортган сувини талашиб кетишади» (Жалоул афҳом (120-121-с)).

Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам мақтовларида ғулув ва итроъдан қайтарилганлик:

Ғулув – ҳаддан ошиш маъносидандир. Аллоҳ таоло: «**Динингизда ғулув кетмангиз** (яъни ҳаддингиздан ошмангиз)!» (Нисо: 171) деган.

Итроъ – ҳаддан ташқари ва ёлғон аралаштириб мақташ.

Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам хусусларида ғулув кетишдан мурод – у зотни бандалик ва пайғамбарлик мартабасидан юқори кўтариш ва улухият хусусиятларидан биронтасини у зотга нисбат бериш билан – масалан, дуо қилиш, мадад сўраш ёки номларига қасам ичиш билан – ҳаддан ошишдир.

У зот хусусларида итроъдан мурод - ошириб-тошириб ва кўкларга кўтариб мақташдир. У зот ўзлари бундай қилишдан қайтариб айтганлар: «**Мени насоролар Ибн Марямни ҳаддан ортиқ мақтагани каби ҳаддан ошириб мақтаманглар! Мен бир бандаман холос. «Аллоҳнинг бандаси ва расули» денглар**» (Муттафақун алайҳ). Яъни мени ёлғон мақтовлар билан мақтаманглар, мени мақташда худди насоролар Ийсо алайҳиссаломнинг мақтовларида ғулув кетиб, уни илоҳ деб даъво қилишганидек ҳаддан тажовуз қилманглар. Мени Раббим нима билан сифатлаган бўлса шу билан сифатланглар, «Аллоҳнинг бандаси ва элчиси» денглар.

Асҳобларидан бири у зотга: «Сиз бизнинг саййидимизсиз» деганида: «**Саййид Аллоҳ таборака ва таолодир**» деганлар. «Сиз энг афзалимиз ва энг улугимизсиз» дейишганда: «**Одатда ўзингиз айтадиган сўзларни айтаверинглар, шайтон сизларни ўз йўлига юргизиб юбормасин**» деганлар (Абу Довуд ривояти).

Одамлар: «Эй Расулulloҳ, эй энг яхшимиз ва энг яхшимизнинг ўгли, саййидимиз ва саййидимизнинг ўгли!» деб мурожаат қилганларида у зот: «**Эй одамлар, одатий сўзингизни айтаверинглар, шайтон сизларни (ҳақдан) оғдириб қўймасин, мен Аллоҳнинг бандаси ва пайғамбари Муҳаммадман. Мени Аллоҳ азза ва жалланинг Ўзи қўйган даражадан юқори кўтаришларингизни истамайман**», дедилар (Аҳмад ва Насоий ривоятлари).

У зот яралмишлар ичида мутлақ энг афзали ва энг улуғи эдилар. Шундай бўлса-да, ўзларини «Сиз саййидимизсиз, сиз энг яхшимизсиз, сиз энг афзалимизсиз, сиз энг улуғимизсиз» каби сўзлар билан мақташларини ёқтирмадилар, асҳобларини у киши ҳақларида ғулув кетишдан ва ортиқча лаганбардорликдан узоқлатиш учун ва тавҳидни ҳимоя қилиш учун шундай қилдилар. Ўзларини банда эришадиган мартабаларнинг энг олийси бўлмиш иккита сифат билан сифатлашга йўлладилар, бу сифатларда ғулув ҳам, ақийдага хатар ҳам йўқ эди, у икки сифат – «Аллоҳнинг бандаси ва Расули» деган сифатлар эди. Ўзларини Аллоҳ аzza ва жалла ўрнатган мартабадан юқори кўтаришларини истамадилар. Бироқ эндиликда кўп одамлар у зотнинг бу қайтариқларига хилоф қилишди, у зотга дуо қиладиган, мадад сўрайдиган, номлари билан қасам ичадиган, Аллоҳдан бошқасидан сўраш мумкин бўлмайдиган нарсаларни у кишидан сўрайдиган бўлдилар. Мавлудларда, қасидаларда ва нашидларда қилаётганлари каби, Аллоҳнинг ҳаққи билан Расулининг ҳаққини ажрата билмайдиган бўлдилар.

Расудуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг манзилат (даража)ларини баён қилиш

Расудуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни Аллоҳ мақтаган сўзлар билан мақтаб, манзилатларини баён қилишнинг, Аллоҳ у зотни у билан муфаззал этган даражаларини зикр қилишнинг ва шундай эътиқод қилишнинг зарари йўқ. У зотнинг Аллоҳ тарафидан берилган олий манзилатлари бор, Аллоҳнинг бандаси ва элчиси, бандалари ичидаги энг яхши ва энг афзалидирлар. У зот барча одамларга, инсу-жиннинг ҳаммасига Аллоҳнинг расулидирлар, пайғамбарларнинг энг афзали ва энг сўнгисидирлар, у зотдан кейин пайғамбар келмайди. Аллоҳ у зотнинг қалбларини кенг-мунаввар қилиб қўйган, номларини улуғлаб қўйган, у зотнинг амрларига хилоф қилганларга хорликни битган, у зот Аллоҳ таоло тарафидан ваъда қилинган “Мақоми маҳмуд” (мақтовли ўрин) эгасидирлар:

نَافِلَةٌ لَّكَ عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا ﴿٧٦﴾

«Шоядки, Парвардигорингиз сизни (Қиёмат кунида) мақтовли (яъни, гуноҳкор умматларингизни шафоат қилиб оқлайдиган) мақомда тирилтирур» (Исро: 79). Бу мақом бутун пайғамбарлар ичидан ёлғиз у зотнинг ўзларига хос мақомдир, у зот яралмишларнинг Аллоҳдан энг кўрқувчироғи ва тақволироғидирлар. Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло у зотнинг хузурларида овозларни кўтаришдан қайтарган ва у зот хузурларида овозларини пасайтирувчи кишиларни мақтаган:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٢١﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِندَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنَ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤١﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٤٢﴾

«Эй мўминлар, (токи қилган яхши) амалларингиз ўзларингиз сезмаган ҳолларингизда беҳуда-бефойда бўлиб қолмаслиги учун сизлар (пайғамбар билан сўзлашган пайтларингизда) овозларингизни пайғамбарнинг овозидан юқори кўтарманглар ва унга бир-бирларингизга очик (дағал сўз) қилгандек очик-дағал сўз қилманглар! Албатта Аллоҳнинг пайғамбари хузурда овозларини паст қилган зотлар — ана ўшалар Аллоҳ дилларини тақво учун имтиҳон қилган (яъни тақво имтиҳонидан ўтган) зотлардир. Улар учун мағфират ва улуғ ажр-мукофот

бордир. (Эй Муҳаммад), албатта (сизнинг аҳли аёлларингиз истиқомат қиладиган) ҳужралар ортидан туриб сизни чақирадиган кимсаларнинг кўплари ақлсиз кимсалардир. Агар улар то сиз ўзингиз уларнинг олдига чиққунингизча (сизни чақириб безовта этмасдан) сабр қилганларида, албатта ўзлари учун яхшироқ бўлур эди. Аллоҳ мағфиратли, меҳрибондир» (Ҳужурот: 2-5).

Имом Ибн Касир раҳимаҳуллоҳ айтади: Бу оятларда Аллоҳ таоло мўмин бандаларига Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан муомала қиладиганларида қилишлари лозим бўлган ҳурмат-эҳтиром кўрсатиш ва улуғлаш, овозларини Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг овозларидан баланд кўтармаслик каби одобларни берди. Аллоҳ таоло у зотни бошқа одамларга ўхшаб исмлари билан: «Эй Муҳаммад» деб чақиришни ман қилди, у зотни фақат рисолат ва нубувват сифатлари билангина: «Ё Расулаллоҳ», «Ё Набийюллоҳ» деб чақирилиш лозим бўлади. Аллоҳ таоло айтади:

لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا ﴿١٣﴾

«(Эй мўминлар), пайғамбарни чақиришни ўрталарингизда бир-бирларингизни чақириш каби қилмангизлар (яъни у зотни ҳурмат-эҳтиром билан «Эй Аллоҳнинг пайғамбари», деб чақиринглар)» (Нур: 63). Аллоҳ субҳонаҳунинг Ўзи ҳам у зотга: «Я айюҳан-набий», «Я айюҳар-росул» деб хитоб қилган.

Аллоҳ таоло ва фаришталари у зотга салавот йўллаб туради, бандаларини ҳам салавот айтишга буюрган:

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٥٦﴾

«Албатта Аллоҳ ҳам, Унинг фаришталари ҳам пайғамбарга дуою салавот айтувлар. Эй мўминлар, сизлар ҳам у зотга салавот ва саломлар айтинглар!» (Аҳзоб: 56).

Лекин у зот соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг мақтовлари учун Китобу Суннатдан далилсиз бирон муайян вақт ва ҳолатни хослаб ажратилмайди, мавлудхонлар қиладиганидек, у зотнинг туғилган кунлари деб даъво қилишадиган бир кунни мақтовлари учун хослаш мункар бидъатдир.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатларини улуғлаш, унга амал қилиш вожиб деб эътиқод қилиш, у таъзимлаш ва амал қилиш вожиблиги жиҳатидан Қуръони Каримдан кейин иккинчи ўринда туради, чунки у Аллоҳ таоло тарафидан ваҳийдир, деб эътиқод қилиш ҳам у зотнинг ўзларини улуғлаш жумласига киради. Аллоҳ таоло айтади:

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٢﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ﴿٤﴾

«Ва у ўз ҳавойи-хоҳиши билан сўзламас. У фақат (Аллоҳ томонидан пайғамбарга) ваҳий қилинаётган (туширилаётган) бир ваҳийдир» (Нажм: 3-4).

У зотнинг ҳадисларини шубҳа остига қўйиш ёки шаънини пасайтириш ёки ривоят йўллари ва санадларини саҳиҳ ёки заифга чиқариш ё маъноларини шарҳлаш фақатгина чуқур илм ва эҳтиёткорлик билан бўлмоғи лозим. Ҳозирги даврга келиб, Расулаллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатлари ҳақида жоҳилона журъат билан сўзловчилар кўпайган, хусусан ҳали таълимнинг дастлабки босқичларида бўлган ўспирин ёшлар тарафидан бу иш кўпроқ содир бўлмоқда, улар бир неча китоблар кўрган бўлиб, ўзларича ҳадисларни саҳиҳ ва заифга ҳукм қиладиган, ровийлар шаънида илмсизлик билан фикр билдирадиган бўлганлар. Бу уларнинг ўзларига ҳам, умматга ҳам катта хатардир. Шундай экан, Аллоҳдан кўрқсинлар, ўз ҳадларида турсинлар.

Расулаллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга итоат қилиш ва эргашишнинг вожиблиги ҳақида

Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламга итоат қилиш у зот буюрган нарсани қилиш ва қайтарган нарсани тарк қилишни вожиб қилади ва бу «Муҳаммадун Расулаллоҳ» деган шаҳодатнинг талаби

ҳамдир. Дарҳақиқат, Аллоҳ таоло у зотга итоат қилишимизни кўп оятларда буюрган. Гоҳо у зотга итоат Аллоҳга итоат калимаси билан ёнма-ён келади. Масалан, Аллоҳ таоло айтади:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِيَ الْأَمْرِ مِنكُمْ

«Эй мўминлар, Аллоҳга итоат қилингиз, ва пайғамбарга ҳамда ўзларингиздан бўлган (яъни мусулмон) ҳокимларга бўйсунингиз!» (Нисо: 59).

Бу каби оятлар кўп. Гоҳо алоҳида суратда ҳам буюради:

مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ

«Кимки пайғамбарга итоат этса, демак, Аллоҳга итоат этибди» (Нисо: 80).

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَءَاتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

«Ва пайғамбарга бўйсунинглар. Шояд раҳматга эришсангизлар» (Нур: 56).

Гоҳо расули соллаллоҳу алайҳи ва салламга осий бўлган кимсаларга ваъид оятлари келади. Аллоҳ таоло айтади:

فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

«Пайғамбарнинг амрига хилоф иш қиладиган кимсалар ўзларига бирон фитна-кулфат етиб қолишдан ёки аламли азоб етиб қолишдан ҳазир бўлсинлар!» (Нур: 63).

Яъни, қалбларига куфр, мунофиқлик, бидъат каби фитналар етиши ёки дунёда аламли азоб бўлмиш қата этилиш, жазо, қамоқ ёки шу каби тезкор уқубатлар етиши мумкин. Аллоҳ таоло Расулдуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга итоат қилишни ва эргашишни банданинг Аллоҳ муҳаббатига эришишига, гуноҳлари мағфират этилишига сабаб қилди. Аллоҳ таоло айтади:

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ

«Айтинг (эй Мухаммад): «Агар Аллоҳни севсангиз, менга эргашинглар. Шунда Аллоҳ сизларни севади ва гуноҳларингизни мағфират қиладиди» (Оли Имрон: 31).

Шунингдек, у зотга итоат қилишни ҳидоят, осий бўлишни заллат деб атади:

وَإِنْ تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا

«Агар унга бўйсунсангиз, ҳидоят топурсизлар» (Нур: 54).

فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ اتَّبَعَ هَوَاهُ بَغْيِرِ هُدًى

مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

«Энди агар улар сизга жавоб бера олмасалар, бас, билингки улар фақат ҳавойи нафсларигагина эргашурлар. Аллоҳ томонидан ҳидоятланмаган ҳолда ўз ҳавои нафсига эргашган кимсадан ҳам йўлдан озганроқ ким бор?! Албатта Аллоҳ бундай золим қавми хидоят қилмас» (Қасас: 50).

Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло у зотга умматлари учун гўзал намуна борлигини хабар берди:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

«(Эй мўминлар), сизлар учун — Аллоҳ ва охират кунидан умидвор бўлган ҳамда Аллоҳни кўп ёд қилган кишилар учун Аллоҳнинг пайғамбари (иймон-эътиқоди ва хулқи атвори)да гўзал ибрат бордир» (Аҳзоб: 21).

Ибн Касир раҳимахуллоҳ айтади: «Бу ояти карима Расулдуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни сўзларида, амалларида, барча ҳолатларида намуна қилиб ушлашнинг катта далилидир. Шунинг учун ҳам Аллоҳ таборака ва таоло «Аҳзоб» кунда Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сабру тоқатларини, чидам ва матонатларини, жиҳодларини, Рабби азза ва жалладан кенглик-ёруғлик кутишларини ўрнак ва намуна қилиб олишга буюрди. Қиёмат кунигача у зотга Аллоҳнинг салавот ва саломлари бўлсин.

Дарҳақиқат, Аллоҳ таоло Расулга итоат қилиш ва эргашишни Қуръоннинг қирққа яқин ўрнида такрор-такрор келтирди. Инсонлар Расулдуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам олиб келган нарсани билишга ва унга эргашишга емоқ-ичмоққа бўлган эҳтиёжларидан кўра қаттиқроқ муҳтождирлар. Чунки емоқ-ичмоқ топилмаса дунёда ўлим вужудга келади. Расул ва унга эргашиш топилмаса доимий азоб ва бахтсизлик вужудга келади. Расулдуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам ибодатларни адо қилишда ўзларига эргашишга ва уларни ўзлари адо қилган кайфиятда адо қилишга буюрдилар:

«Менинг намоз ўқиётганимни кўрганингиздек намоз ўқинглар» (Бухотй ривояти).

«Мендан ҳаж ибодатларингизни ўрганинглар» (Муслим ривояти).

«Ким бизнинг амримиз бўлмаган ишни қилса у рад қилингандир» (Муттафақун алайҳ).

«Ким суннатимдан юз ўғирса у мендан эмас» (Муттафақун алайҳ).

Булардан бошқа ҳадислар ҳам борки, уларда Расулдуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга эргашишга буйруқ ҳамда у хилоф иш тутишдан қайтариқлар бордир.

Расулдуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга салавот ва саломлар йўллашнинг шаръийлиги ҳақида

Аллоҳ таоло Расулдуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга салавоту салом айтишни у зотнинг ҳақларидан қилди ва умматга у зотга салавот ва салом айтишни машруъ қилди. Аллоҳ таоло айтади:

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٥٦﴾

«Албатта Аллоҳ ҳам, Унинг фаришталари ҳам пайғамбарга дуою салавот айтурлар. Эй мўминлар, сизлар ҳам у зотга салавот ва саломлар айтинглар!» (Аҳзоб: 56).

Аллоҳ таолонинг салавати фаришталар ҳузурда у зотни мақташлиги, фаришталарнинг салавати дуо, инсонларнинг салавати истиғфор айтишдир (Бухорий Абул Олиядан зикр қилган).

Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло ушбу оятда бандаси ва набийсининг Ўз ҳузурдаги - малаъул аълодаги манзилатидан хабар берди. Яъни, Аллоҳ у кишини муқарраб фаришталар ҳузурда мақтайди, фаришталар у кишига салавот йўллайдилар. Аллоҳ таоло юқори ва паст олам (дунё) аҳлининг мақтови жам бўлиши учун пастдаги олам аҳлини Расулдуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга салавот ва салом йўллашга буюрди.

«Саломлар айтинглар!» маъноси – Ислом саломи билан салом беринглар, демақдир. Агар Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламга салавот айтилса, салавот ва салом баробар айтилиши керак, биттасига чекланиб қолмаслик лозим. Яъни, фақат «соллаллоҳу алайҳи» дейилмайди ва фақат «алайҳиссалом» ҳам дейилмайди. Чунки Аллоҳ таоло ҳар иккаласини баробар айтишга буюрди.

Расулдуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга салавот айтмоқлик баъзи ўринларда матлуб ва зарурий бўлиб, вожиб ёки суннати муаккада ҳисобланади.

Ибнул Қоййим раҳимахуллоҳ «Жалоул афҳом» китобида салавот айтишнинг 41та ўрнини келтиради ва биринчи ўринни ушбу сўзлар билан бошлайди: «Салавот айтишнинг энг муҳим ва энг таъкидироғи намозда ташаҳхуддан кейинги салавот бўлиб, мусулмонлар унинг машруъ (суннат) эканига ижмоъ қилишган, фарз эканида ихтилоф қилишган». Сўнг қунут дуосининг охирида, жума, икки ҳайит ва истисқо намозлари хутбаларида, муаззинга жавоб айтгандан кейин, дуо пайтида, масжидга кириш ва чиқишда, у зотнинг номлари зикр этилганда каби ўринларини айтиб ўтади.

Расулдуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга салавот ва салом айтиш ўринларини айтиб ўтгач, бу салавотлардан ҳосил бўладиган самараларни зикр қилади ва улардан 40 тасини санаб ўтади (Жалоул афҳом (203-с)).

Жумладан:

Бу билан Аллоҳнинг буйруғига бўйсиниш бор;

Бир марта салавот айтганга Аллоҳ таолодан 10 салавот ҳосил бўлади;

Дуо қилишдан олдин салавот айтса ижобатига умид бўлади;

Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга васила сўраш билан салавот йўлласа у зот соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шафоатига эришишига сабаб бўлади;

Салавот йўллаш гуноҳларнинг кечирилишига сабаб бўлади;

Салавоту салом айтувчига Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жавоб қайтаришларига сабаб бўлади.

Улуғ пайғамбаримизга Аллоҳнинг салавоту саломлари бўлсин.

Аҳли байтнинг фазли ва улар хусусида жафо ҳам қилмай, ғудув ҳам кетмай эътиқод қилиш лозим бўлган нарсалар ҳақида

Аҳли байт – Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг садақа ейишлари ҳаром бўлган хонадон аҳллари бўлиб, улар Алий оиласи, Жаъфар оиласи, Ақил оиласи, Аббос оиласи, Ҳорис ибн Абдулмуттолиб авлоди ҳамда Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг аёллари ва қизларидир.

Аллоҳ таоло айтганидек:

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿١٣٣﴾

«(Эй пайғамбар) хонадонининг аҳли, Аллоҳ сизлардан гуноҳни кетказишни ва сизларни бутунлай поклашни истайди холос» (Аҳзоб: 33).

Имом Ибн Касир раҳимаҳуллоҳ айтади: «Қуръонни тадаббур қилган киши Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг аёллари ҳам мазкур оят остига киришлари ҳақида шак-шубҳа қилмайди, чунки аслида гапнинг оқими улар ҳақида бормоқда. Шунинг учун кейинги оятда:

وَأذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ ﴿١٣٤﴾

«(Эй пайғамбар аёллари,) Уйларингизда Аллоҳнинг оятлари ва ҳикмат (яъни пайғамбар ҳадислари)дан иборат тиловат қилинадиган нарсаларни зикр-тиловат қилинглар!» (Аҳзоб: 34) дейилади. Яъни, Аллоҳ таборака ва таоло сизларнинг уйларингизда Ўз Расулига нозил қилаётган Китоб ва Суннатга амал қилинглар (Қатода ва бошқалар тафсирига кўра), бутун инсонлар орасидан фақат сизларга хосланган бу неъматни зикр қилинглар, зотан ваҳий бошқаларнинг эмас, айнан сизларнинг уйингизда тушмоқда. Оиша Сиддиқа бинт Сиддиқ розияллоҳу анхумо улар ичида ушбу неъматга энг лойиқроқ ва бу хусусда улуши энг кўп ва бу умумий раҳматдан хосланганроқдирлар. Чунки, ул зоти шарифанинг ётар ўринларидан бошқа бирон аёлнинг жойида Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга ваҳий нозил бўлган эмас. Бу ҳақда Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ўзлари хабар берганлар».

Аҳлус-сунна вал-жамоа Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг аҳли байтларини яхши кўрадилар, дўст тутадилар ва Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг улар хусусида Ғадири Хумда (жойнинг номи) қилган васиятларини ёдда тутадилар: «*Аҳли байтим хусусида сизларга Аллоҳ(дан кўрқиш)ни эслатаман*» (Муслим ривояти).

Аҳлус-сунна уларни яхши кўрадилар ва ҳурмат қиладилар. Чунки бу Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни яхши кўриш ва ҳурматлаш жумласидандир. Фақат шарти шуки, улар худди аждодлари бўлиш Аббос ва унинг авлоди, Алий ва унинг авлоди каби суннатга эргашувчи, динда мустаҳкам турган бўлишлари керак. Аммо суннатга хилоф қилган ва динда барқарор бўлмаган кишиларни гарчи аҳли байтдан бўлсалар-да, дўст тутиш жоиз эмас.

Аҳлус-сунна вал-жамоа аҳли байтга нисбатан мўътадил ва инсоф билан муносабатда бўладилар, улар ичидан динда мустаҳкам турувчи кишиларни дўст тутадилар, суннатга муҳолиф бўлган ва диндан четланган кимсалардан гарчи аҳли байтдан бўлсалар-да, воз кечадилар. Зеро, ундай

кимсаларнинг аҳли байтдан ва Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қариндошларидан бўлишлари то динда барқарор бўлмагунларича уларга ҳеч қандай фойда бермайди.

وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ

«**Ва яқин қариндош-уруғларингизни** (Аллоҳнинг азобидан) **огоҳлантиринг!**» (Шуъаро: 214) ояти нозил бўлгач, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам қариндош-уруғларини чорлаб, уларга шундай хитоб қилдилар:

«*Эй Қурайш жамоаси – ёки шунга ўхшаш сўз айтдилар – ўз жонингизни қутқариб олинг, мен Аллоҳнинг олдида сизларга бирон фойда беролмайман. Эй Аббос ибн Абдулмутталиб, мен Аллоҳнинг олдида сизга бирон фойда бера олмайман. Эй Расулulloҳнинг аммаси София, мен Аллоҳнинг олдида сизга бирон фойда бера олмайман. Эй Фотима бинт Муҳаммад, молимдан истаганингча сўра, бироқ мен Аллоҳнинг олдида сенга бирон фойда бера олмайман*» (Бухорий ривояти).

Яна ҳадис шариф борки: «*Қай бир кимсани амали (саодат даражасига етишда) сусайтирган бўлса, насаби уни тезлата олмайди*» (Муслим ривояти).

Аҳлус-сунна вал-жамоа аҳли байтнинг баъзилари хусусида ғулув кетиб, уларни гуноҳдан мутлақ пок деб даъво қиладиган рофизий (шиа)лардан ҳам, ҳақ йўлда барқарор бўлган аҳли байтларга адоват қиладиган, уларга таъна-маломат тошлари отадиган носибийлардан ҳам, аҳли байтни Аллоҳга восита қиладиган ва уларни илоҳийлаштирадиган бидъат ва хурофот аҳлидан ҳам ўзларини пок деб биладилар.

Аҳлус-сунна бу ва бошқа хусусларда мўътадил манҳаж ва тўғри йўл устидадир. Улар аҳли байт ва улардан бошқалар ҳақида ҳаддан ҳам ошмайдилар, сустлик ҳам қилмайдилар, жафо ҳам қилмайдилар, ғулув ҳам кетмайдилар, ғулув кетувчилардан ўзларини пок санайдилар. Амирул мўъминийн Али ибн Аби Толиб розияллоҳу анҳу ўзи ҳақида ғулув кетган кимсаларни тириклай ўтга ташлади. Ибн Аббос розияллоҳу анҳумо уларни ўлдиришни қўллаб-қувватлади, бироқ ўтда ёндириш ўрнига қилич билан қатл қилиш тарафдори бўлди. Али розияллоҳу анҳу ғулувчиларнинг бошлиғи Абдуллоҳ ибн Сабаъни ўлдириш мақсадида излатганида у қочиб яширинди.

Саҳобаларнинг фазилатлари ва улар хусусида эътиқод қилиш вожиб бўлган нарсалар ҳақида

Саҳобадан мақсад нима? Улар хусусида қандай эътиқод қилиш керак бўлади?

Саҳоба – саҳобий сўзининг кўпчилиги бўлиб, у мўмин ҳолда Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан кўришиб, мўмин ҳолида ўлган кишидир. Уларни Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламга ҳамсуҳбат бўлганлик, бирга жиҳод қилганлик, у зотдан шариатни қабул қилиб, ўзларидан кейингиларга етказганлик хусусиятлари билан умматнинг энг афзали, авлодларнинг энг яхшиси деб эътиқод қилиш вожиб бўлади. Дарҳақиқат, Аллоҳ таоло уларни Ўзининг улуғ Китобида мақтаб, шундай дейди:

وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ

وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

«**Муҳожир ва ансорларнинг биринчи пешқадамлари ва уларга чиройли амаллар билан эргашган зотлар** — Аллоҳ улардан рози бўлди ва улар ҳам Ундан рози бўлдилар. Яна (Аллоҳ) улар учун остидан дарёлар оқиб турадиган, улар абадий қоладиган жаннатларни тайёрлаб қўйди. Мана шу буюк бахтдир» (Тавба: 100).

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ
 فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ
 فِي الْإِنْجِيلِ كَرَرَعٍ أُخْرَجَ شَطْطُهُ فَكَازَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيغِيظَ
 بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٦٦﴾

«Мухаммад Аллоҳнинг пайғамбаридир. У билан бирга бўлган (мўмин)лар кофирларга қахрли, ўз ораларида (мўминлар билан) эса раҳм-шафқатлидирлар. Уларни (мудом) Аллоҳдан фазл-марҳамат ва ризолик тилаб рукуъ, сужуд қилаётган ҳолларида кўрурсиз. Уларнинг юзларида сажда изидан белги-аломатлари бордир. Мана шу (яъни кофирларга қахрли бўлиш, мўминларга меҳрибонлик ва кўп намоз ўқиш, рукуъ-сажда қилиш) уларнинг Тавротдаги мисолларидир. (Яъни Тавротда ҳам Аллоҳ таоло мўминларни мана шундай сифатлар билан сифатлагандир). Уларнинг Инжилдаги мисоллари эса худди бир шоҳлар чиқариб, қувватга киргач, йўғонлашиб, ўз новдасида тик турган, деҳқонларни лол қолдирадиган ўсимликка ўхшайди. (Мўминларнинг аввал-бошда заиф-озчилик бўлишиб, кейин аста-секин кўпайиб, кучга тўлиб кетишлари Инжилда юқорида зикр қилинганидек ўсимликка ўхшатилиши) улар сабабли кофирларни хафа қилиш учундир. Аллоҳ (мўминлардан) иймон келтириб, яхши амаллар қилган зотларга мағфират ва улуғ ажр-мукофот ваъда қилгандир» (Фатҳ: 29).

لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا
 وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿٨٠﴾ وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ
 يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ
 كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨١﴾

«(У ўлжалар яна) ўз диёрларидан ва мол-мулкларидан ҳайдаб чиқарилган зотлар — камбағал муҳожирларникидирки, улар Аллоҳдан фазл-марҳамат ва ризолик истарлар ҳамда Аллоҳ ва Унинг пайғамбарига ёрдам берурлар. Ана ўшалар (иймонларида) содиқ зотлардир. Улардан (муҳожирлардан) илгари (Мадина) диёрига ўрнашган ва иймон-эътиқодни (маҳкам ушлаган) зотлар (ансорлар) эса ўзлари(нинг ёнлари)га ҳижрат қилиб келган кишиларни суюрлар ва дилларида уларга (муҳожирларга) берилган нарса-ўлжалар сабабли бирон ҳасад туймаслар ҳамда гарчи ўзларида эҳтиёж бўлса-да, ўзларини қўйиб (ўзгаларни) ийсор-ихтиёр қилурлар. Кимки ўз нафсининг бахиллигидан сақлана олса, бас, ана ўшалар нажот топувчи зотлардир» (Ҳашр: 8-9).

Бу оятларда Аллоҳ субҳанаҳу муҳожир ва ансорларни мақтади ва уларни яхшиликлар сари шошилувчи пешқадамлар деб сифатлади ҳамда улардан рози эканлигини, уларга жаннатларни ҳозирлаб қўйганлигини хабар берди. Уларни ўзаро бир-бирларига меҳрибон, кофирларга нисбатан қаттиққўл деб, рукуъ саждалари кўп, қалblари пок ва иймону тоат белгилари билан танилиб турадилар, деб сифатлади. Уларни кофир душманларни ғамга солишда Набийсига шерикликка танлаганини айтди. Шунингдек, муҳожирларни ўз ватанларини, мол-дунёларини Аллоҳ учун, динининг нусрати учун, Аллоҳнинг фазли ва розилигини умид қилиб тарк қилдилар ва шунда содиқ қолдилар деб сифатлади. Ансорларни эса ҳижрат ва нусрат ҳовлиси соҳиблари ва содиқ иймон аҳли деб сифатлади, уларнинг муҳожир биродарларига бўлган муҳаббатларини, муҳожирларни

ўзларидан афзал кўрганларини ва уларга нисбатан ҳамдард бўлганларини, бахилликдан саломат бўлганларини васф қилди ва шу билан нажотга эришганларининг хабарини берди. Бу айтиб ўтилганлар уларнинг умумий фазилатларидан баъзиси бўлиб, муҳожир уансорлардан ҳар бирининг баъзиларини баъзиларидан афзал қилиб турадиган мартабалари, хос фазилатлари бор ва бу уларнинг Исломга, жиҳодга, ҳижратга ўзганликларига қараб ўлчанади. Аллоҳ улардан рози бўлсин.

Саҳобаларнинг афзали тўрт халифа – Абу Бакр, Умар, Усмон ва Алий розияллоху анҳумлардир. Сўнг жаннат хушxabари берилган 10 киши – мазкур 4 халифа ва Талха ибн Убайдуллоҳ, Зубайр ибн Авом, Абдурраҳмон ибн Авф, Абу Убайда ибн Жарроҳ, Саъд ибн Аби Ваққос, Саид ибн Зайдлардир розияллоху анҳум ажмаийн.

Муҳожирлар уансорлардан, Бадр ва Байъатур-ризвон аҳлларида афзалдирлар. Фатҳдан илгари Исломга кириб, жанг қилганлар Фатҳдан кейин Исломга кирганлардан афзалдир.

Саҳобалар ўртасида воқеъ бўлган фитна ва жанглар хусусида аҳлус-сунна вал-жамоанинг тутган йўли:

Фитна сабаби:

Яҳудлар Исломга ва мусулмонларга қарши тил бириктиришди, улардан бири Яман яҳудларидан бўлмиш Абдуллоҳ ибн Сабаъ исми маккор ва ифлос бир кимса ўзини мусулмон қилиб кўрсатиб, мусулмонлар ичида хулафои рошидийларнинг учинчилари Усмон ибн Аффон розияллоху анҳуга қарши кин-адоват ва заҳар пуркай бошлади, унинг зиддига тухматлар ёғдира бошлади. Унинг сўзларига алданган фикри тор, иймони заиф, фитнани яхши кўрадиган кимсалар унинг атрофида тўпландилар. Тил бириктирув халифаи рошид Усмон розияллоху анҳунинг мазлум бўлиб ўлдирилиши билан ниҳоя топди. Унинг ортидан мусулмонлар орасида ихтилоф келиб чиқди. Мазкур яҳудий ва унинг тобеълари ташаббуси билан фитна авж олди, охир-оқибат саҳобалар орасида уларнинг ижтиҳодларига кўра жанг бўлди.

Таҳовия шарҳловчиси айтади: «Олимларнинг айтишларича, рофизийликнинг аслини — мақсади ислом динини йўқ қилиш, Расулulloҳ соллаллоху алайҳи ва салламни обрўсизлантириш бўлган зиндик мунофиқ келтириб чиқарган. Абдуллоҳ ибн Сабаъ ўзини мусулмон кўрсатиб, ўз макри ва ифлослиги билан худди Булис насроний динига қилганидек Ислом динига путур етказишни истади. У ўзини художўй қилиб кўрсатди, амри маъруф, наҳий мункар қилувчи бўлиб кўринди. Охири бориб Усмон розияллоху анҳуга фитна уюштириш ва ўлдириш ишига ҳаракат қилди. Кейин Кўфага келиб, ўзининг ғаразли мақсадларига эришиш учун Алий розияллоху анҳу хусусида ғулув қилиш ва унга мадад беришни изҳор қилди. Бу нарса Алий розияллоху анҳуга етиб боргач, у киши уни ўлдирмоқчи бўлдилар. Шунда у Қирқийсга қочиб кетди. Бу хабар тарихда машҳур.

Шайхулислом Ибн Таймия айтади: «Усмон розияллоху анҳу ўлдирилгач, қалблар бирлаша олмай қолди, қайғу ғамлар улканлашди, ёмонлар ғолиб бўлиб, яхшилар хор бўлди. Фитна чиқара олмай юрганлар ҳаракатга тушдилар. Яхшилик, ислоҳни яхши кўрадиган кишилар уни барпо қилишдан ожиз бўлиб қолдилар ва амирул муъмнинийн Алий ибн Аби Толиб розияллоху анҳуга байъат бердилар. Дарҳақиқат у киши ўша пайтда халифаликка энг лойиқ ва бошқалардан кўра афзалроқ эди. Аммо қалблар тарқоқ, фитна олови ёқилган эди, сўзлар бир-бирига тўғри келмас, жамият издан чиққан, халифа ва яхши инсонлар ўзлари мақсад қилаётган барча яхшиликларга имкон топа олмасдилар. Кўпчилик бўлиниш ва фитнага аралашиб кетди ва бўлар иш бўлди» (Мажмуъул фатово (25/304-305)).

Алий ва Муовия розияллоху анҳумо ўртасидаги урушга аралашган саҳобаларнинг узрларини баён қилиб, яна шундай дейди: «Муовия халифаликни даъво қилмаган, у Алий билан жангга кирганида унга халифа сифатида байъат берилмаган ва халифа сифатида жангга кирмаган, халифаликка лойиқ ҳам эмасди. Буни Муовия ҳам, унинг тарафдорлари ҳам эътироф этишарди. Муовия ва тарафдорлари Алий ва унинг тарафдорларига қарши уруш бошлаш ва уларга ғолиб бўлишни ўйламаган ҳам эди. Бироқ, Алий розияллоху анҳу ва унинг асҳоблари у кишига итоат қилиш ва байъат бериш лозим, чунки мусулмонлар учун фақат битта халифа бўлиши керак деган фикрда эдилар ва Муовия ва унинг тарафдорларини Алийнинг итоатидан ташқарида ҳисоблаб, уларни ягона халифага итоат қилдириш ва жамоатни сақлаб қолишни ўз вазифалари деб кўрдилар, бу вазифани

адо қилиш мақсадида уларга қарши жанг қилиш фикрида бўлдилар. Муовия ва унинг тарафдорлари эса: Алийга итоат қилиш бизга вожиб эмас, агар бизга қарши уруш очилса, биз мазлум ҳолда урушга кирамиз, чунки Усмон билиттифоқ мазлум бўлиб ўлдирилди, унинг қотиллари Алийнинг лашкари ичида, улар шавкат ва қудрат соҳиби, агар биз тийилсак улар бизга ҳам зулм ва тажовуз қилишади, Алий эса худди Усмонни ҳимоя қила олмаганидек бизни ҳам улардан ҳимоя қила олмайди, бизлар бизнинг ҳақимизда инсоф қилишга қодир бўлган халифага байъат қилишимиз лозим, дейишарди».

Саҳобалар орасида урушлар келтириб чиқарган фитна ва пайдо бўлган ихтилофлар хусусида аҳлус-сунна вал-жамоанинг фикри икки ишда умумлашади:

Биринчи иш: Улар саҳобалар орасида вужудга келган нарсалар ҳақида гапиришдан тўхталадилар ва у ҳақда баҳс юритишдан тийиладилар, чунки бундай ҳолатларда сукут сақлаш омонлик йўлидир ва айтадилар:

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ

وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ ءَامَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٠﴾

«Парвардигоро, Ўзинг бизларни ва бизлардан илгари иймон билан ўтган зотларни мағфират қилгин ва қалбларимизда иймон келтирган зотлар учун бирон ғилли-ғаш қилмагин. Парвардигоро, албатта Сен меҳрибон ва раҳмлидирсан» (Ҳашр: 10).

Иккинчи иш: Саҳобаларнинг камчиликлари ҳақида ривоят қилинган сўзларга бир неча тарафлама жавоб айтилади:

Биринчи: Бу сўзлар орасида душманлар уларнинг обрўларини тўқиш учун тўқиб чиқарган ёлғонлар мавжуд.

Иккинчи: Бу сўзларга қўшиб юборилган, камайтирилган, яъни аслидан ўзгартирилиб ёлғонлар киргизилган, шу боис уларга эътибор берилмайди.

Учинчи: Бу сўзлар ичидан тўғри бўлганлари ҳам – улар жуда оз – улар бунда маъзурдирлар. Чунки улар мужтаҳидлардир, ижтиҳодлари ортидан ё тўғри топган ё эса хато қилган бўлиб чиқадилар. Чунки бу ижтиҳод қилинадиган ўринлардан бўлиб, агар мужтаҳид тўғри топса икки ажрга, хато қилса бир ажрга эга бўлади ва унинг хатоси олдиндан кечирилган. Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «Агар ҳукм қилувчи ижтиҳод қилиб, тўғри топса унга иккита ажр, ижтиҳод қилиб хато қилса унга битта ажр бўлади» (Муттафақун алайх).

Тўртинчи: Саҳобалар ҳам инсон, шахс сифатида хато қилишлари мумкин. Улар шахсларга нисбатан гуноҳдан пок эмаслар. Лекин улардан содир бўлган нарсаларга бир неча каффоратлар бор:

1) Тавба қилган бўлишлари мумкин. Тавба ҳар қанча гуноҳни ўчириб юборади. Бу ҳақда далиллар келган.

2) Агар улардан бирор хато содир бўлган тақдирда ҳам уларнинг ўша хатонинг кечирилишига олиб келадиган фазилатлари, хусусиятлари бор. Аллоҳ таоло айтади:

إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ﴿١١٤﴾

«Албатта, яхши амаллар ёмонлик-гуноҳларни кетказур» (Худ: 114).

Уларга бошқалардан кўра кўпроқ яхшиликлар берилган. Фазлда ҳеч ким уларга тенглаша олмайди. Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва салламнинг сўзлари билан собит бўлганки, улар энг яхши авлод кишилари, улардан бирларининг бир муд (ховуч) қилган садақаси бошқаларнинг Ухуд тоғича қилган садақаларидан ортиқроқ (Муттафақун алайх). Розияллоҳу анҳум ва арзоҳум ажмаъийн.

Шайхулислом Ибн Таймия раҳимахуллоҳ айтади: Бутун аҳлус-сунна вал-жамоа ва дин имомларининг ҳаммалари саҳобалардан биронтасини, энг яқинларини ҳам, собиқийнларини ҳам, бошқаларини ҳам маъсум – гуноҳдан пок деб эътиқод қилмайдилар. Балки улар ҳам гуноҳга тушиб қолишлари мумкин. Аллоҳ таоло уларни тавба сабабли кечиради, даражаларини кўтаради ва гуноҳларни ўчирувчи яхшиликлар ёки бошқа сабаблар билан кечиради. Аллоҳ таоло айтади:

وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ أُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿٣٣﴾ هُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ
 ذَلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٤﴾ لِيُكَفِّرَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي عَمِلُوا وَيَجْزِيَهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ الَّذِي
 كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٥﴾

«Рост Куръонни келтирган зот (яъни, Муҳаммад алайҳис-салоту вассалом) ва уни тасдиқ этган (мўминлар) – ана ўшалар тақводор зотлардир. Улар учун Парвардигорлари ҳузурда (яъни жаннатда) ўзлари хоҳлаган нарсалари бордир. Бу чиройли амал қилувчи кишиларнинг мукофотидир. Зеро Аллоҳ уларнинг қилган ёмон амалларини ўчириб, қилиб ўтган энг чиройли амалларининг ажри билан мукофотлар» (Зумар: 33-35).

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمَلُهُ وَفِصْلُهُ ثَلَاثُونَ
 شَهْرًا حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ
 وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٦﴾
 أُولَئِكَ الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَنَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ فِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ ﴿٣٧﴾

«Энди қачон у вояга етиб, қирқ ёшга тўлганида: «Парвардигорим, мени Сен менга ва ота-онамга инъом этган неъматингга шукр қилишга ва Ўзинг рози бўладиган яхши амалларнигина қилишга муваффақ этгин ва Ўзинг мен учун зурриётимда ҳам яхшилик қилгин (яъни фарзандларимни ҳам аҳли солиҳ бадаларингдан қилгин). Албатта мен Сенга (қилган барча гуноҳларимдан) тавба қилдим ва албатта мен мусулмонлардандирман», деди. Ана ўшалар шундай зотлардирки, Биз улардан қилган энг чиройли амалларни қабул қилурмиз ва жаннат эгалари қаторида уларнинг ёмонлик гуноҳларидан ўтиб юборурмиз» (Аҳқоф: 15-16) (Мажмуъул фатово: (35,69)).

Дарҳақиқат, Аллоҳнинг душманлари фитна вақтида саҳобалар орасига тушган ихтилоф ва жангу жадални уларни камситиш ва ҳурматларига тил теккизишга сабаб қилиб олдилар. Баъзи замондош ёзувчилар ҳам бу ифлос йўлдан юришди ва билмаган нарсалари ҳақида вайсашди. Ўзларини Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобалари орасида гўё ҳакам қилиб олиб, нодонлик билан, ҳеч қандай далилсиз равишда баъзиларини тўғри қилган дейишади, баъзиларини хато қилган дейишади, шарқшунослар ва уларнинг думлари бўлмиш ғаразли кимсалар сўзини такрорлашади. Айрим саёз билимли мусулмон ўсмирларни ўзларининг улуғ умматлари тарихига ва асрларнинг яхшиси бўлган салафи солиҳлари тарихига нисбатан шубҳага соладилар, Исломни айблашни ва мусулмонларнинг бирлигини бўлиб ташлашни, истайдилар, салафи солиҳларга эргашиш ва Аллоҳ таолонинг:

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ
 وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ ءَامَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٣٨﴾

«Улардан кейин (дунёга) келган зотлар айтувлар: Парвардигоро, Ўзинг бизларни ва бизлардан илгари иймон билан ўтган зотларни мағфират қилгин ва қалбларимизда иймон келтирган зотлар учун бирон ғилли-ғаш қилмагин. Парвардигоро, албатта Сен меҳрибон ва

раҳмидирсан» (Ҳашр: 10) деган сўзларига амал қилиш ўрнига бу умматнинг охирчилари қалбига аввалгиларга нисбатан адоват солишни кўзлайдилар.

Саҳобаларни ва ҳидоят имомларини сўкишдан қайтарилганлик ҳақида

Саҳобаларни сўкишдан қайтарилганлик:

Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобаларига нисбатан қалблар ва тилларнинг саломат бўлиши аҳлус-сунна вал-жамоанинг асосларидандир. Аллоҳ таоло уларни мана шу сифат билан сифатлаган:

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ ءَامَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٠﴾

«Улардан кейин (дунёга) келган зотлар айтурлар: Парвардигоро, Ўзинг бизларни ва бизлардан илгари иймон билан ўтган зотларни мағфират қилгин ва қалбларимизда иймон келтирган зотлар учун бирон ғилли-ғаш қилмагин. Парвардигоро, албатта Сен меҳрибон ва раҳмидирсан» (Ҳашр: 10).

Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «Саҳобаларимни сўкманглар! Жоним қўлида бўлган Зотга қасамки, сизлардан бирингиз Уҳуд тоғича тилла инфоқ-эҳсон қилса ҳам улардан бирининг бир муд ёки ярим муд қилган инфоқига етолмайди» (Муттафақун алайҳ).

Аҳлус-сунна саҳобаларни сўкадиган, уларни ёмон кўрадиган, фазилатларини инкор қиладиган рофиза ва хаворижларнинг йўлидан покдирлар. Улар саҳобаларнинг фазилатлари ҳақида Китобу Суннатда келган сўзларни қабул қиладилар ва уларни энг яхши аср кишилари деб эътиқод қиладилар. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганларидек: «Энг яхшиларингиз менинг асрим(да яшаганларингиз)» (Муттафақун алайҳ).

Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам умматнинг етмиш уч фирқага бўлиниб кетиши ва ҳаммаси дўзахда бўлиб, фақат биттаси нажот топишини айтганларида саҳобалар бу қайси фирқа эканини сўрадилар. «Улар бугун мен ва асҳобларим тутган йўл устида бўлган кишилар» деб жавоб бердилар (Аҳмад ва бошқалар ривояти).

Имом Муслимнинг энг катта устозларидан бўлган Абу Зуръа айтади: «Агар бирон кишининг саҳобалардан бирортасини камситаётганини кўрсанг, билгинки, у зиндикдир. Зотан Қуръон ҳақ, Расул ҳақ, у олиб келган нарсалар ҳақ, буларнинг ҳаммасини бизга саҳобалар етказганлар. Ким уларни камситса, Китобу Суннатни бекорга чиқармоқчи бўлибди. У одам айбланишга лойикроқ ҳамда зиндиклик ва адашганлик билан ҳукм қилинишга ҳақлироқ бўлибди».

Аллома Ибн Ҳамдон «Ниҳоятул мубтадийин»да айтади: «Ким саҳобалардан бирини сўкса ва бундай қилишни ҳалол санаса кофир бўлади, ҳалол санамаса фосиқ бўлади. Ким уларни фосиқ санаса ё динлари ҳақида таън етказса ё уларни кофир санаса, кофир бўлади».

Бу уммат уламоларидан ҳидоят имомлари бўлган зотларни сўкишдан қайтарилганлик:

Улуғлик, фазилат ва мартабада саҳобалардан кейин уларга яхшилик билан эргашган тобиин ва таъба тобиийнлардан бўлган ҳидоят имомлари турадилар. Аллоҳ таоло айтади:

وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ مِنَ الْمُهَجْرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٠٠﴾

«Муҳожир ва ансорларнинг биринчи пешқадамлари ва уларга чиройли амаллар билан эргашган зотлар — Аллоҳ улардан рози бўлди ва улар ҳам Ундан рози бўлдилар» (Тавба: 100).

Уларни камситиш ва сўкиш жоиз эмас, чунки улар ҳидоят маёқларидир. Аллоҳ таоло айтади:

وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ

وَنُصَلِّهِ ^طجَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿١١٥﴾

«Ким ҳақ йўлни аниқ билганидан кейин пайғамбарга хилоф иш қилса ва мўминларнинг йўлларидан бошқа йўлга эргашиб кетса, биз уни кетганича қўйиб берамиз. Сўнгра жаҳаннамга дохил қиламиз. Нақадар ёмон жойдир у!» (Нисо: 115).

Таҳовия шарҳловчиси айтади: «Демак, ҳар бир мусулмон Қуръон айтганидек, Аллоҳ ва Расулини дўст тутганидан сўнг мўминларни дўст тутиши, хусусан, пайғамбарларнинг ворислари ҳамда зулматларда йўлчи юлдуз мақомида бўлган зотларни дўст тутиши вожиб бўлади. Мусулмонлар уларнинг ҳидоят ва билим эгалари эканларига иттифоқ қилганлар.

Зеро, улар пайғамбарнинг умматидаги халифаларидир, у зотнинг унутилган суннатларини тирилтирувчилардир, Қуръон улар сабабли ҳаётга кўчди, улар Қуръон билан қоим бўдилар, Қуръон уларнинг тиллари билан сўзлади, улар Қуръон ҳукмларини сўзладилар. Барчалари Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга эргашиш вожиб эканига қатъий иттифоқ қилганлар. Лекин улардан бирорталари бир сўз айтган бўлса-ю, унинг зиддига саҳиҳ ҳадис мавжуд бўлса, у ҳадисни тарк қилишида узри бўлмоғи зарур бўлади.

Узрлар жами уч турли бўлиши мумкин:

Биринчи: Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам ушбу ҳадисни айтмаганлар деб эътиқод қилиши;

Иккинчи: Бу сўз билан ўша масалани ирода қилмаганлар деб эътиқод қилиши;

Учинчи: (Ҳадиснинг) ҳукми мансوخ деб эътиқод қилиши.

Бизлардан илгари ўтганликлари ва Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга юборилган динни бизларга етказганликлари билан уларга бизнинг зиммамизда фазлу миннатлар бордир. Аллоҳ улардан рози бўлсин ва уларни ҳам рози қилсин.

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ

وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ ءَامَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٠﴾

«Парвардигоро, Ўзинг бизларни ва бизлардан илгари иймон билан ўтган зотларни мағфират қилгин ва қалбларимизда иймон келтирган зотлар учун бирон ғилли-ғаш қилмагин. Парвардигоро, албатта Сен меҳрибон ва раҳмидирсан» (Ҳашр: 10).

Уламоларнинг баъзиларидан ижтиҳодий хато содир бўлгани сабабли уларнинг кадрларини пастлатиш бидъатчиларнинг йўлидир ва уммат душманларининг Исломи динини шубҳа остига қўйиш, мусулмонлар орасига адоват солиш, умматнинг халафини салафидан ажратиш ташлаш, ҳозирда бўлаётгани каби ёшларни уламолардан узоқлатиш мақсадида тузган режаларидандир. Фуқаҳоларнинг ва исломий фикҳнинг кадрини пастлатишга уринаётган, уни ўрганишдан ва унда бўлган ҳақ ва тўғриликлардан фойдаланишдан юз ўтираётган айрим гўр талабалар кўзларини очсинлар, фикҳлари билан ғурурлансинлар, уламоларини ҳурмат қилсинлар, адаштирувчи ва ғаразли чақириқларга алданиб қолмасинлар. Аллоҳ Ўзи муваффақ қилсин.

ТҶҮРТИНЧИ БОБ БИДЪАТЛАР

Қуйидаги бўлимларни ўз ичига олади:

Биринчи бўлим: Бидъатнинг таърифи, турлари, ҳукмлари.

Иккинчи бўлим: Муслмонлар ҳаётида бидъатнинг пайдо бўлиши ва унга олиб келган сабаблар.

Учинчи бўлим: Ислом умматининг бидъатчиларга муносабати, аҳлус-сунна вал-жамоанинг уларни рад қилишдаги манҳаж.

Тўртинчи бўлим: Замонавий бидъатлардан намуналар:

1) Мавлудхонлик маросимлари;

2) Жойлар, қадамжолар ва дунёдан ўтиб кетганлардан барака тилаш.

3) Ибодатлар ва Аллоҳга қурбат ҳосил қилинадиган ишлардаги бидъатлар.

Бидъатнинг таърифи, турлари, ҳукмлари

1) Таърифи:

Бидъат – илгари бўлмаган нарсани ихтиро қилиш маъносидаги «бадъ» сўзидан олинган.

Аллоҳ таоло деди:

بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

«(У) Еру осмонларни пайдо қилган зотдир». (Бақара: 117) яъни илгари бўлмаган ҳолда уларни янгидан пайдо қилган.

Аллоҳ таоло деди:

قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ

«(Мухаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам), айтинг: «Мен пайғамбарлардан янги — биринчи эмасман (яъни, мендан аввал ҳам Аллоҳнинг пайғамбарлари ўтган-ку, нега сизлар менинг пайғамбарлигимга ҳайрон бўлиб, инкор қилмоқдасизлар?!) (Аҳқоф: 9)

«Фалончи бир бидъатни чиқарди» дегани илгари бўлмаган бир янги йўлни биринчи бўлиб бошлаб берди, деганидир.

Бидъат чиқариш икки хил бўлади:

1) Дунё ишларида бидъат чиқариш, янги ихтиролар яратишга ўхшаш. Бу мубоҳдир. Чунки одатлардаги асл-асос мубоҳликдир.

2) Динда бидъат чиқариш. Бу ҳаромдир. Чунки дин ишидаги асл-асос тавқиф (Аллоҳу Расулининг амрларига чекланиш)дир.

Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «*Ким бизнинг бу ишимизда (яъни динимизда) ундан бўлмаган нарсани пайдо қилса, у рад (қилинади)*» (Бухорий ва Муслим ривоятлари).

Бир ривоятда: «*Ким у тўғрида бизнинг амримиз бўлмаган бир ишни қилса, у рад этилади*» деганлар (Муслим ривояти).

2) Бидъатнинг турлари:

Диндаги бидъат икки турли:

Биринчи тур: Эътиқод ва сўздаги бидъат. Жаҳмия, муътазила, рофиза (шиа) ва бошқа адашган фирқаларнинг сўзлари ва эътиқодлари каби.

Иккинчи тур: Ибодатлардаги бидъат. Аллоҳга У машруъ қилмаган ибодатлар билан ибодат қилиш каби. Бунинг ўзи бир неча қисмдир:

Биринчи қисм: Ибодатнинг аслида бўладиган бидъат. Шариатда асли бўлмаган янги бир ибодат пайдо қилиш билан бўлади. Масалан, аслида шаръий бўлмаган бирор намозни янгидан пайдо қилиш ёки мавлуд ва бошқа ношаръий байрамларни пайдо қилиш каби.

Иккинчи қисм: Машруъ бўлган ибодатга зиёда орттириш билан бўладиган бидъат. Масалан, пешин ёки аср намозига бешинчи ракъатни зиёда қилиш каби.

Учинчи қисм: Машруъ бўлган ибодатни адо этиш кайфиятида бўладиган бидъат, бу машруъ бўлган ибодатни машруъ бўлмаган кайфиятда адо этиш билан бўлиши мумкин. Масалан, машруъ зикрларни жўр бўлиб, оҳанг билан айтиш каби ёки ибодатларда ўзини Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатларидан чиқариб юборадиган даражада қаттиқ қийнаш каби.

Тўртинчи қисм: Машруъ ибодат учун шариат белгиламаган бир вақтни белгилаш билан бўладиган бидъат. Масалан, Шаъбоннинг ўртасидаги бир кечани намозга, кундузини рўзага хослаш каби. Чунки, рўза ва тунги намоз аслида машруъ, бироқ уларни махсус вақтларга белгилаш далилга муҳтождир.

3) Динда бидъат чиқаришнинг ҳукми:

Диндаги ҳар бир бидъат ҳаром ва залолатдир. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: **«Янги пайдо қилинган ишлардан сақланинглар! Чунки (динда) янги пайдо қилинган ҳар бир нарса бидъат ва ҳар бидъат залолатдир».** (Муслим ривояти). Бир ривоятда: **«Ким у тўғрида бизнинг амримиз бўлмаган бир ишни қилса, у рад этилади»** деганлар (Муслим ривояти).

Мазкур икки ҳадис шунга далолат қиладики, динда пайдо қилинган ҳар бир янгилик бидъат, ҳар бир бидъат рад этилажак залолатдир. Бунинг маъноси шуки, ибодат ва эътиқодлардаги бидъатлар ҳаром қилинган. Бироқ, ҳаромлик бидъатнинг навига қараб фарқли бўлади. Улардан очиқ куфр бўлганлари ҳам бор, қабрларни уларда ётганларга қурбат хосил қилиш мақсадида тавоф қилиш, уларга жонлиқ ва назрлар келтириш, қабрдагиларга дуо қилиш ва улардан мадад сўраш каби ёки жаҳмия ва муътазилаларнинг ғулув кетганлари айтадиган сўзлар каби. Улардан ширкка восита бўладиганлари бор, қабрлар устига бино қуриш, улар олдида намоз ўқиш ва дуо қилиш каби. Улардан эътиқодий фисқ бўлганлари бор, хавориж, қадария ва муржиъаларнинг шаръий далилларга зид сўз ва эътиқодларидаги бидъатлари каби. Улардан маъсият бўлганлари бор, тарки дунёчилик, рўзасини офтоб тўғрида туриб ўтказиш, жимоъ шаҳватини кесиш мақсадида ўзини бичиш каби.

Эслатма:

Кимки бидъатни бидъати ҳасана ва бидъати саййиъага (яхши бидъат ва ёмон бидъатга) бўлса, у хато қилган ва Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: **«Ҳар бир бидъат залолатдир»** деган сўзларига қарши чиққан бўлади. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам барча бидъатни залолат деб ҳукм қилган ҳолларида бу одам: йўқ, барча бидъат залолат эмас, балки ҳасана бидъат ҳам бор деган бўлади. Ҳофиз Ибн Ражаб «Арбаъийн» шарҳида айтади: «Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жавомиъул калимдан саналувчи «ҳар бир бидъат залолатдир» деган сўзларидан ҳеч бир нарса истисно этилмайди. Бу дин асосларидан бир буюк асл-асосдир. Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг **«Ким бизнинг бу ишимизда ундан бўлмаган нарсани пайдо қилса, у рад қилингандир»** деган сўзлари ҳам айна шу маънони ифодалайди. Демак, кимки бир янгилик пайдо қилиб, уни динга нисбатласа, динда унинг қайтадиган асли бўлмаса у залолатдир. Эътиқод масалалари бўладими, амалларми, зоҳирий ишлар бўладими, ботинийми, фарқсиз, дин ундан покдир» (Жомеъул улум вал-ҳикам).

Бидъати ҳасана дейдиганларнинг сўзларига ҳеч қандай ҳужжат йўқ, фақат Умар розияллоҳу анхунинг таровеҳ намози ҳақида: **«Бу нақадар яхши бидъат»** деган сўзини ҳужжат қилдилар.

Ва яна салафларнинг Қуръонни битта китоб қилиб жамланишини ҳамда ҳадисларни ёзиб, девон қилинганини инкор қилмаганларини айтиб, бу ҳам бидъат-ку, дейдилар. Бунга жавоб шуки, бу ишлар шариатда асли бор бўлиб, янги пайдо қилинган эмас. Умар розияллоҳу анху **«нақадар яхши бидъат»** деган сўзлари билан луғавий бидъатни назарда тутган, шаръий бидъатни эмас. Шариатда қайтадиган асли бор бўлган ҳар қандай нарсага бидъат дейилса ундан луғавий бидъат тушунилади, шаръий бидъат тушунилмайди. Чунки шаръий бидъат деб шариатда қайтадиган асли бўлмаган

нарсага айтилади. Қуръонни битта китобга жамлашнинг шариятда асли бор. Чунки Набий соллаллоху алайҳи ва саллам Қуръонни ёзиб қўйишга буюрар эдилар, лекин қўлёмалар тарқоқ эди. Саҳобалар розияллоху анҳум уни сақлаш мақсадида битта мусхафга жамладилар. Таровеҳни Набий соллаллоху алайҳи ва саллам бир неча кун саҳобалари билан ўқигач, уларга фарз қилиниб қолишидан хавф қилиб чиқмай қўйганлар. Саҳобалар розияллоху анҳум уни Набий соллаллоху алайҳи ва саллам ҳаётлик пайтларида ёлғиз-ёлғиз ўқиб юрганлар. У зотнинг вафотларидан сўнг Умар ибн Хаттоб розияллоху анҳу худди Набий соллаллоху алайҳи ва салламнинг орқаларида ўқиганларидек ҳаммани битта имом ортига жамлади. Бу диндаги бидъат эмас. Ҳадисларни ёзиб қўйиш ҳам шариятда асли бўлган ишдир. Набий соллаллоху алайҳи ва саллам баъзи саҳобаларнинг илтимосларига кўра айрим ҳадисларни ёзишга буюрган эдилар. Набий соллаллоху алайҳи ва саллам даврида умумий тарзда ҳадис ёзишдан эҳтиёт бўлишнинг сабаби - ҳадис билан Қуръоннинг аралашиб кетиши хавфи эди. У зот соллаллоху алайҳи ва саллам вафот этгач бу кўрқув барҳам топди. Яъни, Қуръон Расулulloх соллаллоху алайҳи ва саллам вафотларидан илгари мукаммал ва аниқ-тиниқ бўлган эди. Шундан сўнг мусулмонлар ҳадисни зое бўлиб кетишидан сақлаш учун йиғиб китоб ҳолига келтирдилар. Уларни Аллоҳ таоло яхши мукофотлар билан мукофотласин. Улар Раббиларининг китоби ва набийлари соллаллоху алайҳи ва салламнинг суннатини зое бўлишдан сақлаб қолдилар.

Мусулмонлар ҳаётида бидъатларнинг пайдо бўлиши ва унга олиб келган сабаблар:

1) Мусулмонлар ҳаётида бидъатларнинг пайдо бўлиши. Бунинг остида иккита масала бор:

Биринчи масала: Бидъатларнинг пайдо бўлиш даври.

Шайхулислов Ибн Таймия раҳимахуллох айтади (Мажмуъул фатово (10/354)): «Билинги, илмлар ва ибодатларга тааллуқли бўлган аксари бидъатлар уммат ичида хулафои рошидийнларнинг охириги даврларида содир бўлди. Набий соллаллоху алайҳи ва саллам хабар берганларидек: *«Мендан кейин яшаганларингиз тез орада кўп ихтилофларни кўради. Шунда сизлар менинг суннатимни ҳамда хулафои рошидийн ва маҳдийин (ҳидоят ва тўғри йўл устидаги халифалар) суннатини маҳкам ушланглар»* (Абу Довуд, Термизий ривоятлари).

Биринчи бўлиб қадар бидъати, иржов бидъати, ташайюв ва хаворижлар бидъати пайдо бўлди. Усмон розияллоху анҳу вафотидан кейин фирқалар пайдо бўлгач ҳарурия бидъати пайдо бўлди. Саҳобалар даври охирида, яъни Ибн Умар, Ибн Аббос ва Жобир каби саҳобалар даврининг охирида қадария пайдо бўлди. Муржиалар ҳам шунга яқинроқ даврда пайдо бўлди. Жаҳмия эса Умар ибн Абдулазизнинг ўлиmidан сўнг тобийинлар даврининг охирида пайдо бўлди. У киши бу фирқадан огоҳлантирганлиги ривоят қилинган. Жаҳм Ҳишом ибн Абдулмаликнинг халифалик даврида Хуросонда чиққан эди.

Бу бидъатлар иккинчи асрда пайдо бўлди, у даврда саҳобалар бор эди, улар бидъат аҳлига қарши наҳий мункар қилдилар. Асри муфаззаладан сўнг иътизол бидъати пайдо бўлди, мусулмонлар орасида фитналар юз берди, фикрларнинг хилма-хиллиги, бидъат ва хоҳиш-ҳавога мойиллик кучайди, сўфийлик бидъати, қабрларга сағана қуриш бидъати вужудга келди. Шундай қилиб вақт ўтган сари бидъатлар кўпайиб, хилма-хил тус олди.

Иккинчи масала: Бидъатларнинг пайдо бўлиш ўрни.

Бидъатларнинг пайдо бўлиши жиҳатидан исломий диёрлар фарқли бўлган. Шайхулислов Ибн Таймия айтади: «Расулulloх соллаллоху алайҳи ва салламнинг асҳоблари яшаган ва улардан илм ва иймон тарқалган катта шаҳарлар бешта: икки ҳарам (Макка ва Мадина), икки ироқ (Куфа ва Басра) ва Шом. Қуръон, ҳадис, фикҳ, ибодат ва улар ортидан келувчи исломий ишлар барчаси шу диёрлардан чиққан. Асосий бидъатлар ҳам Мадинаи Набавиядан ташқари шу тўрт шаҳардан чиқди. Куфадан ташайюв (шиалик) ва иржов (муржиалик) чиқди, кейин бошқа жойларга тарқалди. Басрадан қадар (қадарийлик), иътизол (муътазилалик), бузуқ носиклик-таркидунёлик чиқди, кейин бошқаларга тарқалди. Шомда носибийлик ва қадарийлик тарқалди. Бидъатларнинг энг ёмони бўлмиш тажаҳҳум (жаҳмиялик) Хуросон томонда пайдо бўлди. Бидъатларнинг пайдо бўлиши набавий диёрдан (Мадинадан) узоқлик миқдорига қараб бўлди. Усмон розияллоху анҳу ўлдирилгандан сўнг бўлиниш

пайдо бўлгач, ҳарурия бидъати пайдо бўлди. Аммо Мадинаи Набавия гарчи унда бидъатни дилларида сақловчи кимсалар бўлган эса-да, бундай бидъатлар тарқалишидан саломат эди. Унда қадария ва бошқа бидъат аҳллари бўлган, бироқ улар хорланган, мазамматланган, Куфадаги, Басрадаги, Шомдаги бидъатчиларнинг акси ўлароқ мағлуб ва хор бўлганлар, мазкур шаҳарлардаги бидъатчилар эса кўзга кўришиб анча кенг тарқалгандилар. Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламдан саҳиҳ ҳадисда собит бўлганки, Дажжол Мадинага кира олмайди. Дарҳақиқат, тўртинчи асргача, яъни имом Моликнинг асҳоблари давригача унда иймон ва илм устун бўлди» (Мажмуъул фатово (20/300-303)).

Муфаззал уч аср ичида Мадинаи Набавияда бошқа шаҳарларда бўлгандек бидъат зоҳир бўлмади ва унда диннинг аслларида бидъат чиқмади.

2) Бидъатларнинг чиқишига олиб келган сабаблар:

Шубҳасиз, Қуръон ва Суннатни маҳкам ушлашда бидъату залолатларга тушишдан омонлик бор. Аллоҳ таоло айтади:

وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ ۖ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ ۚ ذَٰلِكُمْ

وَصَّوْنُكُمْ بِهِ ۗ

«Албатта, мана шу Менинг Тўғри Йўлимдир. Бас, шу йўлга эргашинглар! (Бошқа) йўлларга эргашмангизки, улар сизларни Унинг йўлидан узиб қўяр» (Анъом: 153).

Ибн Масъуд розияллоҳу анҳу ривоят қилади: Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам бир чизик чиздилар-да, сўнг: «Бу Аллоҳнинг тўғри йўли», дедилар. Унинг ўнг ва чап тарафига бир неча чизиклар тортиб: «Булар шундай йўлларки, ҳар бирининг устида биттадан шайтон унга чорлаб туради», дедилар. Сўнг қуйидаги оятни ўқидилар:

وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ ۖ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ ۚ ذَٰلِكُمْ

وَصَّوْنُكُمْ بِهِ ۗ

«Албатта, мана шу Менинг Тўғри Йўлимдир. Бас, шу йўлга эргашинглар! (Бошқа) йўлларга эргашмангизки, улар сизларни Унинг йўлидан узиб қўяр» (Аҳмад, Ибн Ҳиббон, Ҳоким ва бошқалар ривоятлари).

Ким Китоб ва Суннатдан юз ўгирса, уни адаштирувчи йўллар, пайдо қилинган бидъатлар ўз домига тортиб кетади.

Бидъатлар келиб чиқишига олиб келган сабаблар қуйидаги ишларда умумлашади:

Дин ҳукмларини билмаслик, хоҳиш-ҳавога эргашиб, фикр ва шахсларга таассуб қилиш, кофирларга ўхшашга уриниб, уларга тақлид қилиш.

Мазкур сабабларни бирма-бир батафсил кўриб чиқамиз:

а) Дин ҳукмларини билмаслик:

Даврлар ўтиб, одамлар рисолат осорларидан узоқлашган сари илм озайиб, жаҳолат тарқала борди. Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганларидек:

«Мендан кейин яшаганларингиз тез орада кўп ихтилофларни кўради» (Абу Довуд, Термизий ривоятлари).

«Албатта Аллоҳ илмни бандалари (қалби)дан суғуриб олиш билан олиб қўймайди, балки илмни олимларни олиш билан олиб қўяди. Ҳатто бирон бир олимни қолдирмагач, одамлар жоҳил кимсаларни ўзларига бош қилиб олишади, улардан (фатво) сўралганда илмсизлик билан фатво бериб, (ўзлари ҳам) адашиб, (бошқаларни ҳам) адаштиришади» (Бухорий ривояти).

Бидъатларга фақат илм ва уламолар қарши тура олади. Агар илм ва уламолар йўқолса, бидъатлар ёйилишига, бидъатчилар фаоллашувига қулай фурсат вужудга келади.

б) Хоҳиш-ҳавога эргашиш:

Ким Китобу Суннатдан юз ўтирса, ҳавосига эргашиб кетади. Аллоҳ таоло айтади:

فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّهَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بَغَيْرِ هُدًى

مِنَ اللَّهِ

«Энди агар улар сизга жавоб бера олмасалар, бас, билинги улар фақат ҳавойи нафсларигагина эргашурлар. Аллоҳ томонидан ҳидоятланмаган ҳолда ўз ҳавои нафсига эргашган кимсадан ҳам йўлдан озганроқ ким бор?!» (Қасас: 50).

أَفَرَأَيْتَ مَنْ أَخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَىٰ

بَصَرِهِ غِشْوَةً فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ

«(Эй Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам), ҳавойи нафсини ўзига «илоҳ» қилиб олган ва Аллоҳ уни билган ҳолида йўлдан оздириб, қулоқ ва қалбини муҳраб, кўз олдига парда тортиб қўйган кимсани кўрганмисиз? Бас, уни Аллоҳ (йўлдан оздиргани)дан сўнг ким ҳидоят қила олур?!» (Жосия: 23).

Бидъатлар хоҳиш-ҳаволарга эргашиш самарасидан бошқа нарса эмас.

в) Фикрларга ва шахсларга таассуб қилиш:

Фикр ва шахсларга таассуб қилиш ҳам кишини далилга эргашиш ва ҳақни танишдан тўсади. Аллоҳ таоло айтади:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ ءِآبَاءَنَا

«Қачон (мушрикларга): «Аллоҳ нозил қилган ҳукмларга бўйсунингиз», дейилса, улар: «Йўқ, биз оталаримизни қандай йўлда топган бўлсак, ўшанга эргашамиз», дейишади» (Бақара: 170).

Ҳозирги даврдаги баъзи сўфий мазҳаблар ва қубурийларга эргашган кишилар ичидаги мутаассибларнинг холи айни шуки, агар уларни Китобу Суннатга чақирилса, бу иккисига хилоф келувчи барча нарсаларни тарк қилишга чорланса, ўз мазҳаблари, машойихлари, ота-боболарини хужжат қилишади.

г) Кофирларга ўхшашга уриниш:

Кофирларга ўхшашга уриниш ҳам кишини бидъатлар комига тортадиган сабаблардан. Абу Воқид ал-Лайсий шундай ҳикоя қилади: «Биз Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга Хунаинга қараб отландик, куфрдан қутулганимизга ҳали кўп бўлмаган эди. Мушриклар унинг олдига бориб сиғинишадиган ва (ирим қилиб) қуролларини унга осиб қўйишадиган дарахт бўларди, уни «зоту анвот» деб аталарди. Йўлда ўшандай дарахтлардан бири бўлган сидр дарахти ёнидан ўтиб қолдик. Шунда биз: «Ё Расулulloҳ, мушрикларники бўлгани каби бизга ҳам «зоту анвот» қилиб берсангиз» дедик. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Субҳаналлоҳ! Жоним Қўлида бўлган Зотга қасамки, худди Бану Исроил Мусога айтгандек сўзларни айтмоқдасизлар. Улар: «Эй Мусо, бизларга ҳам уларнинг илоҳлари каби худо қилиб (ясаб) бер», дедилар. У айтди: «Албатта, сизлар билмайдиган қавмдирсизлар» (Аъроф: 138). Илгари ўтган умматларнинг йўлларини тутмоқдасизлар!» дедилар (Термизий ривояти).

Ҳадисдан маълум бўладики, Бану Исроилни ўз пайғамбарларидан шундай қабих талабни қилишга – уларга худди мушрикларнинг олиҳалари каби олиҳа ясаб беришни сўрашга олиб борган

нарса – уларнинг кофирларга ўхшашга уринишларидан бошқа нарса эмасди. Айни шу нарса Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг асҳобларидан баъзиларини у зотдан ўзларига табаррукланадиган бир дарахт қилиб беришларини сўрашга олиб борди. Бу эса бугунги воқеъликнинг айни ўзидир. Зеро, ҳозирда мусулмонлардан кўплари бидъат ва ширк амалларида, чунончи туғилган кунларни нишонлаш, махсус ишлар учун кунлар ва ҳафталиклар уюштириш, диний ва хотирлаш муносабатлари билан йиғилиш, ҳайкал ва хотира тошлари ўрнатиш, мотам маросимлари ўтказиш, жанозалардаги бидъатлар, қабрлар устига сағаналар қуриш ва шу қабиларда кофирларга тақлид қилишга ўтиб кетдилар.

Ислом умматининг бидъатчиларга нисбатан тутган ўрни Аҳдус-сунна вал-жамоанинг уларни рад қилишдаги манҳаж

1) Аҳдус-сунна вал-жамоанинг бидъатчиларга нисбатан тутган ўрни:

Аҳдус-сунна вал-жамоа доим бидъатчиларни рад қилиб, уларнинг бидъатларини инкор қилиб ва уларни бу ишларни қилишдан тўсиб келган. Қуйида бундан баъзи намуналар олиб келамиз:

а) Уммуд-Дардо розияллоҳу анҳо айтади: «Абуд-Дардо олдимга ғазабланган ҳолда кириб келди. «Сизга нима бўлди?» деган эдим, «Аллоҳга қасамки, Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ишларидан фақат намозни жамоат бўлиб ўқишларидан бошқа бирор нарса (қолганини) билмаяпман», деди» (Бухорий ривояти).

б) Амр ибн Яҳё айтади: «Отам бобомдан ривоят қилиб айтганларини эшитдимки: Биз ғадот (бомдод) намозидан олдин Абдуллоҳ ибн Масъуднинг эшиги олдида уни кутиб, чиқса бирга намозга борамиз деб ўтирган эдик, Абу Мусо ал-Ашъарий келиб қолди ва: «Абу Абдурраҳмон ҳали чиқмадимми?» деб сўради. Биз: «Йўқ» деган эдик, то чиққунича биз билан ўтирди. Чиқиб келгач ҳаммамиз унга пешвоз чиқдик. Абу Мусо деди: «Эй Абу Абдурраҳмон, мен ҳозиргина масжидда нотаниш бир ишни кўрдим, лекин алҳамду лиллаҳ, яхшиликни кўрдим». «Нима иш экан?» деб сўради. У айтди: «Борсангиз кўрасиз, масжидда бир қавмни кўрдимки, намозни кутиб ҳалқа-ҳалқа бўлиб ўтиришибди. Ҳар бир ҳалқада бир киши (бош), қўлларида тошчалар, ҳалиги киши: «Юз марта такбир айтинлар» дейди, юз марта такбир айтишади, «Юз марта таҳлил айтинлар» дейди, юз марта таҳлил айтишади, «Юз марта тасбеҳ айтинлар» дейди, юз марта тасбеҳ айтишади». «Сиз уларга нима дедингиз?» деди. «Сизнинг фикрингизни кутиб ҳеч нарса демадим» деди. «Ёмонликларини санашга буюрмабсиз-да, яхшиликларидан ҳеч нарса йўқ бўлмаслигига кафолат бермабсиз-да» деди. Сўнг биргалашиб кетдик. Ҳалиги ҳалқалардан бири олдида келиб тўхтади ва: «Нима қилаяпсизлар?» деб сўради. «Эй Абу Абдурраҳмон, тошчалар билан такбир, таҳлил, тасбеҳ, таҳмидни санаяпмиз» дейишди. «Гуноҳларингизни сананлар, яхшиликларингиздан бирон нарса зое кетмаслигига мен кафилман. Ҳолингизга вой бўлсин, эй уммати Муҳаммад! Ҳалокатингиз бунчалар тез бўлмаса! Ҳали у зотнинг саҳобалари ҳаёт бўлса, кийимлари ҳали эскимаган бўлса, идишлари синмаган бўлса! Жоним Қўлида бўлган Зотга қасамки, сизлар ё Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг миллатидан кўра ҳидоятлироқ бир миллатдасизлар ё эса залолат эшигини очишга уринувчисизлар», деди. «Эй Абу Абдурраҳмон, биз фақат яхшилик истаган эдик» дейишди. «Қанча яхшилик истовчилар бўладик, унга асло ета олишмайди. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганларки: **«Бир қавм келадик, Қуръон ўқийдилар, бироқ бўғизларидан ўтмайди»**. Аллоҳга қасамки, билмайман, балки ўшаларнинг кўплари сизлардан бўлса керак» деди. Сўнг улардан бурилиб кетди». Умар ибн Салама айтади: «Ўшаларнинг кўпчилигини Наҳравон куни хаворижлар билан бирга бизга қарши урушга кирганини кўрдик» (Доримий ривояти).

в) Бир киши имом Молик ибн Анас раҳимаҳуллоҳ ҳузурига келиб: «Қаердан эҳром боғласам бўлади?» деб сўради. «Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам белгилаб берган ва ўзлари эҳром боғлаган мийқотдан» деб жавоб берди. «Ундан узоқроқдан боғласамчи?» деди. «Бундай қилишни дуруст деб кўрмайман» деди. «Бунинг нимасини қариҳ кўрасиз?» деди. «Сенинг фитнага тушишингни қариҳ кўраман» деди. «Яхшиликни зиёда қилишда нима фитна бўлиши мумкин?» деб сўради. Молик деди: «Чунки, Аллоҳ таоло айтади:

«Пайғамбарнинг амрига хилоф иш қиладиган кимсалар ўзларига бирон фитна-қулфат етиб қолишдан ёки аламли азоб етиб қолишидан ҳазир бўлсинлар!» (Нур: 63). Сен ўзингни Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам у билан хосланмаган бир фазилат билан хослашингдан кўра ҳам катта фитна бўлиши мумкинми?!» (Абу Шома, «Албоъису ала инкарил бедаъ вал-ҳаводис» (14-с)).

2) Аҳлус-сунна вал-жамоанинг аҳли бидъатларни рад қилишдаги манҳаж:

Уларнинг бундаги манҳаж Китоб ва Суннат асосига қурилган, бидъатчиларнинг шубҳаларини келтириб, сўнг уларни йўққа чиқарадиган қониктирувчи ва миқ эткизмай (тилни айлантирмай, мот қилиб) қўювчи манҳаждир. Улар суннатларни ушлаш ва бидъатлардан тийилиш вожиб эканига Китоб ва Суннатдан далил келтирадилар. Бу тўғрида кўплаб китоблар ёзганлар, ақийда китобларида шиа, хавориж, жаҳмия, муътазила ва ашъарийларнинг иймон ва ақийда асослари ҳақида айтган бидъат сўзларига раддиялар берганлар, шу мавзуга хос китоблар ёзганлар. Масалан, имом Аҳмад жаҳмияларга раддия китоби ёзган, бошқа имомлар, жумладан Усмон ибн Саид ад-Доримий ҳам бу мавзуда китоб ёзган, шайхулислам Ибн Таймия ва шогирди Ибнул Қаййим ва бошқаларнинг китобларида ҳам мазкур фирқаларга, кубурий ва сўфийларга қарши раддиялар мавжуд. Хоссатан бидъат аҳлларини рад қилиб ёзилган китоблар ҳам кўп бўлиб, мисол тариқасида қуйидагиларни айтиш мумкин:

Эски китоблардан:

- 1) Имом Шотибийнинг «ал-Эътисом» китоби;
- 2) Шайхулислам Ибн Таймиянинг «Иқтизоус-сиротил мустақим» китоби
- 3) Ибн Ваззоҳнинг «Инқорул ҳаводис вал-бедаъ» китоби;
- 4) Абу Шоманинг «Албоис ала инкарил бедаи вал-ҳаводис» китоби.

Янги китоблардан:

- 1) Шайх Алий Маҳфузнинг «Ал-ибдоъ фий мазоррил-ибтидоъ» китоби;
- 2) Муҳаммад ибн Аҳмад ал-Ҳавомидийнинг «Ас-сунан» ва «Алмубтадаъотул мутааллиқа бил-азкари вас-солават» китоблари;
- 3) Шайх Абдулазиз ибн Бознинг «Ат-таҳзир минал бедаъ» рисоласи;

Аллоҳга ҳамдлар бўлсинки, мусулмон уламолар доимий равишда газета ва журналлар, эшиттиришлар, жумъа хутбалари ва маърузалар орқали бидъатларни инкор қилиб ва бидъатчиларга раддиялар бериб келадилар. Бу эса мусулмонларнинг онгини очишда ва бидъатларни йўқотишда катта таъсирли амаллардан ҳисобланади.

Замонавий бидъатлардан намуналар

- 1) Мавлуди набий қилиб маросимлар ўтказиш;
- 2) Қадамжолар, зиёратгоҳлар ва қабрларни табаррук санаш;
- 3) Ибодатлар ва Аллоҳга қурбат ҳосил қилиш ўринларидаги бидъатлар;

Мазкур бидъатлар ҳозирги даврда замоннинг орқага кетиши, илмнинг озлиги, ихтилофлар ва бидъатларга чақирувчиларнинг кўплиги, урф-одатларда кофирларга ўхшашга интилиш ёйилгани сабабли кўпайган. Бу Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «*Сизлардан илгари ўтганларнинг йўлларига эргашиб кетасизлар*» (Термизий ривояти) деган сўзларининг тасдиғидир.

1) Рабиул-аввал ойида мавлуди набий муносабати билан йиғилиш қилиш.

Бу худди насороларнинг Исо Масиҳнинг туғилган кунини байрам (рождество) қилишларига ўхшайди. Жоҳил мусулмонлар ёки адашган олимлар ҳар йили Рабиул-аввал ойида Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг туғилганликлари муносабати билан йиғилиш ва маросимлар ўтказишади. Бу нарсани баъзилар масжидларда, баъзилар уйларида ё махсус тайёрланган жойларда ташкил қиладилар ва бундай маросимларга авом халқ оммавий равишда тўпланишади. Бу

насороларнинг Масих алайҳиссаломнинг туғилган куни муносабати билан йиғилиш қилиш бидъатига ўхшаб кетади. Кўпинча бу йиғилишлар бидъат ҳамда насороларга ўхшашга уриниш бўлиши билан бир қаторда, кўплаб ширк ва мункар амаллардан ҳам холи эмас. Масалан, уларда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳақларида ғудув кетадиган қасидалар ўқилади, ҳатто Аллоҳдан сўраладиган дуо ва ёрдам талаб қилишларни у кишидан сўраш даражасигача борадилар. Ҳолбуки, Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам ўзларига мақтов айтишда ғудув кетишдан қайтариб шундай деганлар: *«Мени насоролар Ибн Марямни кўкларга кўтариб мақтагандек мақтаманлар. Мен Аллоҳнинг бандасиман, холос. «Аллоҳнинг бандаси ва Расули» денглар»* (Муттафақун алайҳ).

Кўпинча бу мажлисларида Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам ҳозир бўладилар деб эътиқод қилдилар. Мункар амалларидан шуни ҳам айтиш мумкинки, бундай йиғилишларда кўпчилик жўр бўлиб нағмалар билан нашидлар айтишади, дўмбиралар чалиб, бидъатчи сўфийлар каби зикрлар қилишади. Гоҳо бу йиғилишларда эркак-аёл аралаш бўлади ва бузуқликларга олиб келадиган фитналар ҳам чиқади. Бундай амаллардан холи бўлган тақдирда ҳам бидъат экани кифоядир: *«Ҳар бир янги пайдо қилинган нарса бидъат ва ҳар бир бидъат залолатдир»*. Бу йиғилишларни қилиш бориб-бориб бошқа ҳар хил мункаротларнинг пайдо бўлишига восита бўлади.

Китоб ва Суннатда, салафи солиҳларнинг амалларида ва муфаззал асрларда асли-асоси бўлмаган нарса бидъат дедик. Мавлуд бидъати анча кеч, яъни ҳижрий тўртинчи асрдан кейин пайдо бўлган. Уни фотимий шиалар пайдо қилишган.

Имом Абу Ҳафс Тожддин ал-Фоқиҳоний раҳимаҳуллоҳ айтади: «Аммо баъд, баъзи одамлар Рабиул-аввал ойида қилаётган, мавлуд деб аталадиган йиғилиш ҳақида, бунинг динда асли борми, деган саволлар кўп тушяпти. Шу саволга аниқ жавоб, муайян изоҳ талаб қилибдилар. Аллоҳдан тавфиқ сўраган ҳолда айтаманки, мавлуднинг Қуръон ва Суннатда асли борлигини билмайман. Динда намуна бўлган, салаф уламолари йўлини маҳкам тутган дин олимларининг биронтасидан бу амални қилганликлари бизга етиб келмаган. Балки бу баттол кимсалар пайдо қилган бидъат ва очкўз одамлар шу билан бойишни кўзлаган нафс шаҳватидан бошқа нарса эмас (Рисолатул маврид фий амалил мавлид).

Шайхулислам Ибн Таймия раҳимаҳуллоҳ айтади: «Баъзи инсонлар пайдо қилаётган, насороларнинг Ийсо алайҳиссаломнинг туғилган кунини нишонлашларига тақлидан ё Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламга нисбатан муҳаббат ва улуғлаш ниятида қиладиган мавлудин-набий деб аталмиш байрамлари ҳам шу жумладандир. Аслида, Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг туғилган кунлари айнан қайси кунлиги ҳақида ихтилофлар бор, қолаверса уни байрам қилиб йиғилишлар қилишни салафлар қилмаганлар. Агар бунда катта яхшилик бўлганда салафлар албатта қилган бўлардилар, улар биздан кўра бунга лойиқроқ ва биздан кўра улар Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни улуғловчироқ, яхши ишларга биздан кўра ҳарисроқ эдилар. Балки Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга бўлган муҳаббат у зотни улуғлаш, у зотга эргашиш, итоат қилиш, буйруқларига бўйсиниш, суннатларини ботинан ва зоҳиран тирилтириш, олиб келган йўллариини ёйишда ва бунинг учун қалб, тил ва қўл билан жиҳод қилишда кўриниши керак. Аввалги муҳожир ва ансорлардан иборат салафларнинг ва уларга яхшилик билан эргашган зотларнинг йўллари шу эди. (Иқтизоус-сиротил-мустақим (2/615)).

Бу бидъатни инкор қилиб қадимда ва ҳозирда рисолалар, китоблар ёзилган. Бу нарса бидъат ва ғайридинларга тақлид бўлишига қўшимча яна авлиёлар, машойихлар, пешволар кабиларнинг ҳам мавлудларини қилишга олиб келади ва кўп ёмонликлар эшигини очади.

2) Қадамжолар, зиёратгоҳлар ва шахсларни тирик ва ўлик ҳолда табаррук санаш:

Янги пайдо қилинган бидъатлардан бири – яратилмиш нарсаларни табарруклашдир. Бу бутпарастликнинг бир тури ҳамда содда ва лақма одамларнинг топган тутгани овланадиган қармоқдир. Табаррук – барака талаб қилиш, яъни бир нарсада яхшиликнинг давомий туришини ва зиёдаланишини исташдир. Бу талабнинг ижобатига фақатгина Аллоҳ субҳанаҳу қодир бўлади, Аллоҳгина баракани ёғдиради ва давомий қилади. Аммо яратилмиш барака беришга, вужудга келтиришга, ҳаттоки олиб қолишга ва давомий қилишга ҳам қодир бўлмайди. Қадамжо ва зиёратгоҳларни, тирик ва ўлик шахсларни табарруклаш – улардан баракот талаб қилиш мумкин эмас. Агар ўша нарса барака беради деб эътиқод қилса, ширк бўлади. Агар уни зиёрат қилиш, силаш,

ўпиш Аллоҳдан талаби ҳосил бўлишига сабаб деб эътиқод қилса, у ширкка воситадир. Аммо саҳобалар розияллоҳу анҳумнинг Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг мўйларини, тупукларини, жисмларидан ажраган нарсаларни табаррук қилишларига келсак, бу у зотнинг улар орасида ҳаётлик пайтларига хосдир. Аммо вафотларидан сўнг саҳобалар у зотнинг ҳужраларини, қабрларини табаррук қилмаганлар, намоз ўқиган ёки ўтирган жойларини табарруклаш учун бормаганлар. Шунингдек, Абу Бакр, Умар ва бошқа улуғ саҳобалар каби солиҳ кишиларни тириклигида ҳам, ўлганларидан кейин ҳам табаррукламаганлар. Ҳиро ғорига намоз ўқиш, дуо қилиш учун келмас эдилар, Мусо алайҳиссалом Аллоҳ билан гаплашган Тур тоғига намоз ўқиш учун бормаганлар. Ва бошқа пайғамбарларнинг ёки улуғларнинг жойлари деб айтиладиган тоғларга, маконларга, бирон пайғамбарнинг қадамжосига қурилган сағаналарга бормаганлар. Ҳатто Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам доимо Мадинаи Набавияда намоз ўқиб юрган жойни ҳам, ёки Маккада ё бошқа жойда намоз ўқиган жойларини салафлардан биронтаси ўпмаган, силамаган, улуғламаган. Агар муборак икки оёқлари билан босиб намоз ўқиб турган жойни ўпиш ёки силаш умматлари учун машруъ бўлмаган экан, қандай қилиб бошқа бировлар намоз ўқиган, ухлаган деб айтиладиган жойни ўпиб силаш жоиз бўлсин?! (Иқтизоус-сиротил-мустақим (2/795-802)).

3) Ибодатлар ва Аллоҳга қурбат ҳосил қилиш ўринларидаги бидъатлар:

Бу замонда ибодатлар ўрнида пайдо қилинган бидъатлар кўп. Ибодатлардаги асл – далил билан шаръий бўлишидир. Бирор далил ва ҳужжати бўлмаган нарса бидъатдир. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганларидек: *«Ким унда бизнинг амримиз бўлмаган бир ишни қилса у рад этилгандир»* (Муслим ривояти).

Бирон бир далилсиз қилинадиган ибодатлар жуда кўп бўлиб, қуйидагилар шулар жумласидан:

Намозга жаҳрий ният қилиш, яъни ният қилдим Аллоҳ учун фалон-фалон намоз ўқимоқликни дейиш. Бу бидъат, чунки Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатларидан эмас. Зеро Аллоҳ таоло айтади:

قُلْ أَتَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

«Айтинг: Сизлар Аллоҳга динингларни бидирмоқчимисизлар?! Ҳолбуки Аллоҳ осмонлардаги ва Ердаги бор нарсани билур. Аллоҳ барча нарсани билувчидир!» (Хужурот: 16). Ниятнинг ўрни қалб, у қалбга оид амал, тилга эмас.

Намоздан сўнг жамоат бўлиб зикр қилиш. Бу ҳам бидъат, чунки ҳар бир шахс вирд ва зикрларни ёлғиз-ёлғиз айтиши шаръийдир.

Бирон муносабатларда ёки дуодан кейин ёки ўлганга атаб Фотиҳани ўқиш.

Ўлганларга атаб мотамхоналар қилиш, маросим қилиб дастурхонлар тузаш, қорилар ёллаш. Бунини ўлганга фойдаси бор деб ёки азадорликнинг бир тури деб ўйлайдилар. Буларнинг барчаси бидъат ва асли йўқ ишлардир.

Диний муносабатлар туфайли йиғилишлар қилиш. Масалан: Исро ва меърож муносабати, набавий ҳижрат муносабати каби. Бундай йиғилишларнинг ҳам шариятда асли йўқ.

Ражаб ойида ражабий умра деб умра қилиш, унга айрим нафл намозлари ва нафл рўзаларни хослаш. Аслида, бу ойнинг ҳам бошқа ойлardan умрада, намозда, рўзада, қурбонликда ва бошқаларда ажралиб турадиган жойи йўқ.

Сўфийларнинг турли туман зикрлари. Уларнинг ҳаммаси бидъат. Чунки калималарида, кўринишларида ва вақтларида шаръий зикрларга хилофлик бор.

Шаббон ойининг қоқ ярмидаги бир тунни тунги намозга, кунни эса рўзага хослаш. Бу ҳақда ҳам Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ҳеч нарса собит бўлмаган.

Қабрларга сағана қуриш, масжид қилиб олиш, табаррукланиш мақсадида зиёрат қилиш, ўликларни восита қилиш ва бошқа ширкий ишлар, шунингдек аёлларнинг қабрларни зиёрат

қилиши ҳам шу жумладандир. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам қабрларни зиёрат қилувчи аёлларни, қабрлар устига масжид қурувчиларни, чироқлар ёқувчиларни лаънатлаганлар.

Бидъат куфрнинг элчисидир. У Аллоҳ ва Расули қонун қилмаган, динда ортиқча нарса бўлиб, гуноҳи кабирадан ҳам ёмон. Шайтон бидъат амали қилинганда гуноҳи кабирага хурсанд бўлганидан кўра кўпроқ хурсанд бўлади. Чунки гуноҳ қилувчи гуноҳ қилганини билиб тавба қилади. Бидъатчи эса бидъатни қилиб, ўзини Аллоҳга яқинлик қилувчи диндор деб ҳисоблайди ва тавба қилмайди. Бидъат суннатни йўқ қилади, у ўз аҳлига суннатларни қилишни ва суннат аҳлини ёмон кўргизади. Бидъат Аллоҳдан узоқлаштиради, Аллоҳнинг ғазабини, азобини келтиради ва қалбларнинг занглаши ва фасодига олиб келади.

Бидъатчига қандай муомала қилинади:

Бидъатчи билан ҳамсуҳбат бўлиш, у билан бирга ўтириш ҳаром, фақат насихат юзасидан ва унга амалининг мункар эканини билдириш учун бирга ўтириш мумкин. Чунки унга кўп аралашиб юриш ўзининг ёмон таъсирини ўтказади. Агар уни тийиб қўйишнинг иложи бўлмаса, ундан ва унинг ёмонлигидан эҳтиёт бўлиш вожиб.

Мусулмонларнинг олимлари ва пешволари бидъатчиларни тийиб қўйишлари ва уларнинг қўлидан тутиб, ёмонликлардан қайтаришлари вожиб. Чунки уларнинг Исломга нисбатан хатарлари қаттиқ. Шунинг ҳам билиш лозимки, кофир давлатлар бидъатчилар бидъатини кенг ёйиши учун уларга турли йўллар билан ёрдам беришади. Чунки мана шу йўл билан Исломга зарба беришни, унинг асл суратини булғашни мақсад қилишади.

Аллоҳ азза ва жалладан динига нусрат беришини, калимасини олий қилишини ва душманларини хор қилишини сўраймиз. Пайгамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламга, оиласи ва асҳобларига Аллоҳнинг салавот ва саломлари бўлсин.